

KIRGIZİSTAN PAZAR BİLGİLERİ

**T.C.
Ticaret Bakanlığı
Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği
Genel Müdürlüğü**

İçindekiler

1. DIŞ TİCARET POLİTİKASI VE UYGULAMALARI	3
2. PAZARIN ÖZELLİKLERİ	32
3. ÖNEMLİ SEKTÖRLER.....	48
4. PAZARDA DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR VE DİĞER BİLGİLER	74
5. ŞİRKET KURULUŞU VE İŞ YAPMA İLE İLGİLİ BİLGİLER	88

1. DIŞ TİCARET POLİTİKASI VE UYGULAMALARI

Dış Ticaret Mevzuatı (İthalat Rejimi, İhracat Rejimi)

Kırgızistan'da dış ticaret mevzuatlarını düzenleme konusunda Kırgız Cumhuriyeti (K.C.) Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı sorumlu olup, mevzuatlar K.C. Bakanlar Kurulu onayı ile yürürlüğe girmektedir. Gümrük işlemleri K.C. Maliye Bakanlığı'na Bağlı Devlet Gümrük Hizmeti tarafından yapılmaktadır.

Kırgızistan'ın Diğer Ülkelerle Ticari ve Ekonomik İlişkilerinde Uyguladığı Ticaret Rejimleri

- Serbest Ticaret Rejimi
- En Çok Kayrılan Ülke
- Avrasya Ekonomik Birliği
- Tercihli Ticaret Rejimi

Serbest Ticaret Rejimi

Serbest ticaret rejimi, yapılan uluslararası anlaşmalar gereğince, karşılıklı ticarete gümrük vergilerinin ve miktar kısıtlamalarının kaldırılmasını öngörmektedir.

Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Bağımsız Devletler Topluluğu'na (BDT) üye ülkelerle ekonomik işbirliğine devam edilmesi Kırgızistan'ın dış politikasının önemli yönlerinden biri olmuştur. Bu kapsamda, Kırgız Cumhuriyeti, BDT bünyesinde imzalanan 15 Nisan 1994 tarihli "Serbest Ticaret Bölgesinin Kurulmasına İlişkin Anlaşma"ya taraf olmuştur.

Ayrıca, Kırgızistan aşağıdaki ülkeler ile ikili serbest ticaret anlaşmaları yapmıştır: Rusya, Kazakistan, Ermenistan, Moldova, Ukrayna, Özbekistan, Beyaz Rusya, Tacikistan, Azerbaycan.

Bağımsızlığını yeni kazanan Kırgızistan için söz konusu anlaşmalar Birliğin diğer ülkeleri ile ticari bağlarının kopmasını önlemede önemli bir rol oynamıştır. Ancak, söz konusu geçiş döneminde temel ticaret politikalarının koordinasyonu alanında yaşanan güçlükler nedeniyle zamanla BDT ülkelerinin ticaret rejimleri arasında farklılaşmaların ortaya çıktığı gözlenmiştir. Bu çerçevede, 18 Ekim 2011 tarihinde Ermenistan, Beyaz Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Rusya, Tacikistan ve Ukrayna'nın katılımı ile "BDT Ülkeleri Serbest Ticaret Bölgesi Anlaşması" akdedilmiş; mezkur Anlaşma, 20 Eylül 2012'de yürürlüğe girmiştir. Özbekistan ayrı bir Protokol ile (31 Mayıs 2013) Anlaşmaya taraf olmuştur.

Mezkur Anlaşmanın kabul edilmesiyle, taraf ülkeler arasında mevcut olan 15 Nisan 1994 tarihli "Serbest Ticaret Bölgesi Kurulmasına İlişkin Anlaşmanın" ve ikili anlaşmaların geçerliliği hususu gündeme gelmiştir.

Ancak, Gürcistan ve Türkmenistan'ın yeni Anlaşmaya (18 Ekim 2011 tarihli) taraf olmadığı gerçeğini dikkate alarak Kırgızistan, bu ülkelerle ticaret ilişkilerini 15 Nisan 1994 tarihli "Serbest Ticaret Bölgesinin Kurulmasına İlişkin Anlaşma" kapsamında yürütmeye devam etmektedir.

Benzer şekilde, Azerbaycan'ın da yeni Anlaşmaya (18 Ekim 2011 tarihli) taraf olmaması nedeniyle, Azerbaycan ile 12 Ocak 2004 tarihinde yapılan ikili Serbest Ticaret Anlaşması kapsamında ticaret ilişkileri yürütülmektedir.

Dünya Ticaret Örgütü En Çok Kayrılan Ülke Kuralı

K.C. 1998 yılında BDT ülkeleri arasında Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) üye olan ilk ülke olmuştur. DTÖ anlaşması çerçevesinde Kırgız mallarının DTÖ üyesi ülkelere ihracatında En Çok Kayrılan Ülke Kuralı (MFN) uygulanmaktadır. Kırgızistan'ın DTÖ'ye katılımı, dünyadaki diğer ülkelerle olan ticaret hacminin artmasını sağlamış, ticaret yapılan ülkelerin coğrafi dağılımını önemli ölçüde genişletmiş, özellikle MFN rejimi uygulanan ülkeler ile yapılan ticaretin hacmi artmıştır. Hâlihazırda, MFN'nin sağlandığı ülkelerle yapılan ticarete, AEB Ortak Gümrük Kanunu'nda belirlenen tarife oranları geçerlidir.

Avrasya Ekonomik Birliği

12 Ağustos 2015 tarihi itibarıyla K.C. Avrasya Ekonomik Birliği (AEB)'ne üye olmuştur. Söz konusu üyelik ile Kırgızistan için 180 milyon kişilik bir pazarın açılması, ülkenin yatırım cazibesinin artırılması, özellikle tekstil ve tarım sektörlerinin rekabet gücünün artırılması ve ihracatın geliştirilmesi amaçlanmıştır. Kırgızistan nispeten kısa bir sürede Birliğe üye olma sürecinde ortaya konulan yol haritasındaki hedeflere ulaşmada belirli adımlar atmış; ulusal mevzuatın AEB hukuki düzenlemelerine uyumlu hale getirilmesi, gümrük altyapısının iyileştirilmesi ve kontrol noktalarının donatılması gibi büyük ölçekli çalışmalar başlatılmıştır.

29 Mayıs 2014 tarihli AEB Hakkında Anlaşma'nın 352'inci maddesi gereğince, üçüncü ülkeler ile ticarete serbest ticaret rejimi, mezkûr anlaşmanın 102'nci maddesi dikkate alınarak AEB'nin uluslararası anlaşmaları çerçevesinde belirlenmektedir. Anlaşmanın 102'nci maddesi ise, üçüncü ülkeler tanınacak tercihli tarife imtiyazlarının ancak ya 1 Ocak 2015 tarihinden önce üye devletlerin üçüncü ülkelerle münferiden akdettiği anlaşmalar çerçevesinde ya da tüm üye devletler tarafından sonuçlandırılan bir uluslararası anlaşma çerçevesinde mümkün olabileceğini hüküm altına almaktadır.

AEB tarafından akdedilen serbest ticaret anlaşmaları aşağıdaki gibidir:

Vietnam Sosyalist Cumhuriyeti (29 Mayıs 2015). Söz konusu anlaşma, gümrük vergilerinin kaldırılması veya hemen hemen tüm mallar için gümrük vergisi indirimleri öngörmektedir.

- Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) (17 Mayıs 2018)
- Singapur Cumhuriyeti (1 Ekim 2019)
- Sırbistan Cumhuriyeti (25 Ekim 2019)
- İran İslam Cumhuriyeti (25 Aralık 2023)

Hâlihazırda Serbest Ticaret Anlaşması yapılmasının hazırlık aşamasında olan ülkeler: İsrail, Hindistan, Mısır, Endonezya ve Birleşik Arap Emirlikleri'dir.

Moğolistan ile de ticaret anlaşması yapılması inceleme aşamasındadır.

İlgili Anlaşmalara ilişkin daha detaylı bilgiler, <https://eec.eaeunion.org/comission/departement/dotp/torgovye-soglasheniya/> internet adresinde yer almaktadır.

Tercihli Ticaret Rejimi

AEB çerçevesinde, AEB gümrük sınırlarında gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin ekonomik kalkınmasına destek sağlamak amacıyla AEB'nin ortak tercihli tarife sistemi uygulanmaktadır.

29 Mayıs 2014 tarihli AEB Hakkında Anlaşma'nın 45 inci maddesi gereğince, tercihli tarifeleri kullanan ülkelerin listesi ve tercihli gümrük tarifeleri uygulanan malların listesi AEB Komisyonu tarafından belirlenmektedir. Gelişmekte ve az gelişmiş ülkeler için uygulanan tercihli gümrük tarifeleri listesi (<http://www.eurasiancommission.org/ru/act/trade/catr/ttr/Pages/preferences.aspx>) internet adresinden temin edilebilir.

Gümrük Vergileri

K.C.'de gümrük düzenlemesi yapan organ, K.C. Maliye Bakanlığı'na bağlı Devlet Gümrük Hizmeti'dir.

Kırgızistan'ın AEB üyeliği çerçevesinde, gümrük işlemlerine ilişkin süreçlerde AEB Gümrük Kanunu uygulanmaktadır.

AEB Gümrük Kanunu kapsamında, malın ülkeye girişi ve ülkeden çıkışı gümrük beyannamesine tabidir.

AEB Gümrük Kanunu çerçevesinde uygulanan gümrük tariflerine ilişkin bilgileri (<https://eec.eaeunion.org/comission/departement/catr/ett/>) internet adresinden temin etmek mümkündür.

Gümrük Harcı

Gümrük harçları, gümrük değerinin %0,4'ü tutarında; ancak, K.C. Gümrük Düzenleme Kanunu'nun 41 inci maddesi ile 13 Şubat 2020 tarihli ve 79 sayılı K.C. Hükümeti Kararı ile onaylanan "Gümrük Vergileri, Özel, Anti-Damping Ve Telafi Edici Vergilerin Hesaplanması Ve Ödenmesinin Kontrolüne İlişkin Yönetmeliğin" 38 inci paragrafının üçüncü alt paragrafı uyarınca malların serbest dolaşımına ilişkin yapılan işlemlerin gerçekleştirilmesi için belirlenen hesaplama göstergesinin 5 katından az ve hesaplama göstergesinin 2.500 katından fazla olmaması gerekir.

İthalatta KDV Muafiyetleri

K.C. Vergi Kanunu uyarınca, ithal edilen ürünler için %12 oranında KDV uygulanmaktadır. Ancak bazı ürünler için KDV muafiyetleri sağlanmıştır. Söz konusu muafiyetler ile ilgili bilgilere K.C. Vergi Kanunu (<https://cbd.minjust.gov.kg/112340/edition/27071/ru>) ve ayrıca İşbu Raporun Katma Değer Vergisi bölümünden ulaşılabilir.

K K.C., dış ticaret politikalarını, diğerleri yanında, aşağıdaki bazı temel mevzuatlara göre düzenler:

- "Kontrol Edilmesi Gereken Ürünlerin K.C. Milli Kontrol Listesinin Onaylanması" Hakkında 197 sayılı K.C. Bakanlar Kurulu Kararı
- "K.C. Dış Ticaret Faaliyetlerinin Devlet Düzeni" Hakkında K.C. Kanunu
- "Üçüncü Ülkelerle Yapılan Ticarete Tarife Düzenleme Önlemlerinin Uygulandığı Birleşik Mallar Listesine Dâhil Olan Belirli Malların İhracat ve İthalatını Lisanslamak İçin Uzman Kuruluşlar ve Lisans Verenlerin Listesinin Onaylanması" Hakkında K.C. Bakanlar Kurulu Kararı
- "İthalat, Silah ve Askeri Teçhizat İle Diğer Askeri Ürünlerin Ruhsatlandırılmasına Yönelik İşlemlere İlişkin Geçici Yönetim" Hakkında K.C. Bakanlar Kurulu Kararı

- “K.C.’ye Ulusal İhracat Kontrol Sistemi Getirme Tedbirleri” Hakkında K.C. Bakanlar Kurulu Kararı
- “İhracat Kontrolü” Hakkında K.C. Kanunu
- “K.C.’de İhracat Kontrolü Milli Sisteminin Geliştirilmesine Yönelik Tedbirler” Hakkında K.C. Bakanlar Kurulu Kararı
- “K.C.’de İç Ticaret” Hakkında Kanun
- “K.C. Sınırlarında Ticaret Faaliyetlerinin Düzenlenmesi” Hakkında K.C. Kararı
- K.C. Sınırlarında Belirli Mal Türlerinin Ticaretinin Kuralları
- K.C.’nin Dünya Ticaret Örgütü’nü Kuran Marakeş Anlaşmasına Katılımına İlişkin Protokolün Onaylanması Hakkında K.C. Kanunu
- Dünya Ticaret Örgütü Konularına Yönelik K.C. Bakanlar Kuruluna Bağlı Kurumlararası Komisyon Hakkında K.C. Hükümet Kararı
- K.C.’de Kontrole Tabi Ürünler Üzerinde İhracat Kontrolünün Uygulanmasına İlişkin Prosedür Hakkında Yönetmelik
- “Tek Pencere” İlkesine Göre Dış Ekonomik Faaliyetin Yürütülmesine İlişkin Belgelerin Hazırlanmasında Devlet Kurumları, Diğer Kuruluşlar Ve Dış Ekonomik Faaliyet Katılımcıları Arasındaki Etkileşim Prosedürleri Ve Tek Pencere Bilgi Sistemi Çerçevesinde Çalışmaların Düzeni Hakkında Yönetmelik
- Sınır Ötesi (Harici) Elektronik Ticaret Kapsamında Daha Sonra Bireyler Tarafından Satın Alınması Amacıyla Kırgızistan’a İthal Edilen Mallarla İlgili Olarak Gümrük Antrepusunun Gümrük Prosedürünü Kullanarak İşlemlerinin Yürütülmesine İlişkin Deneme Yapılmasına Dair Yönetmelik
- Kırgızistan’ın "2025-2028 İçin "Kırgızistan'da Üretim" Ulusal İhracat Programının Onaylanması Hakkında K.C. Bakanlar Kurulu Kararı

K.C. tarafından dış ticarete uygulanan mevzuatların içeriğine ilişkin bilgiler (<http://mineconom.gov.kg/ru/direct/13/npb>) linkinden temin edilebilir.

Gümrük Kanunu aşağıdaki gümrük işlemleri belirler:

- 1) İç tüketim için serbest dolaşım,
- 2) İhracat,
- 3) Gümrük transiti,
- 4) Gümrük depose,
- 5) Gümrük bölgesinde işleme,
- 6) Gümrük bölgesi dışında işleme,
- 7) Ülke içi tüketim için işleme,
- 8) Serbest gümrük bölgesi,
- 9) Ücretsiz depo,
- 10) Geçici ithalat (kabul),
- 11) Geçici ihracat,
- 12) Yeniden ithalat,
- 13) Yeniden ihracat,
- 14) Gümrük vergisiz ticaret,
- 15) İmha,
- 16) Devlet lehine ret,
- 17) Özel gümrük prosedürü.

İhracat Kontrolü

Hâlihazırda, ihracat kontrolü alanındaki düzenleyici yasal çerçeve K.C.'de geliştirilmiş ve yürürlüğe girmiştir. Uluslararası kabul görmüş standartları karşılayan ulusal ihracat kontrol sistemini iyileştirmek için çalışmalar sürekli olarak devam etmektedir. 2003 yılında K.C.'nin "İhracat Kontrolüne Dair Kanunu" kabul edilmiştir. "İhracat Kontrolüne Dair Kanun", K.C. devlet organları ile dış ticaret şirketleri arasındaki ihracat kontrolünün uygulanmasındaki ilişkileri düzenler ve ayrıca bu alandaki hakları, yükümlülükleri ve sorumlulukları belirler.

K.C. Bakanlar Kurulu'nun 13 Eylül 2024 tarihli ve 573 sayılı K.C.'de Kontrollü Ürünler Üzerinde İhracat Kontrolünün Uygulanma Düzeni Hakkında Yönetmelik Hakkında Kararı onaylanmıştır. Söz konusu Karar, K.C. Kontrollü Ürünler Ulusal Kontrol Listesi'nde yer alan kontrollü ürünlerin ihracat, ithalat ve yeniden ihracatı için lisansların tescili ve verilmesi, transit ve ülke içinde nakliyelerine yönelik izinlerin verilmesine ilişkin genel işlemler, standart koşulları ve gereklilikleri tanımlamaktadır.

Belirli kontrollü ürün türleri konusunda uzman devlet organları şunlardır:

- 1) K.C. Sağlık Bakanlığı, K.C. Tarım Bakanlığı-insan, hayvan ve bitki patojenleri (patojenleri), genetiği değiştirilmiş mikroorganizmalar, toksinler, ekipman ve teknolojileri alanı,
- 2) K.C. Sağlık Bakanlığı, K.C. Doğal Kaynaklar, Çevre ve Teknik Denetim Bakanlığı-kimyasal silah yapımında kullanılabilecek kimyasallar, ekipman ve teknolojileri alanı,
- 3) K.C. Savunma Bakanlığı, K.C. Doğal Kaynaklar, Çevre ve Teknik Denetim Bakanlığı-nükleer malzemeler, teçhizat, nükleer olmayan özel malzemeler ve ilgili teknolojiler alanı,
- 4) K.C. Savunma Bakanlığı, K.C. Doğal Kaynaklar, Çevre ve Teknik Denetim Bakanlığı-çift kullanımlı ekipman ve malzemeler ve nükleer amaçlar için kullanılan ilgili teknolojiler alanı,
- 5) K.C. Savunma Bakanlığı-füze silahlarının yapımında kullanılabilecek ekipman, malzeme ve teknolojileri,
- 6) K.C. Savunma Bakanlığı-silah ve askeri teçhizat yapımında kullanılabilecek çift kullanımlı mallar ve teknolojiler hakkında,
- 7) K.C. Doğal Kaynaklar, Çevre ve Teknik Denetim Bakanlığı-endüstriyel patlayıcılar için.

Avrupa Birliği (AB) GSP+ Sistemi

AB GSP+, sürdürülebilir kalkınma ve iyi yönetim için gelişmekte olan ülkeleri destekleyen özel bir AB teşvik sistemidir. Söz konusu teşvik sisteminden yararlanılabilmesi için Standart GSP + sisteminin uygunluk gerekliliklerini yerine getirmenin yanı sıra, GSP+ sistemine dâhil olan ülkeler insan ve işçi hakları, çevre koruma ve iyi yönetime ilişkin 27 uluslararası sözleşmenin onaylanması ve etkin bir şekilde uygulanması gerekmektedir. Buna karşılık AB, ithalatta uygulanan gümrük tarifelerini sıfıra indirmektedir. Kırgızistan GSP+ yararlanıcısı 9 ülke arasında yer almaktadır. 2016 yılında Kırgızistan AB'nin GSP+ statüsünü almış ve yapılan Anlaşma çerçevesinde 6.200 mal çeşidi gümrüksüz veya düşük gümrük tarifeleri ile AB'ye ihraç edilebilmektedir. GSP+ kapsamındaki mallar, AB'ye ihraç edilen malların tarife sınıflandırmasının %66'sını oluşturmaktadır.

Bunlar tarım ve balıkçılık ürünleri, gıda ürünleri, tütün ürünleri; çimento ürünleri, kimyasal ürünler, plastik, ham deri ve deri, tekstil (ipek, yün, pamuk ve diğer bitkisel tekstil lifleri, sentetik lifler dâhil), giysi, ayakkabı, taş ürünler, cam ve cam ürünler vb. ürünlerdir. GSP+ Sistemine dâhil olan Kırgız menşeli ürünlerin tam listesi (<https://export.gov.kg/ru/for->

[exporters/analytics/s/spisok-produktov-vklyuchennykh-v-spetsialnyy-lgotnyy-rezhim-vsp](https://www.gov.uk/guidance/preference-tiers-under-the-developing-countries-trading-scheme#find-out-your-country-preference-tier)) internet adresinde yer almaktadır.

2022 Kasım ayında, İngiltere tarafından, Gelişmekte olan Ülkeler Ticaret Planı (DCTS) başlatıldığı açıklanmıştır. Kırgızistan'ın da aralarında bulunduğu 65 ülkenin dâhil edildiği söz konusu plan kapsamında, Kırgızistan'dan İngiltere'ye yapılacak ihracatta düşük gümrük tarifeleri ve kolaylaştırılmış ticari koşullar uygulanacağı açıklanmıştır. Bu bağlamda söz konusu uygulama ile ilgili daha ayrıntılı bilgiler (<https://www.gov.uk/guidance/preference-tiers-under-the-developing-countries-trading-scheme#find-out-your-country-preference-tier>) linkinde yer almaktadır.

İç Vergiler ve Oranları

Genel

Kırgızistan'da vergilendirme 18 Ocak 2022 tarihinde yürürlüğe girmiş Vergi Kanunu çerçevesinde düzenlenmiştir. Vergi politikasını K.C. Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı belirler. K.C. Maliye Bakanlığı'na bağlı Vergi Hizmeti, vergi mevzuatının yerine getirilmesi, vergilerin zamanında tam ödenmesini kontrol eder.

K.C. Sosyal Fonu'na aktarılması gereken sosyal fon kesintileri, şirketler tarafından zorunlu ödenen ödemeler arasına girmekte olup K.C. Devlet Sosyal Sigorta Kanunu çerçevesinde düzenlenmektedir.

K.C. Vergi Kanunu gereğince, Kırgızistan'da vergi sistemi ikiye ayrılmaktadır:

Genel Vergi Rejimi	Özel Vergi Rejimi:
Genel devlet vergileri: K.C. topraklarında ödenmesi zorunlu olan ve K.C. Vergi Kanunu ile belirlenen vergilerdir. Kamu vergileri: • Kurumlar vergisi %10 • Gelir vergisi %10 • KDV %12 • Özel tüketim vergisi (vergi oranı ÖTV'ye tabi malın çeşidine göre K.C. Bakanlar Kurulu tarafından belirlenir) • Doğal kaynakları kullanım vergisi (Bonus ve royalti) • Satış vergisi: faaliyet türüne göre %1-5 arası değişmektedir. • Yerel vergiler, ilgili idari-bölge birimlerinin topraklarında ödenmesi zorunlu olan, yerel meclisin yasal düzenlemeleriyle yürürlüğe giren, K.C. Vergi Kanunu tarafından belirlenen vergilerdir. Yerel vergiler: • Mülkiyet vergisi	- Patent esasında vergi - Tek vergi esasında kolaylaştırılmış vergi sistemi - Serbest ekonomi bölgeleri (SEB) vergi sistemi - Yüksek Teknoloji Parkı vergi sistemi - Kripto para madenciliği vergisi - Elektronik ticaret alanında faaliyetlere vergi - Kumar faaliyetlerine yönelik vergi - Özel bir rejimle faaliyet gösteren ticaret bölgesindeki faaliyetlerden alınan vergi.

Vergilendirme için, şirketler yerli ve yabancı tüzel kişiler olarak bölünmüştür. Yerel şirket, K.C. mevzuatına uygun olarak kurulmuş şirketler anlamına gelmektedir. Yabancı şirketler, yabancı devlet veya uluslararası kurumların mevzuatları çerçevesinde kurulmuş bir şirket, vakıf, kurum veya başka bir kuruluş anlamına gelmektedir.

Yabancı şirketler de Kırgızistan'da bulunan daimi temsilciliği aracılığıyla faaliyet gösteren yabancı şirket ve Kırgızistan'da daimi temsilciliğine bağlı olmayan yabancı şirket olarak ikiye ayrılmaktadır.

Kırgızistan'da Daimi Temsilciliği Aracılığıyla Faaliyet Gösteren Yabancı Şirket

Yerel şirketler için uygulanan benzer haklarda vergi mükellefi olmaktadır.

Daimi temsilcilik, yabancı bir şirketin ekonomik faaliyetlerinin kısmen veya tamamen yürütüldüğü sabit bir iş yeri anlamına gelmekte olup aşağıdaki yerleri kapsamaktadır:

- İdari yer
- Bölüm
- Ofis
- Fabrika
- Atölye
- Maden, petrol veya gaz kuyusu, taş ocağı veya doğal kaynakların çıkarıldığı diğer herhangi bir yer
- Arazi
- Şantiye veya inşaat, kurulum veya montaj hizmetlerini izlemek amacıyla ayrılan tesis veya bina (12 aylık dönem içinde yalnızca böyle bir tesis veya yapının varlığı 183 veya daha fazla takvim günü ise, veya sağlanan hizmet 183 veya daha fazla takvim günü içinde sağlanmış ise)
- Doğal kaynakların keşfi için uygulanan tesisat veya yapı, böyle işlerin yapılmasının gözetim hizmetleri, doğal kaynakların araştırılması için kullanılan sondaj kulesi veya gemi (12 aylık dönem içinde yalnızca böyle bir tesis veya yapının varlığı 183 veya daha fazla takvim günü ise, veya sağlanan hizmet 183 veya daha fazla takvim günü içinde sağlanmışsa)
- Mukim olmayanlar tarafından istihdam edilen personel aracılığıyla danışmanlık hizmetleri de dahil olmak üzere hizmetlerin sağlanması (eğer personel K.C. sınırlarında herhangi bir 12 aylık dönem için 183 veya daha fazla takvim gününde hizmet sağlamış ise)
- Kırgızistan'da ticari faaliyetlerin bağımlı bir acente aracılığıyla yürütülmesi
- Kırgızistan'da işlenmesi sonucu elde edilenler de dahil olmak üzere, yabancı bir kuruluş tarafından ülkede mal satışı.

Kırgızistan'da kayıtlı bir alan adı veya IP adresinin kullanımına dayalı olarak elektronik ortamda hizmetlerin sağlanması.

Kırgızistan'da Daimi Temsilciliğine Bağlı Olmayan Yabancı Kuruluşlar

Yabancı bir şirketin K.C.'de daimi bir kuruluşu olmadığının tespit edilmesi; ancak, Kırgızistan'da bulunan kaynaklardan gelir elde etmesi durumunda, vergilendirme amacıyla Kırgızistan'da daimi temsilciliği bulunmayan yabancı şirket statüsü verilmektedir. Bu durumda, yabancı şirkete gelir havale eden vergi mükellefi, aşağıdaki kesintileri yapmadan yabancı şirketin

Kırgızistan'da elde ettiği geliri üzerinden kurumlar vergisini hesaplayıp bütçeye aktarmalıdır:

- Sigorta veya risk reasürans sözleşmeleri kapsamında alınan sigorta ödemeleri (zorunlu sigorta anlaşmaları hariç), K.C. ile diğer devletler arasındaki uluslararası iletişim ve ulaşım da telekomünikasyon ve ulaşım hizmetlerinden elde edilen gelirler %5

- Temettüler ve faiz gelirleri (K.C. borsalarında en yüksek ve en yüksek kotasyondan sonraki kategorilerde takip edilen menkul kıymetlerden alınan faiz geliri hariç), zorunlu sigorta veya reasürans sözleşmeleri kapsamında sigorta ödemeleri, telif ücreti, hizmet ve işten elde edilen gelir %10

Gelir Vergisi:

Vergi mükellefi: K.C. vatandaşları, K.C. vatandaşı olmayan ikametgâhı olan gerçek kişiler, K.C. vatandaşı olmayan Kırgızistan'daki kaynaktan gelir elde eden ikametgâhı olmayan gerçek kişiler, K.C.'deki kaynaklardan gelir elde eden yabancı gerçek kişilere ödeme yapan gerçek ve tüzel kişiler.

Vergi tarhi: Girişimcilik faaliyetleri hariç K.C.'de yapılan ekonomik faaliyetler sonucunda elde edilen gelir.

Vergi matrahı: Her halükarda belirli bir vergi dönemi için K.C. Bakanlar Kurulu tarafından belirlenen ve K.C. Parlamentosunun ilgili komitesi tarafından onaylanan asgari gelir tutarından az olmaması kaydıyla, vergi mükellefinin vergi dönemi için elde ettiği toplam yıllık gelir ile K.C. vergi mevzuatı gereğince öngörülen giderler arasındaki fark olarak hesaplanır.

Vergi oranı: Gelir vergisi oranı %10'dur. Teşvikli sınır bölgelerinde istihdam edilen çalışanlar, Vergi Kanunu'nun 183. maddesi dördüncü fıkrasında yer alan vergi mükellefi, Yüksek Teknoloji Parkı ve Yenilikçi Endüstri Parkı üyeleri ve yöneticilerine %5 oranında gelir vergisi uygulanır. Yolcu ve yük taşımacılığı, taksi ve kurye hizmetleri için bilgi sistemini kullanarak faaliyette bulunan gerçek kişiler için; 2025-2028 yılları arasında vergi oranı %1, 2028-2030 yılları arasında %2, 2030 yılı itibariyle %5 oranında gelir vergisi uygulanır.

Kurumlar Vergisi:

Vergi mükellefi: Yerli şirketler ve Kırgızistan'da daimi temsilciliği aracılığıyla faaliyet gösteren yabancı şirketler, özel girişimciler, Kırgızistan'da daimi temsilciliği olmayan ancak Kırgızistan'daki kaynaklardan kâr elde eden yabancı şirketler.

Vergi tarhi: Yerli kuruluşlar ve Kırgızistan'da daimi temsilciliği aracılığıyla faaliyet gösteren yabancı kuruluşlar, özel girişimciler, Kırgızistan'da daimi temsilciliğine bağlı olmayan yabancı şirketlere gelir aktaran vergi mükelleflerinin yaptıkları ekonomik faaliyetlerinin sonucunda elde edilen gelir.

Vergi matrahı: Vergi mükelleflerinin toplam yıllık geliri ile vergi dönemi için hesaplanan vergi kanunu uyarınca düşülebilecek giderler arasındaki fark olarak hesaplanır. Bununla birlikte, küçük ve orta ölçekli işletmeler, kurumlar vergisi için vergi matrahını basitleştirilmiş düzene göre belirleme hakkına sahiptir. Kırgızistan'da daimi temsilciliği bulunmayan yabancı şirketlerin Kırgızistan'da elde ettikleri gelirler üzerinden alınan kurumlar vergisinin matrahı giderler düşürülmeden hesaplanır.

Toplam yıllık gelir, muhasebeye ilişkin K.C. mevzuatı gereğince belirlenen kurallara tanımlanan gelirlerin hepsini içermektedir.

Kurumlar vergisi muafiyetleri:

Aşağıdaki kurumlar vergisinden muaftırlar:

- 1) Hayır Kurumu,
- 2) Engellilerin (3. grubu engelliler hariç) toplam çalışan sayısının en az yüzde 50'sini oluşturduğu engelli dernekleri, kuruluşlar,
- 3) Tarımsal ürün üreticileri,
- 4) Tarım kooperatifleri,
- 5) Kredi birliği-1 Ocak 2027 tarihine kadar,
- 6) K.C. cezaevi sisteminin kurumları,
- 7) Okul öncesi eğitim kurumları (özel anaokulları),
- 8) Özel eğitim kurumları-1 Ocak 2030 tarihine kadar,
- 9) Makine ve traktör istasyonu,
- 10) Elektrik ve termik enerjisi, gaz ve yenilenebilir yakıtlar, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı sonucu elde edilen sıvı biyolojik yakıtlar, yenilenebilir enerji kaynakları kullanımı ile kurulmuş santrallerin kullanıma geçilmesi tarihinden itibaren 5 yıllık müafiyet-1 Ocak 2030 tarihine kadar,
- 11) Tarımsal amaçlı ticaret ve lojistik merkezi-1 Ocak 2030 tarihine kadar,
- 12) Teşvikli sınır bölgelerinde faaliyet gösteren vergi mükellefi.

Vergi Oranı: Kurumlar vergisi oranı **%10**'dur.

Altın, gümüş, bakır, antimon, cıva, tungsten, kalay içeren cevherlerin, konsantrelerin ve ayrıca altın alaşımı ve rafine edilmiş altın ile gümüş, bakır, antimon, cıva, tungsten ve kalay madenlerinin çıkarılması ve satışına yönelik faaliyetlerle ilgili kurumlar vergisi oranı **%0** olarak belirlenmiştir.

Madencilik ve maden işleme işletmeleri ile özel tüketim vergisine tabi malları üreten şirketler hariç, teşvikli vergilendirmeye tabi olan teşvikli sanayi faaliyetlerle ilgili olan işletmeler için kurumlar vergisi oranı **%0** olarak belirlenmiştir.

Vergi Kanunu'nun 240. maddesinin dördüncü fıkrası gereğince, yurt içi kuruluşların büyük yatırımlardan elde ettikleri kâr üzerinden uygulanacak vergi oranı, mükellefin bu bölümde belirtilen şartları sağladığı vergilendirme döneminde elde ettiği kâr üzerinden **%0** olarak belirlenir; ancak, aşağıdaki yatırımlardan elde edilen kârlar bakımından uygulanmaz:

- 1) Madenlerin işlenmesi sonucu elde edilen malların üretim ve satışından elde edilen kazançlar ile madencilik, zenginleştirme, kok-kimyasal ve metalurjik üretimden kaynaklanan atıkların işlenmesinden elde edilen kazançlar hariç madencilik;
- 2) Ticari faaliyetler;
- 3) ÖTV'ye tabi malların üretimi ve satışı.

Kırgızistan sınırları dışında gerçekleştirilen faaliyetlerden elde edilen kazançlar üzerinden hesaplanan kurumlar vergisi oranı **%3** olarak belirlenmiştir.

Katma Değer Vergisi

Katma Değer Vergisi (KDV), K.C.'de vergilendirilebilir ithalat da dâhil olmak üzere K.C. topraklarında vergilendirilebilir tüm malzemelerin maliyetinin bir kısmının devlet bütçesine

kesinti yapılmasıdır. KDV, yapılan mal ve hizmet teslimlerinde, mal ve hizmeti teslim edenin ödediği ancak teslim alana yüklenen bir harcama vergisidir.

Vergi Mükellefi:

- 1) Vergi ödeyen veya faaliyetleri genel vergilendirme rejimine tabi olan vergi mükellefi,
- 2) Vergiye tabi ithalat gerçekleştiren kurum ve kuruluşlar,
- 3) Elektronik hizmetler de dahil olmak üzere iş yapan veya hizmet sunan ve teslimat yeri Kırgız Cumhuriyeti toprakları olan Kırgız Cumhuriyeti'nde ikamet eden alıcılara-bireylere-malların elektronik ticaretini yapan yabancı bir kuruluş.

Kanunun gerekliliklerine uygun olarak tarımsal üretim, tarım kooperatifi ve makine-traktör istasyonu alanında faaliyet gösteren tüzel ve gerçek kişiler; kurallara uygun olarak vergiye tabi malzeme tedarik etmeyen kar amacı gütmeyen kuruluşlar KDV mükellefi değildir.

Ekonomik faaliyet yapan bir işletme, üst üste 12 ay veya daha kısa bir süre K.C. topraklarında vergiye tabi ve toplam değeri 30 milyon somu aşan mal, iş ve hizmet tedariki yapması durumunda KDV mükellefi olarak kayıt yaptırmak zorundadır. KDV mükellefi olarak kayıt yaptırmaya zorunlu olmayan işletmeler, gönüllü olarak KDV mükellefi kaydını yaptırabilir.

Vergi matrahı: Vergiye tabi tedarik ve ithalat.

Vergiye tabi tedarikler: K.C. Vergi mevzuatı gereğince, vergi mükellefi tarafından yapılan aşağıdaki vergiye tabi tedarikler girmektedir:

- K.C.'ye yapılan ithalat,
- Ödeme karşılığında Kırgızistan'a yapılan hizmet ve çalışmalar
- Kırgızistan'dan ihracat (metal içeren cevherler, konsantreler, alaşımlar ve rafine metaller hariç mal ihracatı),

Vergi Oranı: %0 oranında KDV'ye tabi mal ve hizmet tedariki hariç diğer tüm mal ve hizmet tedarikine %12 oranında KDV oranı uygulanır.

KDV'den Muafiyetler:

K. K.C. Vergi Kanunu'nun 265-296 ve 303-306'ncı maddeleri gereğince aşağıdaki mal ve hizmetlerin tedariki KDV'den muaftır:

- 1) Gayrimenkuller,
- 2) İşletmenin ürettiği veya işlettiği tarımsal ürünlerin tedariki,
- 3) Kamu hizmetleri,
- 4) Protez ve ortopedik ürünlerin tedariki, engelliler için özel malların tedariki ve tamiri, ayrıca K.C. Bakanlar Kurulu tarafından onaylanan listede yer alan hayvanlar için aşı ve ilaçlar dahil olmak üzere tıbbi ve veterinerlik faaliyetleri alanında mal, hizmet ve ilaç, tıbbi cihaz tedariki,
- 5) İhtisas kurumlar tarafından mühendislik ağına teknik bağlantı sağlama hizmetleri,
- 6) Bankacılık hizmetleri,
- 7) İslami finans operasyonları ile ilgili mal tedariki,
- 8) Sigorta, risk paylaşımı, reasürans hizmetleri,
- 9) Emeklilik fonlarına ait mülkün kiraya verilmesi hariç, emeklilik hizmetleri, emekli maaşlarının ödenmesine ve emeklilik fonlarının yönetimine ilişkin hizmetler,
- 10) Demiryolu ile yolcu ve yolcu taşımacılığı hizmetleri,

- 11) Devlet dilinde (Kırgızca) yayımlanan ders kitapları, bilimsel, edebi ve sanatsal kitaplar, dergi ve çocuk kitaplarının tedariki,
- 12) AEB gümrük bölgesine ithal edilen dâhilde işleme gümrük rejimi kapsamında işlenmiş ve iç tüketim için malların işlenmesine sağlanan hizmetler,
- 13) Garanti süresi içinde tamirat hizmetleri,
- 14) Malların gümrük deposuna tedarigi,
- 15) Tanımlama araçlarının tedariki ve ürün işaretleme kodlarının verilmesi ve oluşturulmasına yönelik hizmetler,
- 16) Yardım kurumların tedarikleri,
- 17) Özel çocuk kreşleri ve özel eğitim kurumları tarafından sağlanan hizmetler,
- 18) K.C. ceza sisteminin kurumları ve hapishaneler tarafından üretilen mal veya sağlanan hizmetler,
- 19) Enerji ve kaynak verimliliği gereksinimlerini karşılayan teknolojilerin, ekipmanların ve bileşenlerin tedariki,
- 20) Özelleştirme,
- 21) Ticari olmayan kurumların tedarikleri,
- 22) Bakanlar Kurulu veya Yerel Meclis tarafından belirlenen sabit sermaye ve diğer makine ve ekipmanların bedelsiz tedariki,
- 23) Mineral ve kimyasal bitki koruma malzemeleri tedarigi,
- 24) Kırgızistan'da üretilen tarım alet ve makinelerin tedariki,
- 25) Elektrikli taşıma araçları,
- 26) Metal içeren cevher, konsantre, alaşım ve rafine edilmiş metallerin tedariki ve ihracatı,
- 27) K.C. kamu-özel ortaklığı mevzuatına uygun proje kapsamında özel bir ortak tarafından yapılan tedarikler,
- 28) Uluslararası hava taşımacılığı yapan uçaklara jet yakıtı sağlayan yakıt ikmal işletmelerinin tedariki,
- 29) Sosyal önemi olan tesis için yapılan mal tedariki,
- 30) Kurumun kayıtlı sermayesine ait malvarlığının devri ve şirketin katkı payını katılımcıya malvarlığı şeklinde iade etmesi,
- 31) İslami finansmana uygun olarak anlaşma kapsamında ortak ile kurum arasında malın devri ve iadesi,
- 32) Dini ayin, ritüel, tören ve ibadetlerin yürütülmesine yönelik hizmetlerin sağlanması, hac ziyaretlerinin düzenlenmesi ve yürütülmesine yönelik hizmetlerin sağlanması,
- 33) Frekans düzenleme hizmetlerinin sağlanması,
- 34) Ülkede yer alan şirketler tarafından üretilen ve/veya monte edilen araçların ve bunların parçalarının tedariki,
- 35) Yazar kasaların temini ve bakımı ile bunların onarımı ve/veya üretimi veya montajı için gerekli aksam ve/veya yedek parçaların temini,
- 36) Yazar kasa işletim sistemli POS terminallerin ve bunların onarımı ve/veya üretimi veya montajı için aksam ve/veya yedek parçalarının tedarik edilmesi,
- 37) K.C. vatandaşının belirlenmiş örnekteki ÖTV etiketleri, pasaport formları ve kimlik kartlarının temini,
- 38) Yetkili vergi dairesi tarafından onaylanan listeye göre, dahili fiş yazıcısı ve işletim sistemi bulunan elektronik cihazların temini,
- 39) Vergi Kanunu'nun 296'ncı maddesinin dokuzuncu fıkrasında belirtilen elektronik cihazların onarımı ve/veya üretimi veya montajı için gerekli yedek parçaların temini,

- 40) Bakanlar Kurulunca belirlenecek kuruluşlara sporun geliştirilmesine yönelik malların temini,
- 41) Metal içeren cevherler, konsantreler, alaşımlar ve rafine metallerin ihracatı hariç olmak üzere, mal ihracatı,
- 42) Demiryolu hariç, uluslararası yolcu, bagaj ve yük taşımacılığı,
- 43) Demiryolu ile uluslararası taşımacılığa ilişkin hizmetler hariç olmak üzere, uçak transit uçuş hizmetleri ve uluslararası taşımacılığa ilişkin hizmetler sıfır oranlı KDV tedarikleridir,
- 44) Tarım arazilerinin sulanmasında kullanılan pompa istasyonlarının elektrik enerjisi temini, halkın içme suyu ihtiyacının karşılanması ile ilgili hizmetler de KDV'den muaftır.

K.C.'ye ithal edilen aşağıdaki mallar KDV'den muaftır:

- 1) K.C. vatandaşının menkul kıymetleri, pasaport formları ve kimlik kartları,
- 2) Engelliler için özel ürünler,
- 3) Öğretim araçları ve okul gereçleri, bilimsel yayınlar,
- 4) AEB hukukunu oluşturan gümrük ilişkilerini düzenleyen uluslararası anlaşma ve kanunlar ile K.C.'nin gümrük alanındaki mevzuatı ile belirlenen gümrük usulleri çerçevesinde KDV'den muafiyet sağlanan eşya,
- 5) Sismik ölçüm ve kontrol amaçlı jeolojik (jeofizik, jeodezik) keşifler için bilimsel ekipman,
- 6) Nüvizmatik amaçlar için kullanılanlar hariç, özel tüketim vergisi damgaları, kimlik ve para birimi,
- 7) Doğal afetler ve silahlı çatışmalar sonrasında sağlanan yardımlar,
- 8) Bakanlar Kurulu tarafından belirlenen şekilde insani yardım ve/veya hibe olarak teradik edilen mallar,
- 9) Toplumsal açıdan önemli bir tesise ilişkin bir anlaşma kapsamında, usul ve koşullara uygun olarak tedarik edilen mal ve hizmetler,
- 10) Uluslararası anlaşmalara uygun olarak diplomatlar ve onların aileleri tarafından kişisel kullanım amaçlı getirilen eşyalar,
- 11) Bebek maması,
- 12) Doğal gaz,
- 13) Hayvanlar için aşılar ve ilaçlar, tıbbi cihazlar ve ayrıca ilaç üretiminde kullanılan ham maddeler dâhil ilaçlar,
- 14) Cam eritme fırını ve dönüştürücünün (ferroalyaj fırını) yapımı ve yeniden inşası için özel mallar,
- 15) Bankacılık ekipmanları (Görme engelli kişiler için erişilebilirlik sistemleriyle donatılmış bankacılık ekipmanları-1 Ocak 2026'ya kadar),
- 16) Elektrik enerjisi,
- 17) 8702.40 ve 8703.80 gümrük tarife pozisyonlarında (GTP) yer alan üretim yılı 5 yıla kadarki elektrikli taşıt araçlar,
- 18) 8504.40.55.00 ve 8504.90.98.00 gümrük tarife istatistik pozisyonlarında (GTİP) yer alan elektrikli taşıt araçlarının şarj teçhizatları,
- 19) Uluslararası hava taşımacılığı yakıt ikmal kuruluşları tarafından tedarik edilen jet yakıtı,
- 20) Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımına dayalı enerji santrallerinin inşasına yönelik özel mal ve teçhizat,
- 21) Tarım makineleri ve araçlarının montajına yönelik yedek parçalar,
- 22) Bakanlar Kurulu tarafından belirlenen enerji ve kaynak verimliliği gerekliliklerini karşılayan ekipman ve yedek parçalar,

- 23) Bitkisel yağ üretimine yönelik hammaddeler, kuşlar ve balıklar için yem-1 Ocak 2025'e kadar,
- 24) Yazar kasalar ve onların yedek parçaları,
- 25) Bakanlar Kurulunca belirlenecek kurumlar tarafından ithal edilen sporun geliştirilmesine yönelik mallar,
- 26) Mücevherat üretiminde kullanılan ve bu ürünlerin üreticisi tarafından kendi üretim amaçları doğrultusunda ithal edilen metal içeren cevherler, konsantreler, alaşımlar ve rafine edilmiş metaller,
- 27) ASTM D8364 standardına göre sertifikalı, sulama kanallarının inşası veya onarımı için tasarlanmış, 5603.14.90.00 gümrük tarife pozisyonu altında yer alan jeosentetik çimento kompozit matlar-1 Ocak 2027'ye kadar,
- 28) Bu maddenin 1. bölümünün 2, 3, 11, 13, 14, 17, 20-23, 26. paragraflarında belirtilen malların ithalatı, Bakanlar Kurulu tarafından onaylanan listeye göre, gümrük tarife pozisyonu TN VED'e uygun olarak KDV'den muaf olacaktır,
- 29) Girişimcilik faaliyetinde bulunmayan gerçek kişiler tarafından Bakanlar Kurulunca belirlenen sınırlar içinde ithal edilen mallar,
- 30) K.C. topraklarına ithal edilen damızlık çiftlik hayvanları ile tohumluk malzemeleri, mineral gübreler ve kimyasal bitki koruma ürünleri -1 Ocak 2030 tarihine kadar,
- 31) K.C.'nin savunma, ulusal güvenlik ve içişleri güvenliğini sağlamak amacıyla faaliyetleri K.C. devlet bütçesinden finanse edilen devlet organları ve kurumlar tarafından K.C. topraklarına ithal edilen silahlar, askeri teçhizat, askeri mallar, özel teçhizat, özel araçlar,
- 32) Geçici olarak ithal edilen, üretim yılı 15 yılı aşmayan, 8802.40.00.35, 8802.40.00.36 ve 8802.40.00.46 gümrük tarife pozisyonları altında yer alan uçaklar; Bakanlar Kurulu tarafından onaylanan listeye göre yukarıda öngörülen uçaklar için motorlar ve yedek parçaları.

Özel Tüketim Vergisi (ÖTV)

ÖTV'ye tabi mallar:

- 1) 2207 GTP altında yer alan etil ispirto,
- 2) 2009, 2203, 2204, 2205, 2206, 2208 GTP'ler altında yer alan şarap, bira, alkollü ve -alkolsüz içeceklerin karışımı,
- 3) 2202 GTP altında yer alan ilave şeker veya diğer tatlandırıcı veya aroma verici maddeler içeren mineral ve karbonatlı sular dahil alkolsüz içecekler,
- 4) 2402, 2403, 2404 GTP'ler altında yer alan purolar, kesik uçlu purolar, sigarillolar- (ince purolar) ve tütün veya tütün yerine geçen sigaralar gibi tütün ürünleri, ısıtılmış tütün ve ısıtılmış tütün ürünleri,
- 5) 8543 40 000 0 GTP altında yer alan elektronik sigara,
- 6) 2707, 2709, 2710, 3403, 3811 GTP'ler altında yer alan petrol ve petrol ürünleri,
- 7) 2711 11 0000-2711 19 0000, 2901 10 0001 GTP'ler altında yer alan araç yakıtı olarak kullanılan sıvılaştırılmış karbon gazı (LPG).

Kırgızistan'da üretilen ve ithal edilen ÖTV'ye tabi mallar 2207 GTP altında yer alan etil ispirto, 2204.30 GTP altında yer alan üzüm şırası, 2709.00.90.01-2709.00.90.09 GTP altında yer alan ham petrol ve bitümlü maddelerden elde edilen ham petrol ürünleri ve 2711.11.00.00-2711.19.00.00 GTP altında yer alan sıvılaştırılmış karbon gazı hariç olmak üzere ÖTV'ye tabi malların üzerine ÖTV işareti veya ÖTV etiketi koyulur.

Ayrıca, K.C. Devlet Vergi Hizmeti, 1 Mart 2025 tarihinden itibaren, bazı malların ÖTV etiketi olmadan Kırgızistan'da dolaşımının yasaklandığını bildirmiştir. Bu tarihten itibaren K.C.'de aşağıdaki malların özel tüketim etiketi olmadan satışı, depolanması ve taşınması yasaklanmıştır:

- Pipo, sigara, enfiye, nargile tütünü (GTP: 2403),
- Yağlama yağları, diğer yağlar ve bunların katkı maddeleri (GTP: 2710.19.71.00-2710.19.98.00, 3811.21.00.00).

ÖTV işareti veya ÖTV etiketi, ÖTV'nin bütçeye ödendiğini teyit eden ÖTV'ye tabi ürüne veya ambalajına bir tanımlama aracının uygulanması/eklenmesidir. ÖTV ürününün dağıtıldığı veya paketlenildiği şişe, paket veya diğer ambalajda ÖTV etiketinin bulunması, ürünün Kırgızistan'da tüketicilere satılması, depolanması ve taşınması için gerekli koşullardan biridir. ÖTV işareti veya ÖTV etiketini konulması sürecine ilişkin prosedür için ilgili mevzuatın/idari uygulamaların incelenmesinde fayda görülmektedir.

Vergi tarhi: ÖTV'ye tabi malların Kırgızistan'da üretimi ve/veya ülkeye ithalatı.

Vergi matrahı:

1. ÖTV işareti ile belirlenen ÖTV'ye tabi malların fiziksel hacmi ve/veya,
2. İşaret veya ÖTV damgasına tabi olmayan ÖTV'ye tabi satılan malların fiziksel hacmi,
3. İşaret veya ÖTV damgasına tabi olmayan ithal edilen ÖTV'ye tabi malların fiziksel hacmi.

Vergi oranı: K.C. Vergi Kanunu'nun 336. maddesinde belirlenmiştir. ÖTV oranı K.C. Hükümeti tarafından değiştirilebilir, ancak temel vergi oranını aşmayacak oranda olması gerekir.

Kırgızistan'da üretilen ve ithal edilen özel tüketim malları, ((Vergi Kanunun 334. maddesinin birinci fıkrasının birinci paragrafında belirtilen mallar listesi, ayrıca üzüm şırası (2204.30 GTP), bitümlü malzemeler (2709.00.900–2709.00.90.09 GTP) ve sıvılaştırılmış karbon gazından elde edilen ham petrol ve ham petrol ürünleri (2711.11.00.00-2711.19.00.00 GTİP) hariç)) etiketlemeye tabidir.

Toprak altı kullanım vergisi (Bonus ve royalti)

Toprak altı kullanım vergileri bonus ve royaltiyi kapsamaktadır.

Bonus (maden rezervi artışında ödenen harç): jeolojik araştırma yapmak ve maden yataklarını işlemek amacıyla toprak altını kullanma hakkı için tek defalık ödeme. Yeni sondaj yapıp da rezervlerde artış olursa tarifişi üzerinden ve metal tipine göre ödenir.

Vergi mükellefi: Toprak altını kullanma hakkına sahip K.C.'de faaliyet gösteren yerel kurum ve kuruluşlar, Kırgızistan'da daimi temsilciliği aracılığıyla faaliyet gösteren yabancı şirketler ve özel girişimciler.

Vergi matrahı:

1. Maden yatağının geliştirilmesi sırasında, (yeraltı suyu ekstraksiyonu hariç) - K.C.'nin maden rezervleri Devlet bilançosunda kaydedilen maden rezervi miktarı,
2. Yeraltı sularının geri çekilmesi sırasında, geri çekileceği beyan edilen su hacmi,
3. Maden arama sırasında, lisanslı alanın büyüklüğü,

4. Ticari amaçlı mineralojik, paleontolojik koleksiyonlar ve dekoratif amaçlı taş malzemeler ve süs taşları ve yapı malzemeleri olarak kullanıldığında, lisanslı alanın büyüklüğü,
5. Toprak altı kullanım haklarının devri sırasında, toprakaltı kullanıcının raporuna göre belirtilen zamanda işlenmemiş kalan maden rezerv miktarı veya lisanslı alanının büyüklüğü,
6. Telif hakkı sahibinin şirket kurucu sermayesinde öz payını değiştirmesi sırasında, toprakaltı kullanıcının raporuna göre belirtilen zamanda işlenmemiş kalan maden rezerv miktarı veya lisanslı alanının büyüklüğü,
7. Maden rezervinin hacminin artmasında, K.C. Devlet Maden Rezervleri Komisyonu tarafından kaydedilen artan maden rezervi miktarı.

Vergi oranı:

Ticari amaçlı mineralojik, paleontolojik koleksiyonların, dekoratif amaçlı süs taşları ve yapı malzemeleri olarak kullanılan taşların toplanması, madeni arama için verilen lisanslı alanın büyüklüğü, ayrıca işlemek için maden yatağı rezervinin miktarına göre sınıflandırma tablosunda yer alan maden türlerine göre bonusun oranı ve hesaplama düzeni K.C. Hükümeti tarafından belirlenir.

Royalti (Rödöfans): Maden yatağını işleme ve/veya yeraltı suların çıkartılması için yeraltı toprağın kullanımına yönelik cari ödemeler. Royalti üretim üzerinden ödenir, maden rezervi büyüklüğüne göre oran/ yüzde belirlenir, üretim miktarı ve ortalama satış fiyatı çarpımları ile hesaplanır, bazı durumlarda ortalama satış fiyatı yerine direk dünya piyasası metal fiyatı kullanılır.

Vergi Mükellefi:

K.C.'de aşağıdaki alanlarda faaliyet gösteren yerel kurum ve kuruluşlar, Kırgızistan'da daimi temsilciliği aracılığıyla faaliyet gösteren yabancı şirketler ve özel girişimciler:

1. Maden yatağını geliştirme,
2. Yeraltı su çıkarımı,
3. Hidrokarbon yataklarının araştırılması ve araştırılmasında yapılan deneyler sırasında petrol ve gaz çıkarılması;
4. Endüstriyel test ve/veya acil durumların önlenmesi veya ortadan kaldırılması amacıyla ilgili madenin tek seferlik çıkartılması,

Vergi matrahı:

1. Madeni işleme sonucunda elde edilen maden ve ürünün satışından alınan KDV ve Satış Vergisi hariç hesaplanan kazanç,
2. Su sağlama ihtisas kurumları hariç royalti vergisine tabi işletmeler için yeraltından çıkartılan suyun su sayacı göstergesine göre hacmi.

Vergi oranı: İşletilen madenin türüne ve maden yatağının rezerv hacim birimine veya elde edilen kazanca göre som üzerinden K.C. Vergi Kanunu'nda belirlenmiştir.

- 1) Altın, gümüş ve platin ile metal içeren cevherler ve altın, gümüş ve platin konsantreleri için-%5,
- 2) Altın, gümüş ve platin hariç, metal içeren cevherler ve metal konsantreleri için-%3,
- 3) Uzmanlaşmış su temini kuruluşları için-%5,
- 4) Alçı için-%6,

- 5) Kaplama malzemelerinin üretimi için doğal taşlar için-%12,
- 6) Linyit taş kömürü için-%1,
- 7) İçme suyu olarak şişelenecek maden suları (m³)-200 som,
- 8) Balneoterapi için maden ve termal sular (m³)-0,05 som,
- 9) Isıtma için termal su (m³)-0,12 som,
- 10) İçme suyu (m³)-0,15 som,
- 11) Teknik su (m³)-0,10 som,
- 12) Tarımsal üretim için su (m³)-0,01 som.

Aşağıdakiler, toprak altı kullanımı vergisinden muaftır:

- 1) Kendisine ait veya içinde bulunduğu bir arsa üzerinde girişimcilik faaliyetlerini kum, kil, kum, çakıl karışımını ve yeraltı suyunu çıkaran arsa sahibi veya arazi kullanıcısı,
- 2) Özel çevresel, bilimsel, tarihi ve kültürel öneme sahip özel olarak korunan doğal alanların oluşumu için toprak altı parselleri alan kuruluş,
- 3) Madencilik, işleme, kok-kimyasal ve metalurjik üretimden kaynaklanan atıkları işleyen kuruluş,
- 4) Devlet tarafından gerçekleştirilen toprak altı incelemesi, deprem tahmini, mühendislik ve jeolojik araştırmalar ve jeoekolojik çalışmalar dâhil olmak üzere araştırma çalışmaları ve ayrıca ücretsiz olarak yürütülen diğer çalışmalar üzerinde jeolojik, jeofizik ve diğer çalışmaları yapan kuruluş,
- 5) Yeraltı suyu seçimi için özel su temini kuruluşu,
- 6) Halka su sağlamak için yeraltı suyun numunesini alan kuruluş.

Satış Vergisi

Vergi mükellefi: K.C.'de faaliyet gösteren yerel kurum ve kuruluşlar, Kırgızistan'da daimi temsilciliği aracılığıyla faaliyet gösteren yabancı şirketler ve özel girişimciler.

Vergi tarhi: mal satışı, iş sağlama ve hizmet sunma

Vergi matrahı: KDV ve satış vergisi hariç mal, iş ve hizmet satışından elde edilen kazanç.

Vergi oranı:

KDV'ye tabi mal, hizmet satışlarındaki nakit ve nakit dışı ödemelerde:

Ticari ve üretim faaliyetleri için	%1
Diğer faaliyetler için	%2

KDV'ye tabi olmayan mal ve hizmetlerin satışlarındaki nakit ve nakit dışı ödemelerinde:

Ticari ve üretim faaliyetleri için	%2
Diğer faaliyetler için	%3
Mobil iletişim alanındaki faaliyetler için	%5
Bankalar için	%2
Konut ve konut dışı bina inşaatı yapanlar için	%2
Sigortacılık faaliyetleri için	%2
Emerli sandığı fonu faaliyetleri için	%1

Malların satış vergisi oranı:

- 1) Patent esasında faaliyet gösteren firmalar tarafından yapılan satış işlemlerinde:

- a) Nakit dışı ödemeler için %2
- b) Nakit ödemeler için %3.

Özel bir rejimdeki ticari bölgelerde uygulanan vergi esasında faaliyet gösteren firmalar için:

- a) Nakit dışı ödemeler için %1
- b) Nakit ödemeler için %3

Aşağıdaki kurumların mal, hizmet ve iş satışları satış vergisinden muaftır:

- 1) Tarım ürünleri üreticileri ve/veya tarım alet ve makine istasyonları,
- 2) Tarım kooperatifleri,
- 3) Çalışanlarının en az %50'si engelli olan ve toplam maaş harcamalarının %50'si söz konusu çalışanlar grubuna giden kurum, firma özel girişimci,
- 4) Özel de dahil olmak üzere okul öncesi kurumlar,
- 5) Vergi Kanunu'nun 183. maddesinde belirtilen vergi muafiyeti sağlanan ve teşvikli faaliyet alanına giren sanayi şirketleri (maden işleme, ÖTV'ye tabi ürün üreticileri hariç),
- 6) Teşvikli sınır bölgelerinde faaliyet gösteren vergi mükellefler,
- 7) Kalp cerrahisine yönelik özel sağlık kurumlarının yanı sıra son dönem kronik böbrek yetmezliği olan kişilere yönelik hemodiyaliz hizmetleri sağlayan kurumlar,
- 8) Dini törenlerin sağlanması ve hac ziyaretlerinin organize edilmesi ve yönetilmesine yönelik hizmetleri sağlayan kurumlar,
- 9) Yardım kurumları,
- 10) Çocukların veya düşük gelirli yaşlı vatandaşların sosyal güvenliği ve korunması için kâr amacı gütmeyen bir kuruluş tarafından mal satışı ve hizmet sunumu,
- 11) Özel kullanım için elektrik enerjisi, ısıtma enerjisi, doğal gazın gerçek kişilere sağlanması,
- 12) Banka tarafından rafine standart ve ölçülü külçeler, altın ve/veya gümüş yatırım madeni paraları, finansal kiralama sözleşmeleri ve İslami finansa uygun sözleşmeler kapsamındaki maddi duran varlık veya malların satışları.

Mülkiyet Vergisi

Vergi mükellefi:

- 1) Kırgızistan'da kayıtlı ve kullanılan mülkün (daimi, geçici veya mali kiralama aracılığıyla edinilen) sahibi olan kurum, girişimci veya gerçek kişi,
- 2) Bir taksitli-satın alma sözleşmesi kapsamında, satın alınan bir konut binası veya mülkle ilgili olarak devlet konut programının katılımcısı,
- 3) Ekonomik yönetim hakkı kapsamında kendisine devredilen mülklerle ilgili devlet ve belediye teşebbüsü,
- 4) Dinlenme, eğlence amaçlı kullanılan mülkleri geçici kiralayan vergi mükellefi.

Vergi matrahı:

Bina, mülk, yapı ve arsanın metrekare cinsinden alanı.

Uçak ve deniz taşıtları dahil olmak üzere taşıt araçları için:

- İçten yanmalı motor ile çalışan taşıt araçları için motor hacmi veya kayıtlı değeri,
- İçten yanmalı motoru bulunmayan taşıt araçları için kayıtlı değeri,
- İçten yanmalı motoru ve kayıtlı değeri bulunmayan taşıt araçları için K.C. Bakanlar Kurulu tarafından belirlenen düzene göre çıkartılmış değeri.

Mülkiyet vergisinin matrahı, mülkün tescil belgesi esas alınarak belirlenir.

Vergi oranı: Konutlar ve binalar için Yetkili vergi otoritesinin teklifi üzerine yerel meclisler tarafından onaylanan oranlara göre;

1. Konut dışı binalar, yapılar için-%0,8
2. Tarım arazileri hariç arsalar için-%1
3. Tarım arazisi için-%0,01
4. Uçak ve deniz taşıtları dâhil taşıt araçlar için:
 - a. içten yanmalı motor ile çalışan araçlar-%1
 - b. içten yanmalı motoru olmayanlar-%0,5

Özel Vergi Rejimleri

Belirli sınıftaki vergi mükellefleri için K.C. Vergi mevzuatları gereğince genel vergilerin yanı sıra aşağıdaki özel vergi rejimlerinin uygulanması da öngörülmüştür:

- Patent esasında vergi
- Vergi anlaşması esasında kolaylaştırılmış vergi
- Serbest ekonomi bölgeleri (SEB) vergi sistemi
- Yüksek bilişim teknoloji bölgelerinde vergi sistemi
- Kripto Para Madenciliği Vergisi
- E-ticaret Alanında Vergilendirme
- Kumar Faaliyetleri Vergileri
- Özel Bir Rejime Sahip Bir Ticaret Bölgesindeki Faaliyetlerden Alınan Vergi

Patent Esasında Vergi Sistemi

Vergi mükellefinin tercihinine göre patent, kâğıt veya elektronik formatta (elektronik patent) bir belge şeklinde verilir. Vergi mükellefi, vergi mükellefi kaydını yaptığı vergi dairesinden patent alabilir.

Patent şunları belgelemektedir:

- 1) Vergi mükellefinin patentte belirtilen faaliyet türünü gerçekleştirme hakkı,
- 2) Patentte belirtilen faaliyet türü için vergilerin ödenmesi,
- 3) Patentin geçerli olduğu vergi dönemi boyunca elde edilen gelir.

Patent ücretini, e-bankacılık, banka havalesi veya ilgili vergi dairesine nakden öder. Faaliyet türüne göre patente dayalı vergi matrahı, yetkili vergi dairesinin teklifi üzerine Bakanlar Kurulu tarafından belirlenir.

Patent, yetkili vergi dairesi tarafından belirlenen belirli faaliyet türlerine yönelik patent haricinde, yalnızca verildiği bölgede (ilçe, şehir) geçerlidir. Ticari faaliyetlerin yürütülmesi amacıyla bir patentin veya kopyasının başka bir kişiye devredilmesi yasaktır.

Belirli faaliyet türleri için ortalama kârlılığı belirlemek amacıyla yerel yönetimler ve yetkili vergi dairesi tarafından akredite edilmiş bir sanayi işbirliği kuruluşu ve yerel yönetimlerin temsilcileri ile birlikte vergi makamları tarafından patente dayalı özel vergi sisteminin uygulanması ile ilgili kronometrik inceleme yapılır. Kronometrik inceleme yapma prosedürü Bakanlar Kurulu tarafından belirlenir. Kronometrik inceleme yılda bir defadan fazla yapılmaz ve mevsimsel nitelikteki faaliyet türleri için yılda en fazla üç kez yapılır ve her kronometrik inceleme 15 takvim gününü aşamaz. Girişimcilik yapan gerçek kişi, kurumlar vergisi yerine patente dayalı vergi öder.

Vergi mükellefi: Bakanlar Kurulu tarafından onaylanan listeye göre özel girişimcilik faaliyeti veya bireysel iş faaliyeti yürüten gerçek kişi, döviz bürosu olarak faaliyet gösteren kurumlar.

Patente dayalı girişimcilik faaliyetlerini yürüten gerçek kişiler ve döviz büroları, aşağıdaki vergi türleri hariç olmak üzere, Vergi Kanunu'nda belirlenen vergileri ödemekle yükümlüdür:

- 1) Kurumlar vergisi,
- 2) Perakende satış vergisi,
- 3) KDV'ye tabi tedarikler.

Patente dayalı iş faaliyetlerini yürüten vergi mükellefleri, gelir vergisi yerine patente dayalı vergi ödemektedir.

Patente dayalı vergi sistemine aşağıdakiler tabi değildir:

- Son 12 ay içinde yıllık cirosu 8.000.000 som'dan daha fazla olan özel girişimci,
- Mal ihracat ve ithalatı yapan girişimciler,
- 1 Ocak 2024 tarihi itibariyle ticari faaliyet yapan girişimciler.

Patente dayalı özel girişimcilik faaliyetleri:

1. 10 adede kadar teknolojik ekipmanları bulunan hazır tekstil ürünleri ve giyim üretimi,
2. Evcil hayvan çiftlikleri: mezbahane, hayvan deri toplama hizmetleri,
3. Evde özel inkubatör işleri,
4. Özel değirmen faaliyetleri,
5. Yün yıkama faaliyetleri,
6. Araba teknik tamirat ve hizmetleri,
7. Su ve deniz taşıma araçları ile yolcu taşıma,
8. Kapasitesi 10 yatak yerine kadar olan misafirhaneler,
9. Geçici yapılarda fastfood hizmetleri,
10. Dinlenme için hayvan (at ve diğer hayvanlar) ve spor malzemelerinin (kayak ekipmanı, su motosikleti v.b.) kiraya verilmesi,
11. Futbol ve diğer spor sahalarının kiralaması,
12. Oyun alanlarındaki faaliyetler,
13. Dinlenme ve eğlence organizasyonu hizmetleri,
14. Döviz büroları,
15. Araba yıkama hizmetleri,
16. Sauna ve hamam hizmetleri,
17. 3 oturma masası ile olan diş hekimliği hizmetleri,
18. Rehin hizmetleri (rehinli mallara karşı kredi).

Ayrıca, aşağıdaki bireysel iş faaliyetleri için patent alınması gerekmektedir:

1. Metal Ürünleri ile çalışma hizmetleri,
2. Anahtar ve kilit imalatı ve onarımı,
3. Yapay çiçekler ve cenaze çelenklerinin yapımı,
4. Çobanlık hizmetleri,
5. Bireysel madenciler tarafından plaser altının çıkarımı,
6. Özel inşaat işleri,
7. Tasarım hizmetleri,

8. Fotoğrafçılık,
9. Tercümanlık hizmetleri,
10. Özel veterinerlik hizmetleri,
11. Ambalajlama ve yükleme hizmetleri,
12. Özel ders hizmetleri,
13. Tedavi amaçlı masaj,
14. Bilgisayar ve telefon cihazları tamirâtı,
15. Kişisel kullanım eşyalarının tamirâtı (Ayakkabı, çanta v.b.)
16. Özel hizmetler (tuvalet, v.b.)
17. Bakıcı hizmetleri,
18. Hukuki faaliyetler,
19. Seçim gözetmeni hizmetleri,
20. İnşaat, tarım, hayvancılık ve hizmet sektöründe göçmen işçilerin hizmetleri,
21. Kurye hizmetleri,
22. 25 kişiye kadarki özel kreşlerde hizmet veren bakıcılar,
23. Büyük törenlerde verilen hizmetler,
24. Video ve ses çekim hizmetleri,
25. Bireysel dikim,
26. Güzellik salonları,
27. 16 kişiye kadarki yolcu taşımacılık hizmetleri, 25 tona kadarki yük taşımacılığı,
28. Gayrimenkulleri kiraya verme.

Bir patent 15, 30, 90, 180 ve 365 günlük olarak satın alınabilir. 90 takvim günü için patent alımında vergi miktarında %5, 180 takvim günü için %10, 365 takvim günü için %15 indirim yapılır.

Tek Vergi Esasında Kolaylaştırılmış Vergi Sistemi

Vergiye tabi faaliyetlere yönelik alınması gereken kurumlar vergisi, KDV ve satış vergisi karşılığında küçük ve orta ölçekli işletmeler tarafından tek bir verginin ödenmesini sağlar. Söz konusu vergi sistemi kapsamında faaliyet gösteren işletme, yazar kasa ve hesap faturası kullanmak, Kırgızistan'da yeniden satış veya işleme amacıyla, elektronik fatura veya onun yerine geçen bir belgenin alınmasıyla mal satın almak zorundadır.

Vergi Mükellefi:

- 1) K.C.'nde daimi işyeri olmayan yabancı firmalar hariç, bireysel girişimci veya kuruluş;
- 2) Tek vergi esasında kolaylaştırılmış vergi sistemi aşağıdakiler için geçerli değildir:
 - a. Patent esasında faaliyet gösteren girişimci,
 - b. Bankalar, finans ve sigorta hizmetleri sağlayan kuruluşlar,
 - c. Yatırım fonu,
 - d. Menkul kıymetler piyasasında profesyonel katılımcılar,
 - e. 2022 GTP altında yer alan alkolsüz içeceklerin perakende satışını yapan vergi mükellefleri,
 - f. Altın, gümüş, bakır, antimon, cıva, tungsten, kalay ve ayrıca altın alaşımı ve rafine altın, gümüş, bakır, antimon, cıva, tungsten içeren cevherlerin, konsantrelerin çıkarılması ve satışı alanında faaliyet gösteren işletme,
 - g. Hücresel iletişim alanında ve internette faaliyet gösteren bir kuruluş,
 - h. Isı, elektrik ve gaz sağlayan kuruluş.

Vergi matrahı: mal, iş ve hizmet satışından elde edilen gelirdir.

Tek vergi oranları:

- İhracatçı,
- İthalatçı,
- Bayiler,
- İlaç ve tıbbi malzemeleri satışlarını yapan şirketler hariç olmak üzere ticaret alanında faaliyet gösterenler.

Yukarıdaki kategorilerden 12 ay içinde toplam cirosu:

- 30.000.000 soma kadar olanlar için %0,5
- 30.000.000-50.000.000 som arası olanlar için %1

Yukarıdakilerin haricindeki şirketler için: nakit ödemelerde %4, nakit dışı ödemelerde %2.

Söz konusu vergi türü, 2710.19.71.00-2710.19.98.00 GTİP kapsamındaki motor yağları ve diğer yağların satışı hariç olmak üzere, yakıt ve motor yağlayıcıların satışı için geçerli değildir.

Tarım ürünlerinin işlenmesi, imalat, tur operatörü faaliyetleri, bilgisayar teknolojisi alanında yazılım geliştirme ve seyahat acentesi faaliyetleri için kazancının:

- Nakit ödemelerde %4
- Nakit dışı ödemelerde %2

Diğer faaliyet alanları için- ödeme şekli nakit olması durumunda kazancının %6'sı, ödemenin banka aracılığıyla (nakit olmayan) yapılması durumunda kazancının %4'ü.

Giyim ve/veya tekstil üretimi alanında faaliyet gösteren şirket, 1 Ocak 2027 tarihine kadar bu faaliyete ilişkin olarak elde edilen kazancının %0,25 oranında vergi ödemektedir.

Tarım ürünleri üreticileri için %0,5, süt ürünleri toplayıcıları %0,25.

Piyango faaliyetlerinin, Belediye hamamları hariç, sauna, bilardo ve hamam hizmetlerini sağlayan şirketler için %8.

Oş ve Bişkek şehirlerinde faaliyet gösteren lokanta ve restorancılık alanında faaliyet gösteren şirketler nakit ödemelerde %6, nakit dışı ödemelerde %4, Kırgızistan'ın diğer bölge ve şehirlerinde nakit ödemelerde %4, nakit dışı ödemelerde %2.

Yenilikçi Endüstri Parkında kayıtlı şirketler için 2023 ve 2024 yıllarında %0,5, 2025 ve 2026 yıllarında %1, 2027 yılı itibarıyla %2.

Çeşitli faaliyetlerde bulunan vergi mükellefi, her faaliyet türü için belirlenen oranlarda vergiyi ayrı ayrı hesaplar ve öder.

Halka mal, iş, hizmet satan ve ihracat-ithalat işlemleri yapmayan bireysel girişimci, aşağıdaki koşulları yerine getirmeleri durumunda %0 oranında vergi uygulanır:

1) Son 12 ay içinde elde edilen ciro tutarının 15.000.000 somu geçmemesi,

- 2) Yazar kasa kullanması ve en fazla iki personel istihdam etmesi,
- 3) K.C. Sosyal Fon Kesintileri mevzuatları gereğince sosyal fon kesintilerinin ödenmesi,
- 4) Ticaret yerinde faaliyet göstermesi.

Açık halk pazarı ve küçük pazarlarda faaliyet gösteren bireysel girişimci aşağıdaki şartların yerine getirilmesi durumunda yıllık cirosunda %0,1 oranında vergi öder:

1. Son 12 ayda toplam cirosunun 100.000.000 somu aşmaması,
2. Yazar kasa, elektronik fatura ve diğer belgeleri kullanarak satışların yapılması,
3. Mal üretimi, alkollü içecek, tütün ürünleri, ilaç ve tıbbi malzemeler, kıymetli metallerden mücevher ürünlerin satışı alanında faaliyet göstermeyen bireysel girişimciler,
4. İthalat-ihracat işlemleri yapmayan bireysel girişimci.

Serbest Ekonomi Bölgeleri (SEB) Vergi Sistemi

Şirketin SEB’de faaliyet süresince tüm vergilerden, gümrük vergileri, harçlar ve ödemelerden kısmen muafiyet sağlanmaktadır. Ancak, SEB’de faaliyet gösteren şirketin K.C.’ye mal ve hizmet ihracatında, K.C. Vergi Mevzuatı gereğince ilgili vergiler alınmaktadır.

SEB’de vergi ve diğer muafiyetlerin sağlanması için SEB Genel Müdürlüğü’ne yıl içerisinde mal ve hizmet satışından elde edilen gelirin %0,1-2’si oranında ödeme yapılması gerekmektedir. Bişkek SEB’de faal şirketlerin söz konusu muafiyetlerinden yararlanabilmesi için, K.C.’de mal ve hizmet satışlarından elde edilen gelirin %2’si ve K.C. dışındaki ülkelere yapılan mal ve hizmet ihracatından elde edilen gelirin %1’i oranında ödeme yapılması gerekmektedir.

Bölgesel kalkınmayı sağlamak amacıyla, Karakol, Leylek, Maymak ve Narın SEB’lerde şirketlerin faaliyet göstermek için, K.C.’ye ve K.C. dışındaki ülkelere yapılan mal ve hizmet ihracatından elde edilen gelirin %0,1-2’si oranında ödeme yapılması gerekmektedir.

SEB Bölgesinde kayıtlı olmayan şirket tarafından SEB’de kayıtlı olan şirkete mal ve hizmet tedarikinde K.C. Vergi Kanunu gereğince KDV’ye tabidir. SEB’de kayıtlı şirketin faaliyetleri gerekli şartlara uymadığı takdirde K.C. Vergi mevzuatı gereğince genel vergilendirme rejimi uygulanır.

Yüksek Teknoloji Parkı Vergi Sistemi

Bu rejim, Yüksek Bilişim Teknolojileri Hakkında K.C. Mevzuatları gereğince belirlenen taleplere uygun olarak ekonomik faaliyetlerde bulunan yüksek bilişim teknolojileri parkının kayıtlı şirketlerine yönelik uygulanır.

Yüksek Teknolojileri Parkının şirketleri, kurumlar vergisi, KDV ve satış vergisinden, Yüksek Bilişim Teknolojileri Hakkında K.C. Mevzuatları gereğince belirlenen süre kadar muaftır. Söz konusu şirketlerde çalışanlardan %5 oranında gelir vergisi alınır.

Yüksek Teknoloji Parkı Müdürlüğü’nün faaliyetlerinin finansmanı, Parka kayıtlı şirketlerin gelirlerinin %1’i oranındaki kesintilerle gerçekleştirilir.

Kripto Para Madenciliği Vergisi

Kripto para madenciliği, yazılım ve donanım yardımıyla işlem bloklarının (blockchain) kaydının işleyişini sağlayan hesaplamalı işlemlerin gerçekleştirilmesi faaliyeti olarak anlaşılmaktadır.

Kripto Para Madencilik Vergisi mükellefi, kurumlar vergisi, KDV ve satış vergisi yerine tek vergi öder. Vergi matrahı, KDV ve satış vergisi dâhil madencilik sırasında tüketilen elektrik enerjisi için tahakkuk eden tutardır. Vergi oranı %10'dur.

E-ticaret Alanında Vergilendirme

E-ticaret alanında faaliyet gösteren işletme, kurumlar vergisi, KDV ve satış vergisi yerine tek vergi öder. Vergi matrahı, e-ticaret aracılığıyla sağlanan hizmet veya mal satışından elde edilen gelirdir. Vergi oranı %2'dir.

Özel Bir Rejime Sahip Bir Ticaret Bölgesindeki Faaliyetlerden Alınan Vergi

K.C.'nin stratejik yapıları hakkında mevzuatları çerçevesinde özel bir rejime sahip ticari bölgeler olarak belirlenen bölgelerde faaliyet gösteren bireysel girişimcileri kapsar. Özel rejime sahip ticaret bölgesindeki faaliyetlere ilişkin vergi, özel tüketim vergisine tabi mallar ve satışı özel lisans veya izne tabi olan mallar haricindeki malların satışlarını kapsar. Bu bağlamda, söz konusu bölgede, Vergi Kanununda yer alan diğer vergi rejimlerinin uygulanması, söz konusu bölgelerde faaliyet gösteren bireysel girişimcilerin Kırgızistan'ın diğer bölgelerinde ticaret faaliyetlerinde bulunmaları yasaktır. Özel bir rejime sahip bir ticaret bölgesindeki faaliyetlerden alınan vergi, kurumlar vergisi, KDV ve satış vergisi yerine tek vergi olarak ödenir.

Vergi oranı: Vergi oranı, cari takvim yılı için beyan edilen gelir tutarına bağlı olarak satış yeri başına aşağıdaki tutarlarda belirlenir:

- 1) Tepsi, tezgâh, çadır, el arabaları, barakalarda cirosu 4.000.000 som'a kadar-18.000 som
- 2) 8.000.000 som'a kadar-42.000 som
- 3) 8.000.000-15.000.000 som arası-96.000 som
- 4) 15.000.000-22.000.000 som arası-168.000 som
- 5) 22.000.000-30.000.000 som arası-252.000 som
- 6) 30.000.000-50.000.000 som arası-360.000 som
- 7) 50.000.000-100.000.000 som arası-500.000 som
- 8) 100.000.000-150.000.000 som arası-800.000 som
- 9) 150.000.000-200.000.000 som arası-900.000 som
- 10) 200.000.000 ve üzeri-1.000.000 som

Sosyal Fon Kesintileri

Devlet sosyal sigorta sistemine göre sosyal sigorta kesintilerinin mükellefi: şirket türüne bağlı olmaksızın yerel kurum ve kuruluşlar, Kırgızistan'da daimi temsilciliği aracılığıyla faaliyet gösteren yabancı şirketler ve özel girişimciler.

Sosyal Fon Kesintisi Oranları: "Devlet Sosyal Sigorta Tarifeleri" Hakkında K.C. Kanununa göre mükellefin statüsü, vergi rejimi, faaliyet alanı ve diğer faktörlere bağlı olarak sosyal sigorta kesinti oranı ve matrahı belirlenir.

İşveren tarafından, çalışana verilen emek maaşının %17,25'i (Emekli Sandığı %15, Zorunlu Sağlık Sigortası %2, İşçi Rehabilitasyon Fonu %0,25).

İş gören tarafından, işveren tarafından verilen emek maaşının %10'u (Emekli Sandığı %8, Birikimli Emekli Fonu %2).

Aynı zamanda, işveren sigorta primlerinin her iki bölümünün (işveren ve iş gören payı) de doğru bir şekilde hesaplanması, kesilmesi ve devlete ödenmesinden sorumludur.

Sosyal sigorta kesintilerinin idaresi fonksiyonunu K.C. Vergi İdaresi yapmaktadır.

Kırgızistan'da yabancı uyruklu çalışanlar için de sosyal güvenlik kesintileri %27,25 oranında uygulanmaktadır.

9 Nisan 2018 tarihinde Ankara'da imzalanan "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile K.C. Hükümeti Arasında Sosyal Güvenlik Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun 14/4/2020 tarihli 31099 sayılı T.C. Resmî Gazetesi'nde yayınlanmıştır. Söz konusu Anlaşma, 29 Ocak 2019 tarihinde K.C. Cumhurbaşkanı tarafından imzalanmış ve imza tarihinden 10 gün sonra yürürlüğe girmiştir.

Bu çerçevede, her iki ülkenin vatandaşları ve çalışanlarının sosyal güvenlik haklarının mütekabiliyet esasları çerçevesinde korunması ve güvence altına alınabilmesi amacıyla akdedilen anılan Anlaşma ve İdari Anlaşma çerçevesinde;

- Her iki Akit Taraf mevzuatına tabi olanlar sosyal güvenlik hak ve yükümlülükleri bakımından **eşit işlem** görecektir.
- Tarafların mevzuatında öngörülen sosyal güvenlik yardımlarına hak kazanılması için, **Akit Taraf devletlerde geçen sigortalılık sürelerinin birleştirilmesi mümkün olacaktır.**
- Çalışanların hangi ülke mevzuatına tabi olacağı tespit edilecek ve bu sayede **çifte prim ödenmesi önlenecektir.**
- Geçici görevli olarak diğer Akit Tarafta hizmet akdi ile veya kendi nam ve hesabına çalışanların, diplomatik misyon mensuplarının ve devlet hizmeti görmek üzere diğer Akit Taraf ülkesinde bulunanların tabi olacağı sosyal güvenlik mevzuatı belirlenecek ve **böylece mükerrer sigortalılık önlenecektir.**
- Aylık veya gelir almakta iken diğer Akit Taraf ülkesinde ikamet edenlerin **aylık ve gelirleri yeni ikamet yerinde de ödenecektir.**
- Her iki taraf yetkili makam ve kurumları sosyal güvenlik alanında birbirlerine her türlü yardımı sağlayacak, gereken kolaylığı gösterecektir.

Diğer Zorunlu Ödemeler

K.C. mevzuatı gereğince (ilgili kuruluşun statüsü ve faaliyet türlerine bağlı olarak) ek diğer özel ücret ve zorunlu ödemeler alınabilir. Örneğin: gümrük vergileri, lisans saklama ödemeleri, çöp toplama harcı, yerel önemli altyapının geliştirilmesi ve bakımı için kesintiler vb.

Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmaları

K.C. Hükümeti aşağıdaki ülkeler ile Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması imzalamıştır: Rusya Kazakistan Belarus Özbekistan Kanada Türkiye Hindistan Ukrayna Tacikistan Polonya Moğolistan Almanya İsviçre Avusturya Malezya Çin İran İslam Cumhuriyeti Moldova Cumhuriyeti Finlandiya Pakistan Letonya Güney Kore Litvanya Kuveyt Katar Suudi Arabistan BAE Estonya Gürcistan Ermenistan Çek Cumhuriyeti İngiltere Macaristan

Ürün Standartları ile ilgili Uygulamalar

K.C. Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı'na bağlı Standardizasyon ve Metroloji Merkezi Kırgızistan'da standardizasyon ve metroloji alanındaki çalışmaları yapan sorumlu devlet kurumudur. Söz konusu Merkez, uluslararası kurallara uygun bir ulusal standardizasyon sisteminin oluşturulması ve geliştirilmesi, ulusal teknik düzenleme ve standartların hazırlanması, metroloji, kalite kontrol sistemi, bilgilendirme ve bunların uygulamaya konulması alanında çalışmalar yapmaktadır.

AEB'deki entegrasyonun temel unsurlarından biri teknik düzenlemedir. Teknik düzenleme, birliğe üye ülkeler arasındaki karşılıklı ticarete teknik engellerin kaldırılmasını amaçlayan, AEB topraklarında mallar için tek bir pazar oluşturulmasının ana unsurlarından biridir.

Kırgızistan'da yıllar itibariyle geçerli uluslararası standartların listelerini (<https://www.nism.gov.kg/freepages/6>) internet adresinden temin etmek mümkündür.

AEB'nin (Belarus, Kazakistan, Ermenistan, Kırgızistan ve Rusya) kurulmasından sonra, bu ülkeler arasında teknik düzenleme için ortak ilkeler ve kurallara ilişkin anlaşma imzalanmış ve tek bir teknik düzenleme sistemi ortaya çıkmıştır.

AEB sınırları içinde teknik düzenlemeler, belirli bir ürünün üretim, satış, depolama, nakliye ve imha süreçlerini düzenleyen düzenlemeler ve standartları içerir. Sertifika sisteminin ana görevi, AEB içinde dolaşıma giren ürünlerin kalitesini ve güvenliğini kontrol etmek, ürünlerin mevcut standartların gerekliliklerine uygunluğu ve onaylanması süreçlerini yasa düzeyinde korumaktadır.

Uygunluk onayı, ürünlerin yasal ve tüketici karakteristikleri gereksinimlerine uygun olduğunu onaylamak için tasarlanmıştır. Kırgızistan'da uygunluk onayı K.C. ulusal düzenlemelerine ve AEB mevzuatına dayanmaktadır.

K.C. Teknik Düzenlemeler Kanunu gereğince, uygunluğun onayı gönüllü ve zorunlu olabilir. Gönüllü uygunluk onayı, gönüllü sertifikasyon şeklinde gerçekleştirilir. Zorunlu uygunluk onayı ise uygunluk beyanının kabul edilmesi, belgelendirme şeklinde gerçekleştirilmektedir.

Gönüllü uygunluk onayı, başvuru sahibi ile belgelendirme kuruluşu arasındaki anlaşma hükümleri uyarınca başvuru sahibinin inisiyatifiyle gerçekleştirilir. Standartlara ve sözleşme şartlarına uygunluğu sağlamak için gönüllü uygunluk onayı yapılabilir. Gönüllü uygunluk onayının kapsamı, yalnızca teknik düzenlemelere tabi olmayan ve zorunlu uygunluk onayına tabi ürünler listesine dahil olmayan ürünler olabilir.

Zorunlu Uygunluk Onayı: yalnızca ilgili teknik düzenlemeler tarafından belirlenen durumlarda gerçekleştirilir. Zorunlu uygunluk onayının kapsamı, yalnızca Kırgızistan'da dolaşıma giren ürünler olabilir ve teknik düzenlemelerin gereklilikleri ile ilgili olabilir. Zorunlu uygunluk onayına tabi olan ürünlerin, teknik düzenlemelerin gereklerine uygunluğunun doğrulanması şartıyla Kırgız pazarına girmesine izin verilir. Zorunlu uygunluk onayına tabi olan ve destekleyici belgeleri bulunmayan ürünlerin reklamının yapılması yasaktır. Uygunluk beyanı ve uygunluk belgesi Kırgızistan'da eşit yasal güce sahiptir.

Gümrük Birliği teknik düzenlemelerine uygunluk beyanı, ürünün Gümrük Birliği'nin belirli bir teknik düzenlemesinde belirtilen güvenlik gerekliliklerine uygunluğunu belgeleyen bir belgedir. Bu beyan, birliğe üye tüm ülkelerin topraklarında geçerlidir. Ürünlerin beyan edilmesine ilişkin yöntem, şemalar ve prosedürler teknik düzenlemelerle belirlenir. Uygunluk beyanında başvuru sahibi, bireysel girişimci, imalatçı veya satıcı tarafından yetkilendirilen tüzel veya gerçek kişi olabilir. Başvuru sahibi tarafından kabul edilen uygunluk beyanı, Ortak Uygunluk Beyanları Kaydına kaydedilmeye tabidir.

Kalite sertifikası olarak da bilinen Gümrük Birliği uygunluk sertifikasının uygulanmasının ana amacı, ürünlerin AEB'nin çeşitli ürünlere yönelik ürün güvenliğine ilişkin teknik düzenlemelerine uygun olmasını sağlamaktır. Ürünün kalite sertifikası, onaylanmış teknik kurallara göre düzenlenmektedir. Günümüzde, Gümrük Birliğinde faal her pazar aktörünün, üretilen veya satılan ürünün ilgili listede bulunması durumunda, sertifika alması zorunludur.

Avrasya Uygunluk İşareti (EAC) Sertifikası

Gümrük Birliği Uygunluk Sertifikası, ürünün Gümrük Birliğine giriş izni alabilmesi için gerekmede ve ürünün teknik düzenlemelerde yer alan normlara uygun olduğunu göstermektedir. Bu belge, AEB'ye üye olan tüm ülkelerle engelsiz ve en uygun koşullarla ticaret yapma imkânı sağlamaktadır.

EAC Gümrük Birliği sertifikasının avantajı, Gümrük Birliği'ne üye olan tüm ülkelerde geçerli olması, her ülke için ayrı bir sertifikanın alınmasına gerek kalmamasıdır.

AEB çerçevesinde yürürlükte olan teknik düzenlemeler ile ilgili bilgiler (<http://www.eurasiancommission.org/ru/act/txnreg/deptexreg/tr/Pages/TRVsily.aspx>) adresinden temin edilebilmektedir.

Zorunlu uygunluk onayına tabi ürünlerin ortak listesine aşağıda yer alan internet adresinden ulaşılabilir.

(<http://www.eurasiancommission.org/ru/act/txnreg/deptexreg/coordination/Documents/%D0%95%D0%9F%D0%9F%2c%20%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D0%BB%20%D0%BE%D0%B1%D1%8F%D0%B7%20%D0%9E%D0%A1%20620.pdf>)

(<https://www.alta.ru/tamdoc/11sr0620/>)

AEB'nin EAC Uygunluk Beyanı ise, ürünlerin Avrasya teknik düzenlemelerinin minimum gereksinimlerini karşıladığını kanıtlayan resmi bir evrak niteliğindedir. İmalatçı, ithalatçı veya yetkili bir temsilci tarafından EAC beyanı verilir ve resmi kayıta listelenir.

Diğer taraftan, ulusal mevzuatta yapılan değişikliklerle, 28 Şubat 2024 tarihli K.C. Bakanlar Kurulunun “Ürünlerin Uygunluk Onayı ve Uygunluk Değerlendirme Organlarının Akreditasyonu Alanı Hakkında Kararnamesi” gereğince, ürünlerin AEB teknik düzenlemelerine uygunluğuna dair beyanın düzenlenmesi ve kaydı için K.C. Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı'na bağlı Standartizasyon ve Metroloji Merkezi görevlendirilmiştir.

Uygunluk Beyanı	Uygunluk Sertifikası
Başvuran tarafından ibraz edilen belgelere dayanarak sertifikalama kurumu tarafından düzenlenmektedir.	Test sonuçlarına dayanarak sertifikalama kurumu tarafından düzenlenmektedir.
1 yıldan-5 yıla kadar geçerlidir	5 yıla kadar geçerlidir
Boş bir A4 kağıt üzerinde düzenlenmektedir	Özel desenli korumalı belge (kıymetli evrak) üzerinde düzenlenmektedir
Uygunluk beyanında gösterilen bilgiler için sorumluluğu başvuran üstlenmektedir	Uygunluk sertifikasındaki bilgiler için sorumluluğu sertifikayı düzenleyen sertifika şirketi üstlenmektedir.

Kırgızistan’da Dış Ekonomik Faaliyetler için Tek Pencere Bilgi Sistemi (ISEO), dış ekonomik faaliyete katılanlara izin verilmesi prosedürlerini basitleştirmek ve verilen izinlerin Devlet Gümrük Hizmeti’nin Ortak Otomatik Bilgi Sistemine aktarılmasını kolaylaştırmak için tasarlanmıştır. Söz konusu sisteme ithalatçı, ihracatçı ve gümrük müşavirleri üyelik sistemi ile kayıt edilerek dış ticarete yönelik gümrük işlemlerini yapabilmektedirler. Web adresi: (<http://swis.trade.kg/>)

Ayrıca, Uluslararası Ticaret Merkezi (ITC) desteği ile ithalatçı ve ihracatçılar için dış ticaret işlemleri ile ilgili bilgileri kapsayan <https://info.trade.kg> web sitesi 2021 yılın hizmete girmiştir. Söz konusu web sitede, tüm ürün grupları olmamakla birlikte önemli ürünlerin ithalat ve ihracatında yapılması gereken işlemler ve gerekli belgelerin örnekleri yayımlanmıştır.

Teknik Engeller

Kırgızistan’ın pazar giriş uygulamaları, Orta Asya bölgesindeki en serbest uygulamalardan biri olarak kabul edilmektedir. Bugüne kadar, ülke uygulamalarının Türk ihracatçılar açısından önemli düzeyde teknik engel oluşturmadığı düşünülmektedir. Diğer taraftan Kırgızistan’ın AEB’ye üye olması, Birliğe üye ülkelerin ihracatçılarının piyasa avantajlarını arttırmaktadır. Birlik içinde akredite edilmiş makamlar tarafından verilen belgelerin diğer AEB üyesi makamları tarafından doğrudan kabul edilmesi bu ülkelerin ihracatçıları için hem zaman hem maliyet açısından avantaj sağlamaktadır.

29 Mayıs 2014 tarihli AEB Anlaşması uyarınca, AEB mal üreticilerinin çıkarlarını korumak amacıyla, üçüncü ülkelere ithal edilen mallarla ilgili olarak iç pazarı korumak için ortak önlemler uygulanmaktadır. Dampinge karşı önlem, sübvansiyona karşı önlem ve özel korunma önlemleri şeklinde uygulanabilmektedir. Alınan önlemler, Birlik içinde tüm gümrük bölgesi için geçerlidir. Söz konusu önlemler, “Üçüncü Ülkelere Yönelik korunma, Damping ve Telafi Edici Önlemlerin Uygulanmasına İlişkin Protokol” çerçevesinde yapılmaktadır.

Özel korunma, damping veya telafi edici önlem uygulamak için, AEB’nin yetkili organına başvuru yapılmalıdır. Bu başvuruya dayanarak, yetkili kuruluş gerekli soruşturmayı yürütür ve ilgili önlemin uygulanmasına ilişkin bir rapor hazırlar. Soruşturma süresi, soruşturmanın başladığı tarihten itibaren 12 ayı geçemez. Soruşturma yürütmeye yetkili organ Avrasya Ekonomi Komisyonu İç Pazarın Korunması Dairesi’dir.

Özel korunma, damping ve telafi edici önlem uygulanması kararı, Avrasya Ekonomik Komisyonu İç Pazarın Korunması Dairesi tarafından ortaya koyulan önerilere dayanarak Avrasya Ekonomik Komisyonu Kurulu tarafından verilir.

Soruşturma sürecinde aşağıdaki bulgular tespit edilirse, bir ürüne dampinge karşı önlem uygulanabilir:

- Mallar AEB ülkelerine dampingli fiyatlarla tedarik edilmişse.
- Birlik içindeki ekonomik sektörün maddi zarara uğraması veya bu zarara yol açma tehdidinin bulunması.

Protokole göre damping, bir ürünün AEB'ye, benzer ürünün üçüncü ülkenin iç pazarında satıldığı fiyatlardan daha düşük fiyatlarla ithal edilmesi durumu olarak anlaşılmaktadır.

Soruşturma sonuçlarına dayanarak, Birliğin ortak gümrük bölgesine mal ithalatının ciddi zarara neden olacak şekilde artan miktarlarda ve koşullarda gerçekleştirildiği tespit edildiğinde, istisnai durumlarda özel korunma önlemleri alınabilir. Özel vergiler, ithalat kotaları veya özel kotalar şeklinde özel korunma önlemleri uygulanabilir.

AEB iç pazarını korumaya yönelik mevcut önlemler aşağıdaki internet adresinden temin edilebilir: (<http://www.eurasiancommission.org/ru/act/trade/podm/investigations/Measures.aspx>)

Yürürlükte olan soruşturmalar hakkında bilgiler ise (<http://www.eurasiancommission.org/ru/act/trade/podm/investigations/default.aspx>) linkinden temin edilebilir.

Şifreleme ekipmanı, askeri teçhizat, toksik ve zehirli maddelerden korunmaya yönelik teçhizat, nükleer materyal ve teknolojiler, çifte kullanıma tabi mallar, değerli metaller, değerli doğal taşlar, narkotik ilaçlar, psikotropik maddeler, zehirler, tehlikeli atıklar, ilaçlar, alkol ve alkol ürünleri, resmi ve sivil kullanıma yönelik silahlar ve tütün ithali izne tabi olup, uygulanmakta olan yeknesak lisans sistemine tabi mallar listesini (http://www.eurasiancommission.org/ru/act/trade/catr/nontariff/Pages/ediny_perechen_30.aspx) internet adresinden temin etmek mümkündür. İthalat izni K.C. Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı tarafından verilir.

Yasa dışı uyuşturucu maddeler ile pornografik materyalin dış ticareti yasaktır.

K.C.'ne yapılan ithalatta referans fiyat uygulaması da bazı durumlarda ithalatta zorlaştırmacı bir faktör olarak ortaya çıkabilmektedir. Kırgızistan'ın AEB üyeliği çerçevesinde malın gümrük değerinin hesaplanması, normal olarak, fatura esasında yapılmaktadır. Ancak, ibraz edilen evraklarda ithal malın kıymetinin düşük gösterildiği vakaları ile karşılaşılması nedeniyle, Kırgız gümrük idareleri; malın beyan edilen kıymetinin belirlenen risk seviyesinin altında olduğu ve sunulan evraklarda şüpheli ve yanlış verilerin bulunduğu tespit edildiği durumlarda ek kontroller yapabilmekte; söz konusu kontroller sonucunda malın hacmine ve ülke gruplarına göre ayrılmış Gümrük Kıymetinin Düzeltmesi Listesi'ne göre malın kıymetini tespit edebilmektedir.

Piyasaya arz edilen tüm ürünlerin güvenli ve kaliteli olmasını sağlamak ülkelerin en temel öncelikleri arasındadır. Bu amaçla, ürünlerin uyması gereken teknik kriterler (standartlar ve teknik düzenlemeler) ile ürünlerin bu kriterlere uygun üretildiğini belgeleyen uygunluk değerlendirmesi işlemlerine günümüzde daha fazla başvurulmaktadır. Standartlar, teknik düzenlemeler ve uygunluk değerlendirmesi prosedürleri, sınai, ekonomik ve ticari gelişmeye katkıda bulunan, insan can ve mal güvenliğini korumayı amaçlayan, modern ekonominin ve standardizasyon sisteminin temel taşlarıdır.

Bununla birlikte, standartlar, teknik düzenlemeler ve uygunluk değerlendirmesi işlemleri çoğu zaman insan sağlığı ve güvenliği gibi meşru amaçların ötesinde ticarete teknik engeller olarak adlandırılan ve uluslararası ticaretin serbest akışını olumsuz etkileyen engellere yol açmaktadır. Uluslararası kabul görmüş standartlardan farklı teknik kriterler belirlenmesi ve gerektiğinden katı test ve belgelendirme işlemlerinin zorunlu kılınması bu alandaki en önemli sorunlardır. Şeffaf bir şekilde kabul edilmeyen ve uygulanmayan bu düzenlemeler ihracatçı firmalar açısından ek külfet ve maliyetlere de yol açmakta ve rekabet edebilirliklerini güçleştirmektedir. İhracatta karşılaştığımız ticarete teknik engellerin önlenmesi, sürdürülebilir ihracat artışının sağlanması açısından da önemlidir.

Bu kapsamda, T.C. Ticaret Bakanlığı Ürün Güvenliği ve Denetimi Genel Müdürlüğü internet sayfasında konu ile ilgili ayrıntılı bilgi mevcuttur (<https://teknikenel.ticaret.gov.tr/>). Ticarete Teknik Engeller İnternet Sitesi, ihracatçılarımızın ticarete teknik engeller alanında yararlanacağı ve etkin olarak kullanacağı temel bir platform olarak yapılandırılmıştır. Bu çerçevede; ihracata konu ülkenin ticarete teknik engeller uygulamaları hakkında bilgi sahibi olunabilmekte, ihtiyaç duyulan ülke mevzuat ve uygulamaları hakkında ilave bilgiler Bakanlığımızdan talep edilebilmekte ve ihracatta karşılaşılan ticarete teknik engeller interaktif olarak Bakanlığımıza bildirilebilmektedir. Ticarete Teknik Engeller İnternet Sitesine üyelik suretiyle ilgilenilen ülke ve ürün gruplarına ilişkin taslak düzenlemeler e-posta ile günlük olarak gönderilmektedir. Ayrıca, firmalarımız ihracatlarını olumsuz etkileyebilecek diğer ülke düzenlemelerini taslak aşamasında öğrenip yorum yapabilmektedir. Ticarete Teknik Engeller İnternet Sitesine üyelik ücretsizdir.

2. PAZARIN ÖZELLİKLERİ

Fikri, Sınai Mülkiyet Hakları

K.C. fikri mülkiyet hakları korumasının hukuki esaslarını, K.C. mevzuatları ve Kırgızistan'ın üye olduğu uluslararası anlaşmalar oluşturmaktadır. Fikri mülkiyet alanında esas mevzuatlar: K.C. Medeni Kanun'u, K.C. Patent Kanunu, Ticari İşaret, Hizmet İşareti ve Malın Menşe Yerinin Adı Hakkında K.C. Kanunu, Telif Hakkı hakkında K.C. Kanunu ve diğer mevzuat düzenlemeleridir.

Kırgızistan fikri mülkiyet alanında muhtelif uluslararası anlaşmalara taraftır. Bunlar arasında en önemlileri: Paris Sınai Mülkiyetin Korunması Sözleşmesi, Edebi ve Sanatsal Eserlerin Korunmasına İlişkin Bern Sözleşmesi, Patent İşbirliği Antlaşması, Uluslararası Marka Tescilleri ile İlgili Madrid Anlaşması. Ayrıca Kırgızistan'ın DTÖ üyeliği çerçevesinde, ülkenin fikri mülkiyete ilişkin mevzuatları DTÖ Kapsamında Fikri Mülkiyet Haklarının Ticaretle İlgili Yönleri Anlaşması dikkate alınarak hazırlanmıştır.

K.C. Telif Hakkı ve İlgili Haklar Kanunu gereğince, Kırgızpatent fikri mülkiyet ve telif hakları alanında düzenleme organdır.

Telif hakları yönetim işlemleri Kırgızpatent Telif Hakları Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir. Söz konusu Genel Müdürlüğün esas görevleri:

- K.C.'nin sözleşmeleri ve mevzuatı ile tanınan yetkiler temelinde yazarların, hak sahiplerinin mülkiyet haklarının toplu olarak yönetilmesi,
- Bilim, edebiyat ve sanat alanında yenilikçiliğin geliştirilmesi için yetkisi dâhilinde yasal koşulların oluşturulmasının teşvik edilmesi,
- Optik medya ve yazılım, ses, video ürünlerinin telif hakkı ve ilgili hakları içeren çalışmaları sırasında sahtecilik belirtilerinin belirlenmesi,
- Lisanslı ürünler için pazarın gelişiminin desteklenmesi,
- Telif hakkı ve ilgili hakların yasal olarak korunmasına ilişkin konularda kolluk kuvvetleri ve adli makamlarla etkileşim,
- Kırgızistan'da (bölgelere göre) telif hakkı ve ilgili hakların tescili konusunda danışmanlık hizmetleri verilmesi,
- K.C.'nin telif hakkı ve ilgili haklar alanındaki mevzuatının temellerini düzenlemek ve yürütmek,
- Telif hakkı ve ilgili haklar alanındaki mevzuatın iyileştirilmesi,
- K.C. mevzuatına uygun olarak başka görevlerin uygulanması.

Kırgızpatent'te kayıtlı telif hakları şunları içerir:

- Edebi eserler (edebi, sanatsal, bilimsel, eğitsel, gazetecilik, vb.),
- Drama ve senaryo çalışmaları,
- Metinli veya metinsiz müzik eserleri,
- Müzik ve drama eserleri,
- Koreografik eserler ve pandomim,
- Görsel-işitsel eserler (sinema, televizyon ve video, slayt filmleri ve diğer sinema, televizyon ve video), radyo çalışmaları,
- Resim, heykel, grafik, tasarım ve diğer güzel sanat eserleri,
- Dekoratif, uygulamalı ve skenografik sanat eserleri,

- Mimari, kentsel planlama ve peyzaj sanat çalışmaları,
- Fotoğrafik çalışmalar ve fotoğrafçılığa benzer şekilde elde edilen eserler,
- Coğrafya, topoğrafya ve diğer bilimlerle ilgili coğrafi, jeolojik ve diğer haritalar, planlar, eskizler ve eserler,
- Uygulama programları ve işletim sistemleri dahil her türlü elektronik bilgisayar (bilgisayar) programları. (Bilgisayar programlarını kaydetme prosedürü ayrı kurallarda verilmiştir),
- Sınai mülkiyetin yasal korunması (icadlar, faydalı modeller, endüstriyel tasarımlar, şirket isimleri, ticari markalar, hizmet markaları ve menşe ünvanları) kayıt esasına göre sağlanır. İcat, faydalı model ve endüstriyel tasarım hakkı, belge sahibinin bu sınai mülkiyet nesnelerine yönelik önceliğini, yazarlığını ve münhasır hakkını belgeleyen bir patent ile korunmaktadır.

Ticari marka ve hizmet markası, bir tüzel kişiliğin veya bireyin mal ve hizmetlerini sırasıyla diğer tüzel veya gerçek kişinin benzer mal ve hizmetlerinden ayırabilen işaretlerdir.

K.C.'nde sözlü, grafik, büyük ve diğer isimler veya bunların kombinasyonları ticari marka olarak kaydedilebilir. Sözlü ifadeler kelimeleri, sözlü karakterli harf kombinasyonlarını, ifadeleri, cümleleri, dilin diğer birimlerini ve bunların kombinasyonlarını içerir. Grafik gösterimleri, canlıların, nesnelerin, doğal ve diğer nesnelerin görüntülerini, herhangi bir şeklin figürlerini, çizgilerin, noktaların, bir düzlemdeki figürlerin kompozisyonunu içerir. Kombine gösterimler farklı bir doğa, grafik, sözel, hacimli vb. hacimsel tanımlar, üç boyutlu nesneleri, şekilleri ve çizgi, şekil kombinasyonlarını içerir.

Ticari marka, tüzel kişilik adına ve girişimci faaliyette bulunan bir kişi adına tescil edilebilir. Bir ticari markanın sahipliği, münhasıran ticari markayı kullanma ve atma hakkının yanı sıra, başkaları tarafından kullanılmasının yasaklanmasını da içermektedir. Bir ticari marka sahibinin hakkının ihlali, bu marka tarafından belirtilen bir ticari markanın veya ürünün veya bu markaya göre karışıklığa benzer bir atamanın, yetkisiz üretim, kullanım, ithalat, satış ve diğer ekonomik dolaşım veya depolamaya girişidir. Bir ticari markaya ilişkin münhasır hak, bir ticari markanın K.C. Devlet Markaları Siciline, Kırgızpatent tarafından kaydedilmesi ve resmi bültende yayımlanmasından itibaren kabul edilecektir. Ticari markaların tescil başvurusu, K.C. Bakanlar Kuruluna Bağlı Fikri Mülkiyet ve İnovasyon Devlet Servisi (Kırgızpatent) tarafından aşağıdaki adreste kabul edilmektedir: Moskova Sok. 62, Bişkek

Başvuru yapılabilmesi için başvuru formunun doldurulması ve ücretinin ödenmesi gerekir.

Başvurunun incelenmesi Kırgızpatent tarafından yapılır ve iddia edilen ismin ön incelemesini ve incelenmesini içerir.

Karar verilmeden önceki inceleme sırasında başvuru sahibinin başvuru belgelerini tamamlama, açıklama veya düzeltme hakkı vardır.

Ek materyaller, başvuru tarihinde başvuruda yer almayan malların belirtilerini içeriyorsa veya beyan edilen tanımları önemli ölçüde değiştiriyorsa, değerlendirmeye alınmayacaktır.

Bir başvuru, başvuru sahibinin talebi üzerine, değerlendirmesinin herhangi bir aşamasında; ancak, Devlet Tescili'ne ticari marka tescil tarihinden daha geç olmamak üzere geri çekilebilir.

Talep edilen atamanın incelenmesi, başvurunun yapıldığı tarihten itibaren on iki ay içinde ön inceleme tamamlandıktan sonra yapılır.

İncelemenin sonuçlarına dayanarak, bir ticari markayı kaydetme veya kaydetmeyi reddetme kararı verilir.

Ticari markanın tesciline ilişkin karara dayanarak, belirlenen ücretin ödenmesine ilişkin belgenin alındığı tarihten itibaren bir ay içinde ticari marka Devlet Siciline tescil edilir.

Bir ticari markanın tesciline ilişkin sicile girilen bilgiler, Kırgızpatent tarafından ticari markanın Devlet Siciline tescil tarihinden itibaren veya ticari markanın Devlet Siciline tescilinde değişiklik tarihinden itibaren üç ay içinde resmi bültende yayımlanır.

Bir ticari marka için sertifika verilmesi, Kırgızpatent tarafından ticari markanın resmi bültende yayımlandığı tarihten üç ay sonra yapılır.

Bir ticari markanın tescili, Kırgızpatent'e başvurunun yapıldığı tarihten itibaren 10 yıl geçerlidir.

Endüstriyel tasarım, ürünün dekoratif, tasarım veya estetik yönüne atıfta bulunur. Ürünler, endüstriyel veya el sanatları üretiminin en çeşitli öğeleri olarak anlaşılmaktadır. Teknik ekipman ve araçlar, kumaş ve giysi modelleri, takı ve oyuncaklar, ambalaj, mobilya, tabaklar, gıda ürünleri, grafik semboller ve tipografik font örnekleri. Endüstriyel tasarımların uluslararası sınıflandırması 6.600'den fazla ürün içermektedir.

Endüstriyel bir tasarım başvurusu, başvuru sahibi tarafından doğrudan Kırgızpatent'e veya bir patent vekili aracılığıyla yapılabilir. Başvuru dili Kırgız veya Rusça'dır. Temel özelliklerin listesi ve yazılımın adı her iki dilde de sunulmalıdır.

K.C. Patent Kanunu uyarınca, bir icadın patentleme sürecinde yasal olarak önemli işlemlerin yapılması için patent ücretleri ödenmektedir.

Ücretlerin emri, büyüklüğü ve ödeme şartları “Patent İcatları, Faydalı Modeller, Sanayi Tasarımlar, Seçim Başarıları, Ticari Markaların Tescili, Hizmet Markaları, Menşe Başvuruları, Menşe Başvurularını Kullanma Hakkı ve Patent Vekillerinin Tescili” Hakkında 12 Haziran 1998 tarih ve 346 sayılı K.C. Hükümet Kararnamesi tarafından belirlenmiştir.

Başvurunun yapıldığı tarihten itibaren iki ay içinde yapılan resmî inceleme sürecinde, başvuru belgeleri kontrol edilir, yürütmelerinin doğruluğu, belirtilen yazılım çözümünün uygunluğu, başvurunun önceliği belirlenir. Başvuru, resmi bir inceleme talebini karşılıyorsa, başvurunun kabul edildiğine dair yazı başvuru sahibine gönderilir.

Resmî muayenenin olumlu bir şekilde karara bağlanması durumunda, başvuru, patent verilebilirlik kriterlerine uygunluk açısından incelenir.

Başvurunun incelenmesi, başvuru sahibi veya üçüncü şahıslar tarafından sunulduğu tarihten itibaren 12 ay içinde yapılır. Olumlu bir sonuç alınması durumunda, K.C. patentinin verilmesine

karar verecektir. Sanayi tasarımı için başvuru sahibinin sorumluluğunda olan patent, yürürlükte kalmak kaydıyla 15 yıl geçerlidir.

Patent geçerliliğini başvuru sahibinin sorumluluğu altında tutabilmek için, yıllık olarak ücret ödemek ve ödeme başlığı altında koruma başlığı ve nesnenin sayısını belirten belgelerin Kırgızistan kopyalarını temin etmek gerekir.

Fikri ve sanayi mülkiyet haklarının korunması alanında Kırgızistan'da yapılan uygulamalara ilişkin bilgiler detaylı bir şekilde Rusça, Kırgızca ve İngilizce dillerinde Kırgızpatent kurumunun (<http://patent.gov.kg/>) web adresinden temin edilebilmektedir.

Dağıtım Kanalları

Bağımsızlık sonrasında Sovyetler döneminde kurulmuş bulunan dağıtım ağları tamamen çökmüş olup, özel sektör bu alandaki boşluğu esas itibarıyla gayri resmi ve küçük ölçeklerdeki girişimlerle doldurmaya çalışmaktadır. Türkiye'den ihraç edilen mallar yine çeşitli dağıtım kanalları aracılığıyla piyasaya ulaşmaktadır.

Kırgız İstatistik Komitesi'nin verilerine göre, 2024 yılında toptan ve perakende ticaret (taşıt araçları tamirati dahil) alanında 155.785 kayıtlı kurum faaliyet göstermektedir. Bunların önemli kısmı Bişkek, Çüy bölgesi ve Oş bölgesinde bulunmaktadır. 2024 yılında toptan ve perakende ticaret hacmi 1,7 trilyon Kırgız somu (yaklaşık 19,6 milyar dolar) olarak gerçekleşmiş ve bir önceki yıla kıyasla %18,5 oranında artmıştır.

Ülkede önemli sayıda alışveriş merkezi, mağaza, süpermarket ve butik mevcut olmakla birlikte perakende ticarete açık halk pazarlarının kaydadeğer bir ağırlığının bulunduğu gözlenmektedir. Bu durumun başlıca nedenleri olarak, diğerlerinin yanında, geleneksel tüketim alışkanlıkları, diğer perakende dağıtım kanallarına göre göreceli fiyat uygunluğu ve özellikle gıda ürünlerinde taze ürün tedarik olanakları gösterilebilir. Bişkek'te, şehrin herhangi bir yerinden nispeten çok uzun olmayan ulaşım mesafesinde konumlanmış dört ana büyük pazar bulunmaktadır.

Kırgızistan'da Açık Halk Pazarı ve Alış Merkezleri Sayısı

	Pazarların sayısı								AVM sayısı
	Toplam	Çalışma saatlerine göre dağılımı		Sektöre göre dağılımı					
		Pazar	Hergün	Gıda	Giyim	Karışık	Hayvan cılık	Taşıt araçları ve yedek parçaları	
Kırgızistan	341	55	286	40	67	188	35	11	88
Issık Göl Bölgesi	12	1	11	-	-	12	-	-	3
Celal Abad Bölgesi	57	8	49	9	14	25	7	2	11
Narın Bölgesi	19	4	15	3	6	9	1	-	8
Batken Bölgesi	27	13	14	2	2	20	3	-	3

Oş Bölgesi	83	17	66	1	8	57	17	-	1
Talas Bölgesi	15	4	11	4	2	4	4	1	2
Çüy Bölgesi	36	5	31	6	3	23	2	2	11
Bişkek Şehri	67	2	65	14	31	18	1	3	42
Oş şehri	25	1	24	1	1	20		3	7

Kaynak: K.C. İstatistik Komitesi

Malların dağıtımında önemli kanallardan biri açık halk pazarlarıdır. Ülkede genel olarak 341 küçük ve büyük halk pazarı faaliyet göstermektedir. Açık halk pazarlarının bölgelere göre dağılımında, ilk sırada Oş bölgesi yer almakta, sonra sırasıyla Celal Abad, Çüy, Batken gelmektedir. En az halk pazarı olan bölge Issık Göl bölgesidir. Kırgız İstatistik Komitesi'nin verilerine göre, Kırgızistan'da 88 alışveriş merkezi bulunmaktadır. Alışveriş merkezlerinin büyük çoğunluğu Bişkek'te (42) toplanmıştır. İkinci büyük şehir Oş'ta 7; Celal Abad bölgesinde 11; Çüy bölgesinde 11; Narin bölgesinde 8 tane alışveriş merkezi bulunmaktadır.

Orta Asya bölgesinin en büyük pazarlarından biri olan Dordoy Pazarı, başkent Bişkek'in merkezine 5-6 km'lik mesafede yer almaktadır 6-7 bin konteynerden oluşan devasa büyüklükteki bu pazar, yerli satıcı ve alıcıların yanı sıra, ÇHC, Kazakistan, Özbekistan, Tacikistan ve Rusya gibi çevre ülkelerden gelen satıcı ve tüketicileri de bir araya getirmektedir. Çevre ülkelerden gelen tüccarlar, bu pazarın toptan satış yapılan depolarından büyük miktarlarda mal satın almakta ve bu malları kendi ülkelerinde pazarlamaktadırlar. Bu nedenle pazar, lojistik açıdan da önemli bir merkez olarak kabul edilmektedir. Ayrıca, Dordoy Gıda pazarında gıda ürünleri ticareti de yapılmaktadır. Dordoy pazarı, haritası, ürün çeşidine göre satıcıların bilgilerine <https://www.dordoi.net/> web adresinden ulaşmak mümkündür.

Bişkek şehrinde, Dordoy pazarından sonra açık pazarların en büyükleri Oş, Alamedin, Orta Say pazarlarıdır. Söz konusu pazaryerlerinde başta gıda ürünleri olmak üzere, hazır giyim, ayakkabı, temizlik, kimyasal, kozmetik, ev araç gereçleri, elektronik ürünler, kırtasiye ürünleri, vb. ürünlerin ticareti gerçekleştirilmektedir. Ayrıca gıda ürünleri, meyve ve sebze toptan pazarı olarak bilinen Sarı Özön, Dordoy Food pazarları faaliyet göstermektedir. Bu pazarlarda hem toptan hem de perakende ticaret yapılmaktadır.

Diğer taraftan ülkenin güneyinde, Özbekistan, Türkmenistan ve Tacikistan'a önemli bir dağıtım noktası olarak bilinen Kara Suu pazarı yer almaktadır. Anılan pazarlarda, hazır giyim odaklı olmakla birlikte, ev tekstili, ayakkabı, oyuncak, ev gereçleri, elektronik ev eşyaları, beyaz eşya, oyuncak, otomobil yedek parçaları, kumaş ve aksesuarlar vb. mallar toptan ve perakende pazarlanmaktadır.

Ticaret Yerleri Sayıları

	Pazar sayısı	Pazarlardaki ticaret yerlerinin sayısı	Mağaza sayısı
Kırgızistan Genel	341	82 291	219
Issık-Göl bölgesi	12	2 481	14
Celal-Abad bölgesi	57	7 485	8
Naryn bölgesi	19	1 854	7
Batken bölgesi	27	6 940	-
Oş bölgesi	83	10 909	-

Talas bölgesi	15	4 596	-
Chui bölgesi	36	9 933	25
Bişkek	67	31 629	141
Oş şehri	25	6 464	24

Kaynak: K.C. İstatistik Komitesi

Yaklaşık 15 sene önce toptan ve perakende ticaretin %80'ini bu tür halk pazarları oluşturmaktaydı. 2015 sonrası dönemde, ticaret merkezleri ve kapalı ticaret alanlarındaki ticaretin genel ticaret içindeki payı giderek artmıştır. Bunun temel sebebi hem perakende satış marketlerinin sayısının artması ve hem de daha iyi hizmet algısı dolayısıyla perakende ticarete marketlerin tercih edilme oranındaki artıştır.

Kırgızistan pazarı geleneksel olarak küçük çaplı satış yerlerinden oluşmakla birlikte, tüketimin yoğunlaştığı büyük şehirlerde (Bişkek ve Oş) Bişkek Park, Asya Mall, ZUM, GUM Çınar, Dordoi Plaza, Vefa, Ala Arça, Beta Stores, Tonymall, Tabılga, Taatan, Bereket Grand, Red Centre, Vesna, Imall, Caravan, gibi büyük alışveriş merkezleri faaliyet göstermektedir. Gıda ve gıda dışı ürünlerin satışı alanında Aziya, Globus, Narodniy, Alma, Kampa, Boorsok, Dostor, Şeker, Spar gibi zincir süpermarketleri hizmet sunmaktadır. Perakende sektörü çok hızla gelişmekte; etkinliğini ve yaygınlığını arttırmaktadır.

Petrol ve petrol ürünleri ticaretinde Gazprom, Bişkek Petroleum, Redpetroleum, Rosneft gibi zincir istasyonları, ilaç ve tıbbi malzemeler sektöründe Farmamir, Neman, Bimed Pharm, Sayan Farm, Lekar gibi eczaneler zinciri öne çıkmaktadır. İnşaat malzemeleri alanında ise Batken, Kut, Kızıl Ordo, Elit Stroy, Kulatova gibi açık pazarlar ve 2 Proraba, Megamaster, MegaKomfort, Asıl Taş gibi inşaat malzemeleri AVM'leri bulunmaktadır.

Herhangi bir malın Kırgızistan pazarına girebilmesi için alıcının kayıtlı resmî bir firması olmasına önem verilmelidir. Yabancı malların ithalatı ve dağıtımı için güvenilir bir dağıtıcı ya da alıcı bulmak önemlidir. Dağıtım şirketleri ile detaylı sözleşme yapılması tercih edilmeli; anlaşmada belirtilmeyen noktaların Kırgızistan ticaret hukukuna göre yorumlanacağı unutulmamalıdır.

Böyle durumlarda problem yaşamamak için yerli bir hukuk danışmanına ihtiyaç duyulabilecektir. Farklı malların tek bir dağıtıcısı da olabilmektedir. Türkiye, Rusya veya İngiltere menşeli malların tek bir dağıtıcısı olabilmektedir. Pazar fiyata duyarlı olduğu için yerli dağıtıcı firmalar ile çalışmak ve promosyon faaliyetlerine önem vermenin faydalı olabileceği değerlendirilmektedir.

Ülkede uluslararası DHL, UPS, Federal Express, Cdek, Pony Express, Kırgızpostası, Easyexpress ve diğer ülke için hızlı kargo hizmetleri gelişmeye başlamıştır. Ancak, bu tür kargo hizmetleri ücretlerinin yüksek olması ve yeterli altyapılarının bulunmaması sebebiyle daha çok Bişkek ve Oş şehirlerinde yoğun kullanılmaktadır. Başka şehirler veya yerleşkeler arasında ülke içi hızlı kargo özel taksiler aracılığıyla yapılmaktadır.

Franchising ve Bayilik

Kırgızistan pazarına girişte franchising ve bayilik sistemlerinin kullanımının etkin olduğu görülmektedir. Tüketiciler arasında Türk markalarına ilgi düzeyi de göz önünde bulundurulduğunda, Türk ürünleri ve özellikle markalı ürünler için franchising kanalının önemli düzeyde potansiyel arz edebileceği değerlendirilmektedir. Son yıllarda Kırgızistan'da özellikle

yemek, eğlence ve konaklama sektörlerinde franchising anlaşması çerçevesinde pazara girmiş ve başarılı olmuş firmalar bulunmaktadır. Franchise alan Kırgız şirketler, şirket merkezleri tarafından belirlenen katı standartlara tabidir ve franchise hakkını almak için önemli miktarda sermaye yatırmaktadırlar. Bu pazara girenlerin, büyük ölçüde perakende satış ve dağıtım gibi ilgili sektörlerde kanıtlanmış bir deneyime sahip Kırgız firmalarıyla ortaklık kurdukları gözlenmektedir.

Halkın yoğun olduğu, tüketim seviyesinin yüksek, orta gelir seviyeli halkın yoğun olduğu Bişkek'te franchising mağazaları ve mekânları ağırlıklı olarak yer almaktadır. Ayrıca, yine nüfus yoğunluğu ve ekonomik gelişme potansiyeli olan ikinci büyük şehir Oş'ta da franchising veya bayiliğin geliştirilmesi için potansiyel bulunmaktadır. Bu bağlamda, restoran işletmeciliği başta olmak üzere mal ve hizmet sektöründe önemli iş olanakları bulunmakla birlikte, yerel halkın tüketim tercihlerini anlamak için kapsamlı pazar araştırmasının yapılması önemlidir.

Ülkede, yurtdışında çalışmış, eğitim görmüş, belli bir para birikimi ile ülkesine geri dönmüş genç girişimci bir nüfus bulunmaktadır. Bu bağlamda, KOBİ çapında girişimcilik yapmak isteyenler iş olanakları arayışında oldukları bilinmektedir. Kırgız girişimcilerin genel olarak uluslararası markaların bayiliğini yapmaya açık oldukları; ancak teknik kalifiye eleman ve bilgi/tecrübe yetersizliği olabileceği değerlendirilmekte ve yerel ortak ile işbirliği yaparken yönetim başta olmak üzere tüm personel için eğitimler yapılmasının faydalı olabileceği değerlendirilmektedir.

Kırgızistan'da Elektronik Ticaret

Kırgızistan'daki e-ticaret pazarı ülkedeki önemli potansiyele sahip gelişen alanlardan biridir. Kırgızistan 2023 dünya e-ticareti geliştirme sıralamasına göre 152 ülke arasında 97. sırada yer almaktadır. Kırgızistan'da e-ticaret alanında B2B platformunun çok fazla gelişmediği, esas itibarıyla B2C satış işlemlerinin yapıldığı görülmektedir. K.C. Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı bilgilerine göre, Kırgızistan'da e-ticaret henüz yeterince yaygın olmamakla birlikte; canlı bir girişimcilik tabanı, nispeten güvenilir internet ağı ve dijital ticaret konusunda güçlü bir kamu-özel sektör diyalogu sayesinde büyümektedir. Örnek olarak, Rusya'nın en büyük e-ticaret platformlarından Wildberries ve Ozon pazaryerleri Kırgızistan'da aktif faaliyete başlamışlardır. Wildberries 2021 yılında Kırgız girişimcilerin ürünlerini kendi platformlarında satmalarına olanak sağlamaya başlamıştır. Wildberries e-ticaret platformunda 2022 yılında yaklaşık 7 bine yakın satıcı kayıtlı iken halihazırda 17 binden fazla satıcı kayıt edilmiştir.

Kırgızistan E-ticaret Derneği açıklamalarına göre, Kırgız e-ticaret pazarı 2024 yılında 359,2 milyon dolarlık bir hacme ulaştı. Bu rakamın 2028 yılına kadar 595,7 milyon dolara yükselmesi; e-ticaretin ülkenin gayri safi yurt içi hasılasına katkısının 2028 yılına kadar %13'e çıkması öngörülmektedir. E-ticaretin perakende ticaret içindeki payı yaklaşık %7 oranındadır. Son iki yılda sektörün büyüme hızının iki katına çıktığı, bunun da pazarın hazır olduğunu ve yatırım çekiciliğini gösterdiği kaydedilmektedir.

E-Ticaret Derneğinde, bankalar, finans ve ödeme kuruluşları, pazar yerleri, lojistik şirketler ve diğer şirketler de dahil olmak üzere ekonominin çeşitli sektörlerini temsil eden 35 şirket üye durumundadır. Ülkedeki e-ticaret sektöründe toplam 7 bini aşkın kişi istihdam edilmektedir. Dernek, 2025 yılında, E-Ticaret EXPO'su düzenlenmesi, yasal çerçevenin iyileştirilmesi, e-ticaret için elverişli bir ortam ve özel muamele oluşturulması, yapay zeka ve veri analizi

programları da dahil olmak üzere istihdam oluşturulması, lojistik altyapısının geliştirilmesi, özellikle de Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı ile birlikte K.C.'nin "E-ticaret Parkına" ilişkin bir yasanın geliştirilmesi gibi alanlara dönük çalışmalar yapmayı planlamaktadır.

Önceki yıllarda yapılan araştırmalara göre, ülkede e-ticaretle ilgili 250'den fazla web sitesi bulunduğu; söz konusu çevrimiçi mağazaların önemli bir kısmının çevrimdışı mağazaların sanal vitrinlerinden oluştuğu; nispeten küçük bir kısmının ise dar bir faaliyet profiline sahip çevrimiçi mağazalar olduğu değerlendirilmiştir. Çevrimiçi mağazaların görece az bir kısmı platformlarında ödeme için kredi kartı kabul etmektedir.

Sektörün gelişmesiyle birlikte nakit dışı ödemelerin sayısı da arttığı, 2018-2022 döneminde nakit dışı ödemelerin hacmi 232 milyar som olarak gerçekleşmişken, sadece 2024 yılının ilk yarısında bu rakamın 250 milyar som'a ulaştığı belirtilmektedir. Kırgızistan'ın son tüketiciye ve rekabetçi pazara odaklanması, QR ödeme standardı, uzaktan ve basitleştirilmiş kimlik doğrulama ve PSP katılımı gibi hususlar ödeme hizmetlerinin yanı sıra e-ticaretin gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Kırgızistan'da bankalar ve iletişim operatörlerinin kart ürünleri ve elektronik ortamda ödemeleri yapmak üzere mobil cüzdan hizmeti sunmaları, e-ticaret sitelerinde mobil ödeme sistemlerinin geliştirilmesi e-ticaretin gelişmesine hız kazandırmıştır. İnternet aracılığıyla mal ve hizmet ticareti artmaktadır. Hâlihazırda ülkede kullanılan ödeme yöntemleri olarak banka kartları, e-cüzdanlar, internet ve mobil bankacılık uygulamaları, ATM'ler, nakit ödeme terminalleri/otomatlar sayılabilir. Kırgızistan'da bankalar ve iletişim operatörleri kart ürünleri ve elektronik ortamda ödemeleri yapmak üzere e-cüzdan hizmeti sunmaktadır. Halk arasında popülerliği arttığı gözlemlenen e-cüzdanlar ve kartlar aracılığıyla yapılan ödemelerin, ülkede e-ticaret pazarının gelişmesine bağlı olarak artacağı değerlendirilmektedir. Banka ATM sistemleri Bişkek'te yaygın olmakla birlikte kırsal bölgelerde kullanım yetersiz seviyededir. K.C. Milli Bankası'na göre, nüfusun %60'ından fazlasının hem yerel hem de uluslararası banka kartları bulunmaktadır.

Kırgızistan internet kullanıcıları sayısı açısından BDT ülkeleri arasında ilk sıralarda yer almaktadır. Kırgızistan istatistik verilerine göre, Kırgızistan, internet kullanıcıları sayısı açısından Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkeleri arasında ilk sıralarda yer almaktadır. 2024 yılı verilerine göre ülkede internet kullanıcıların sayısı bir önceki yıla göre %1,6 oranında artış ile 5,41 milyon kişiye ulaşmış olup nüfusun internete erişim oranı %79,8'dir.

Aktif kullanıcıların, 25-34 yaş aralığında yani nüfusun çevrimiçi alışverişe hazır ödeme gücü göreceli olarak orta-yüksek kesimi oluşturduğu değerlendirilmektedir.

E-ticarete konu ürünlerin Kırgızistan'da pazarlanabileceği ancak deposu bulunmayan mevcut pazar yerleri: Aliexpress, Kivano, Max.kg, Lalafo. Depo Yönetim Sistemi bulunanlar ise: Wildberries, Ozon'dur.

Bunun yanı sıra, küçük çaplı yerel girişimciler taobao.com, alibaba.com, pinduoduo.com gibi ÇHC merkezli e-ticaret sitelerini kullanabilmektedir.

Kırgız tüketicilerin daha çok Amazon, Wildberries, Ozon, Aliexpress gibi pazar yerleri ve 6PM, Asos, Nike, Bershka, Uniqlo, Zara, Mango, iHerb, Carters, Forever 21, Zappos gibi internet mağazalarını tercih ettikleri gözlenmektedir.

Instagram: Ülkedeki girişimcilerin e-ticarete başlamak için başvurduğu en popüler yöntemlerden birinin Instagram mağazası açma olduğu gözlenmektedir. Bununla birlikte, Instagram aracılığıyla yapılan ticari işlemlerin, siparişlerin ve ödemelerin çevrimiçi bir platformda kayıtlı olarak yapılmaması dolayısıyla tüketici haklarının tam olarak korunmasının zor olması ve ödeme yapılmasına rağmen malın teslim garantisinin tam olarak bulunmaması dolayısıyla birtakım riskleri barındırdığı değerlendirilmektedir. Diğer taraftan, bazı uzmanların değerlendirmelerine göre, Instagram mağazaları adım adım elektronik ödeme ve uygun kargo hizmeti sunabilecek internet mağaza platformlarına geçiş yapabilecekleri beklentisi de mevcuttur. Reklam ve tanıtım amacıyla sıkça ziyaret edilen Instagram sayfaları mevcuttur. Popüler insanların Instagram siteleri aracılığıyla reklam ve tanıtım yapmasına dönük faaliyetler yaygındır.

Wildberries Kırgızistan: Rusya Federasyonu merkezli Wildberries pazaryerinin Kırgızistan'daki resmi temsilciliğidir. Yerel kaynaklarda yer alan bilgilere göre, Mayıs 2024 itibarıyla, Kırgızistan'ın Bişkek ve Oş şehirlerinde 2 adet deposu bulunmakta ve ülkede 130'dan fazla teslimat yeri açılmıştır. Platformun depo yönetim sistemi bulunmakta ve sipariş karşılama hizmeti sunmaktadır. Kırgızistan E-Ticaret Birliği, 2021 Nisan ayında BDT ülkelerinde en büyük e-ticaret platformu Wildberries ile işbirliği anlaşması yapmıştır. Wildberries Eğitim Merkezi Kırgızistan'ın çeşitli bölgelerinde eğitim vermektedir.

Bişkek ve Oş'taki depo/dağıtım merkezleri ve ülkedeki teslim noktaları, alıcılar ve satıcılar için kolaylık ve erişilebilirliği teşvik etmektedir. Wildberries Kırgızistan pazaryerinde 2022 yılında yaklaşık 7 bine yakın satıcı kayıtlı iken halihazırda 17 binden fazla satıcı kayıt edilmiştir.

Mayıs 2024'te K.C. Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı ile Wildberries arasında yatırım anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmaya göre, şirketin Kırgızistan'da büyük bir lojistik merkezinin kurulması öngörülmektedir. Projenin yaklaşık maliyeti 15 milyon dolar olup 2025 yılında başlatılmasının planlandığı açıklanmıştır.

Ozon Kırgızistan: Rusya Federasyonu merkezli Ozon pazaryerinin Kırgızistan'daki resmi temsilciliğidir. Söz konusu Temsilcilikten edinilen şifahi bilgilere göre, Bişkek şehrinde 1 depo, 1 dağıtım merkezi ve 67 teslimat yeri bulunmaktadır. Yerel kaynaklarda yer alan bilgilere göre, 2024 yılının üçüncü çeyreğinde Ozon'un Kırgızistan'daki ticaret hacmi 11 kat artmıştır. Değerlendirmelere göre, Ozon'un Kırgızistan'daki başarısı lojistik altyapısının aktif bir şekilde geliştirilmesiyle ilişkilidir. Şirket, Ocak 2023'te Bişkek'te ilk tasnif merkezini faaliyete geçirdi ve 2024'ün üçüncü çeyreğine kadar sipariş teslim noktalarının sayısı 7,5 kat arttı.

Amazon: 2021 yılında Amerikan e-pazarı "Amazon", Kırgızistan'dan mal üreticilerinin doğrudan web sitesine kayıt olmalarına izin vermiştir. Amazon şirketinin Kırgızistan'da herhangi bir temsilciliği bulunmamaktadır. Ancak, bazı Kırgız girişimcilerin Amazon üzerinden ticaret yaptıkları bilinmektedir.

Ayrıca, Kırgız tüketicileri tarafından Türkiye'den e-ticaret aracılığıyla mal tedarikine önemli seviyede ilgi gösterildiği; bununla birlikte, genel olarak, Türkiye'nin e-mağazalarının büyük bir kısmından doğrudan sipariş yapılmasının mümkün olmadığı gözlenmektedir. Söz konusu durumun ana sebebinin yurtdışı kargo aracılığıyla tedarik hizmetinin bulunmaması olduğu

anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, tüketicilerin muhtelif araçlar vasıtasıyla Türkiye’de Trendyol, LC Waikiki ve bilinen diğer e-ticaret platformlarından alımlar yaptığı da bilinmektedir. Kırgız tüketiciler tarafından tercih edilen ürünlerin Türkiye’den tedarikinin genel olarak iki yöntemle sağlandığı gözlenmektedir. Birinci yöntemle göre, Türkiye’de mukim e-ticaret sitelerinden alış-veriş işlemleri ve satın alınan ürünlerin nakliyesi lojistik firmaları aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Diğer yaygın bir tercihe göre ise, aracı şirket veya bireysel girişimciler tarafından oluşturulan instagram vb. sosyal medya mağazalarına başvurulduğu görülmektedir.

E-ticaret pazarında en büyük payı giyim ve ayakkabı sektörü alırken, bunu elektronik, ev aletleri, gıda ve temel mallar, mobilya, oyuncak ve hobi gibi ürünler takip etmektedir.

Ancak son teknolojik gelişmelere rağmen ülke nüfusunun kaydadeğer çoğunluğunun, mal satın alma ve hizmet siparişi vermede geleneksel yolları tercih etmeye devam ettiği de gözlenmektedir. Kırgızistan’da e-ticaretin güçlü olarak gelişmesinin önündeki temel zorluklar olarak; yerel halkın online satın alınan malların daha düşük kalitede olabileceği ve şahsen satın almada iletişimin daha iyi sağlanabileceği algısı; müşteri hizmetleri olanaklarının zayıf ve e-ticaret kurumlarının olumsuz bir e-ticaret deneyimi durumunda başvuru yapabilecek temsilciliklerinin olmaması gibi hususlardan kaynaklı endişeler gösterilebilir.

Ülkede e-ticaretin geliştirilmesine dönük atılabilecek adımlar bağlamında; uygun ödeme sisteminin geliştirilmesi, uluslararası ve ülke içi lojistiğin otomasyonu; iş adamları ve yerel halkın e-ticaret konusunda bilgilendirilmesi; bilişim teknolojileri konusunda eğitim verilmesi, personel eğitimi ve ucuz finansman kaynağının sağlanması hususlarının faydalı olabileceği değerlendirmeleri yapılmaktadır.

K.C. Bakanlar Kurulu’nun 16 Aralık 2022 tarihli ve 707 Sayılı Kararı ile “2023-2026 Yılları Arasında K.C.’de E-Ticaretin Desteklenmesi Ve Geliştirilmesine Yönelik Program”onaylanmıştır. Programın amacı, K.C.’de e-ticaretin gelişmesi için devlet düzenlemelerinin iyileştirilmesi, kurumsal ortamın kalitesinin artırılması ve elverişli koşulların oluşturulması için reformların hayata geçirilmesidir.

Programın hedeflere ulaşabilmesi için belirli eylem faaliyetleri belirlenmiştir. Eylemlerin gerçekleştirilmesinden sonra aşağıdaki sonuçlara ulaşılabileceği belirlenmiştir:

- E-ticarete katılan kişilerin kişisel verilerinin korunmasının ve güvenliğinin sağlanması;
- K.C. vatandaşlarının kişisel verilerinin Kırgızistan’da zorunlu olarak tutulması ve saklanması için gerekliliklerin getirilmesi;
- K.C. mevzuatının, sınır ötesi ticaret ve dijital hizmetlerin sağlanmasına ilişkin AEB gereklilikleriyle uyumlu hale getirilmesi;
- Elektronik gümrük beyannamesinin ve malların otomatik olarak serbest bırakılması sisteminin getirilmesi;
- Sınır bölgelerinde bulunan mallar için gümrük antrepolarının oluşturulması.
- Sınır ötesi ticaret ve pazarlar için altyapının oluşturulması ve sınır ötesi ticaret pazarlarının daha da yaygınlaştırılması ve sınır bölgesinde özel vergi idaresi ve gümrük antrepo işletme rejimlerinin getirilmesi;
- Menşe ülkesinin otomatik olarak doğrulanması için dijital veri tabanı platformunun oluşturulması ve işletilmesi;

- KOBİ'ler ile devlet kurumları arasındaki etkileşimi sağlayacak elektronik sistemin oluşturulması ve işletilmesi, idari prosedürlerin uygulanmasında maliyetlerin %20 oranında azaltılması ve yolsuzluk risklerinin ortadan kaldırılması;
- Yabancı ekonomik faaliyet gösteren kuruluşların faaliyetlerini yürütürken "G2G" ve "B2G" modellerine göre talep edilen bilgilerin veri alışverişi için gerekli belgelerin dijital formata dönüştürülmesi;
- Kırgız işletmelerinin AEB, BDT ve ÇHC'nin elektronik ticaret platformlarına kayıt yaptırmalarına yardımcı olunması. K.C. İnternet platformunun ve Kırgız ürün markalarının tanıtımı ve entegre veri tabanı sisteminde "G2G" modelinin uygulanması;
- ST-1 malların menşe ülkesini teyit etme sisteminin dijital formata dönüştürülmesi ve gerekli verilerin değişimi ve teyidi için elektronik dijital platformun oluşturulması.
- E-ticaret sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin finansal hizmetlere erişiminin genişletilmesi;
- Finans ve bankacılık sektöründe hizmet düzeyini niteliksel olarak iyileştirmek amacıyla, finans kuruluşları, müşteriler ve kamu kurumları arasında etkin etkileşimin sağlanması, entegre dijital ortamın geliştirilmesinin sağlanması;
- Yetersiz teminat durumunda daha fazla sayıda KOBİlerin finansal kaynaklara erişiminin sağlanması.
- Eğitim merkezlerinin oluşturulması, kendi işini kurmak, geliştirmek veya büyütmek için eğitim ve kişisel gelişim programlarının uygulanması, mevcut bir işletmenin geliştirilmesi veya yeni bir işletmenin kurulması için iş planlarının geliştirilmesi, e-ticaret alanında girişimcilik faaliyetlerinin finansmanı için kaynak fırsatlarının elde edilmesi;
- E-ticaret alanında devlet ve yerel yönetim organlarının, iş dünyası derneklerinin uzman ve analitik potansiyelinin güçlendirilmesi, kamu-özel sektör etkileşiminin geliştirilmesi;
- İş kuluçka merkezleri temelinde bölgelerarası ve bölgesel uzmanlaşmayı dikkate alan girişimlerinin oluşturulması;
- İş kuluçka merkezlerinden mezun olan girişimci sayısının %40 oranında arttırılması.

Ayrıca, K.C. Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı tarafından, e-ticaretin geliştirilmesine yönelik önemli çalışmalar yapılmaktadır. Bunlardan bazıları: Şirketlerin e-ticaret pazarına girmesini kolaylaştırmak için iş yapma engellerini azaltma; dijital girişimleri destekleyecek "E-Ticaret Parkı"nın kurulması; malların lojistiğini kolaylaştırmak ve teslimat sürelerini kısaltmak amacıyla sınır bölgelerinde gümrük antrepolarının düzenlenmesi; kamu kurumları ile işletmeler arasında elektronik etkileşimi kolaylaştıracak "tek pencere" sisteminin hayata geçirilmesi; dijital platformlara geçiş yapan girişimcilere bilgi desteği sağlamak amacıyla bölgesel dijital girişimcilik destek merkezlerinin açılmasıdır.

K.C. Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı bilgilerine göre, Kırgızistan'da E-Ticaret Parkının kurulması önerilmekte olup konuyla ilgili bir kanun tasarısı hazırlanmıştır. Belgenin amacı, devletin e-ticaretin geliştirilmesi için ekosistem oluşturma, e-ticaret alanında faaliyet gösteren girişimcilerin gelişimi için elverişli koşullar oluşturma ve ülkenin bölgeye ve diğer ülkelere hizmet eden bir lojistik ve dijital ticaret merkezi olarak potansiyelini gerçekleştirme amaçlarını yerine getirmektir.

Ayrıca, Avrasya Ekonomik Komisyonu tarafından, e-ticaret alanındaki pazaryerleri için ortak kurallar belirleneceği açıklanmıştır. Üye devletler arasında yapılacak yeni anlaşmaya göre, e-ticarette kamuya açık tekliflerin hazırlanması, ürün kartları, sipariş bilgileri ve mal ve para

iadesi gibi temel süreçlerin birleştirilmesi için kuralların oluşturulması önerilmektedir. Anlaşmada ayrıca spam e-postalarla mücadele, kişisel verilerin korunması ve dava öncesi uyuşmazlıkların çözümüne yönelik tedbirlerin de yer alması öngörülmektedir.

Sonuç olarak, önümüzdeki dönemde Türkiye'den Kırgızistan'a ihracatın arttırılmasında e-ticaretin potansiyel arz edebileceği, Kırgızistan'da e-ticaretin gelişmesinin başlangıç aşamasında olduğu, Türk e-ticaret mağazalarının pazardan pay alabilecekleri, Türkiye'de elektronik ticaret alanında faaliyet gösteren web sitelerin Kırgızistan veya Orta Asya uzantılarının oluşturulması, yurt dışı kargo hizmetinin oluşturulması, müşterilerin Kırgızistan'dan ödeme yapabilmeleri için uygun ödeme şeklinin belirlenmesi, e-ticarette yerel halk dil tercihlerine (Kırgızca ve Rusça) dikkat edilmesinin, Türk ürünlerine olan önemli seviyedeki ilgiden kaynaklı ihracat potansiyelinin değerlendirilebilmesi açısından faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

Kırgızistan'a Türkiye'den e-ihracat aracılığıyla ihraç edilebilecek potansiyel arz eden ürünler arasında öne çıkan ürünler olarak ayakkabı, hazır giyim ve aksesuarları, çantalar, ev tekstili, elektronik eşya, kişisel bakım ürünleri, inşaat malzemeleri, tohum, tarım alet ve makineleri, fidan ve gübre sayılabilir.

Tüketici Tercihleri

Kırgızistan, her ne kadar nüfus ve satın alma gücü bakımından BDT ülkeleri içerisindeki en küçük pazarlardan biri olarak kabul edilse de son yıllarda büyümeye başlayan bir pazar olarak dikkat çekmektedir. Özellikle son yıllarda giyim sektörüne yönelik tüketici ilgisindeki kayda değer artışın miktarı dikkate değerdir. Söz konusu artış, ülkeye, ÇHC, Türkiye, Rusya, Avrupa ülkeleri ve diğer ülkelerden gelen ithal giyim eşyalarının hacmini genişletmiştir. Giyim sektöründe, ülkedeki en büyük ticari merkez olan Dordoy Pazarı'nın yansıra, Bişkek'in merkezinde de çok sayıda alışveriş merkezi ve giyim ürünleri satan mağazalar bulunmaktadır. Ayrıca şehir içine yayılan irili ufaklı pazarlarda, giyim ürünleri satışı yapılan çok sayıda küçük dükkân faaliyet göstermektedir. Giyim eşyaları pazarlayan satıcı sayısının artması, şık giyinmeye özen gösteren Bişkek'teki tüketicilerin, alışveriş merkezi seçimi konusunda geniş alternatiflere sahip olmalarını ve satış rekabetini de beraberinde getirmektedir. Bu bakımdan, birbirleri ile yoğun bir rekabet içerisinde olan bu satış noktalarının, rakiplerine karşı rekabet üstünlüğü sağlayacak pazarlama stratejilerini geliştirmelerinde, hizmet sundukları tüketici kitlesinin davranışlarını en iyi şekilde kavramalarının önemi büyüktür.

Yaklaşık olarak 2015 yılına kadar olan dönemde, halkın büyük kısmının harcamalarını temel ihtiyaçlar odaklı yapması temel tüketici davranışı ve ürün fiyatının ucuzluğu temel belirleyici tercih kriteri iken; halkın gelir düzeyi arttıkça artık ürün kalitesi tercihi ve AVM veya kapalı mağazalarda alışveriş yapma davranışı ön plana çıkmaktadır. Harcanabilir gelir artışı paralelinde değişmekte olan tüketici tercihlerinde; daha yüksek standartlarda alışveriş ortamı sunan, sağlık ve hijyenik açılardan denetlenen ürünlere raflarında yer veren süpermarketler ve hipermarketlerden, haftalık alışverişler yaparak, mümkün olan en kısa sürede tüm ihtiyaçları karşılamak yönünde eğilim gözlenmektedir. Ancak ekmek, süt ürünleri, meyve sebze gibi günlük satın alınan gıda maddelerinin hala geleneksel bakkallardan, et ve meyve sebze ise açık hava pazarlarından temin edilmeye devam edildiği de gözlenmektedir.

Kırgız tüketicileri arasında giyim, araç, mobil cihaz ve restoranlar prestij unsuru olarak görülebilmektedir. Yurtdışında eğitim gören veya çalışan Kırgız vatandaşları aracılığıyla ve dış turizmin artması sebebiyle uluslararası markaların bilinirliği artmaktadır. Tüketiciler arasında bilinirliği olmayan ürünlerden ziyade yetkili satış noktalarında satılan kaliteli ve markalı ürünlere yönelik tercih eğilimi artmaktadır. Bu bağlamda, Türk markalı ürünlerin de Kırgız tüketicileri arasında yüksek kaliteli ve uygun fiyatlı olarak imaj oluşturduğu gözlenmektedir. Türk mallarının kalite açısından pazardaki önemli oyuncularından biri olan ÇHC ürünleri karşısında; fiyat ve kalite unsurlarının beraberce değerlendirilmesi açısından ise Avrupa ürünlerine kıyasla daha uygun olduğu imajı halk arasında yaygın olarak bilinmektedir.

Kırgızistan'da tüketici tercihlerinde bölgesel farklılıklar da bulunabilmektedir. Örneğin, kırsal bölgedeki tüketici tercihlerinde fiyat uygunluğu temel belirleyici kıstas olarak dikkati çekerken; Bişkek gibi merkezi yerlerde kalite ve marka prestijinin de fiyat unsurunun yanında önem kazandığı; ayrıca fayda maliyet analizi yapan tüketici bilinci yüksek alıcıların da yaygın olduğu görülmektedir.

Kırgız tüketiciler arasında özellikle elektronik ve beyaz eşyada olmak üzere satın alınacak ürünlere ilişkin internetten fiyat araştırması yapma alışkanlığı yaygın olup, ürünlerle ilgili forum değerlendirmelerini ve şikâyetleri takip etmektedirler. Pazarın gelişime açık olması ve tüketicilerin yeni ürünlere açık fikirli olarak yaklaşmaları tanıtım faaliyetlerinin önemini arttırmaktadır. Genel anlamda reklam duyarlılığı yüksek olarak değerlendirilen Kırgız pazarında en etkin tanıtım araçları olarak televizyon ve sosyal medya platformları gösterilebilir.

Kültürel farklılıklar tüketici alışkanlık ve tercihlerini belirli ölçüde etkilemektedir. Özellikle spesifik alanlardaki (tarım ve gıda gibi) tüketici alışkanlıkları Türkiye'dekinden belirgin şekilde farklılık arz edebilmektedir. Bu açıdan pazarlama stratejilerinin belirlenmesinde ülkedeki kültürel ve geleneksel özellikler ve bunların tüketim tercihlerine yansımaları dikkate alınmalıdır. Örneğin, tarım sektöründe kuru fasulye önemli üretim kalemlerinden biri olmakla birlikte yerel halkın yemek kültüründe yaygın yerinin bulunmamasından dolayı özellikle Türkiye'ye ihraç edilmektedir. Benzer şekilde, gıda sektöründe örnek olarak zeytin ürününün Kırgızistan'da yeterince bilinirliği bulunmamaktadır. Diğer taraftan, tüketicilerin Türk zeytinlerini, zeytinyağını, çay, kahve, çikolata, şekerleme v.b. gıda ürünlerini tanımaları amacıyla marketlerde tanıtım ve tadım stantlarının açılması, günlük mutfakta kullanımı ve sağlık açısından avantajları gibi faydalı tanıtımların yapılması alıcılar açısından önemli düzeyde farkındalık oluşturabileceği düşünülmektedir.

Satış Teknikleri ve Satışı Etkileyen Faktörler

K.C.'de ticari faaliyetlerde kişisel ilişkilerin önemli bir payının olduğu değerlendirilmektedir. Hukukun üstünlüğünün henüz tam olarak yerleşmediği bir pazara giriş çalışmalarında yerel pazarı, mevzuatı ve iş kültürünü iyi bilen, sektörde belli bir tecrübesi o an bir yerel iş ortağı bulmanın önemli düzeyde fayda sağlayacağı düşünülmektedir. Güvenli bir yerel bayinin, yerel müşterilerle iletişim kurmak ve satış sonrası hizmet vermek, pazarda olabilecek diğer zorlukların çözülmesinde önemli katkıları olacaktır. Pazara ilişkin yapılan bazı analizlerde, yerel bir ortakla çalışmanın tecrübe edilmiş en iyi pazara giriş yöntemi olduğu belirtilmektedir. Bununla birlikte, olumsuz durumlarla karşılaşma riskinin önüne geçilebilmesi için yerel ortak

seçiminde kurumsal niteliği olan muhataplarla çalışılması, iş ilişkilerinin önceden belirlendiği sözleşme yapılmasının önemli olduğu değerlendirilmektedir. Fiyat duyarlılığı nedeniyle farklı kalite ve fiyat uygulamalarının pazarda başarı için önemli derecede fayda sağlayabilecek bir unsur olduğu değerlendirilmektedir.

Ülkede gerçekleştirilecek pazarlama faaliyetleri bağlamında, uzun mesafeden iletişim kurulmasından ziyade yerel muhataplarla karşılıklı iş görüşmelerin yapılmasının daha etkili olduğu gözlenmektedir. Bu açıdan fuar katılımları, alım heyetleri, ticaret heyetleri programlarının düzenlenmesi, B2B, B2C görüşmeler gerçekleştirilmesi ve sektörel olarak karşılıklı ziyaretlerin yapılmasının faydalı olduğu değerlendirilmektedir. Pazarda, söz konusu geleneksel yöntemlere nazaran katalog üzerinden veya e-ticaret ticaret yoluyla satış yeni gelişme göstermektedir.

Perakende satış ve mağazacılık kanalıyla yapılan ticari faaliyetlerde en önemli unsurlardan biri mağazanın konumudur. Genellikle AVM’de yer alan mağazalar için belli bir müşteri kitlesi oluşmakta; AVM dışında açılmış bir mağazanın halkın yoğun olarak uğradığı işlek bir bölgede konumlandırılmış olup olmaması satışı etkileyen temel faktörlerdendir. Ancak zel bir hizmet, özel marka veya mal satışında konum önemli olmayabilmektedir. Örneğin, restoran hizmetlerinde özel bir tasarım ve hizmet sunumu yapılması durumunda, şehir merkezinde uzak konumlarda dahi tüketiciler tarafından tercih edilebilirlik sağlanabilmektedir.

Perakende satış ve mağazacılık kanalıyla yapılan ticari faaliyetlere ilişkin diğer önemli hususlar, mağazanın görselliği ve vitrin çekiciliği ile satış elemanlarının sunum, satış teknikleri ve pazarlama becerileridir. Kırgızistan pazarında faaliyet gösteren yerli ve yabancı satış mağazaları bakımından değerlendirildiğinde tüm bu unsurların yeterince gelişmediği; özellikle söz konusu faktörler bakımından farklılık oluşturabilecek ihracatçı/yatırımcıların önemli bir rekabet avantajı elde edebileceği değerlendirilmektedir.

Pazarda tanıtım ve promosyon faaliyetlerinin önemi ayrıca vurgulanması gereken bir husustur. Kırgız tüketiciler tarafından reklam ve ürün tanıtımına verilen önem artmaktadır. Tanıtımda rn çeşidine göre, özellikle sosyal medya platformları, televizyon, kişisel tanıtım, radyo, billboardlar, katalog ve broşürler etkili olmaktadır. Son zamanlarda sosyal medya tanıtımının da çok hızlı gelişmekte olduğu gözlemlenmektedir. Ancak ürünü deneme fırsatı olmayan durumlarda elektronik satış etkin değildir. Bu durumda sosyal medyada tanıtımı yapılan malın satışı yapılan mağazanın mutlaka Kırgızistan’da bulunması önemlidir. Kırgızistan’da reklam ve tanıtımların genellikle iki dilde Kırgızca ve Rusça yapılması önem arz etmektedir. Bişkek şehrinde Rus dilinin kullanımı daha yaygın olduğu; kırsal bölgelerde ise Kırgızca’nın yaygın kullanıldığı gözlemlenmektedir. Bu bağlamda her iki dilin tanıtımda kullanımı önemlidir. Tanıtım faaliyetlerinde yerel reklam ajanslarının hizmetlerinden faydalanılması mümkündür. Reklam ajansları, reklam billboardları, promosyon ürünleri, tanıtım etkinlikleri, sosyal medya, radyo ve televizyon kanallarında reklamların yayınlanması gibi müşterinin taleplerine göre yaygın hizmet yelpazesi sunmakta ve pazarlamada destek verebilmektedirler.

Kamu İhaleleri

Kırgızistan'da kamu mal ve hizmet alımları 14 Nisan 2022 tarihli "Kamu Alımları Kanunu" çerçevesinde yürütülmektedir. Söz konusu Kanun çerçevesinde, kamu alımları aşağıdaki 4 yöntem ile gerçekleştirilmektedir:

1. Sınırsız ihale,
2. Sınırlı ihale,
3. Fiyat teklifi talebi,
4. Tek kaynaktan alım.

Kamu alımları alanında devlet bütçesinin hedeflere uygun kullanımının sağlanması, alım yapan kuruluşların mali ve vergisel risklerinin en aza indirilmesi, kamu ihale sözleşmelerinin yürütülmesinde şeffaflığın sağlanması amacıyla, 1 Ocak 2023 tarihi itibarıyla, K.C. Bakanlar Kurulu Kararı ile, devlet organı, yerel özyönetim organı, devlet ve belediye kurumları tarafından yapılan kamu alımları çerçevesinde düzenlenen sözleşmelerin "Banka desteği" aracılığıyla düzenlenmesi şartı konulmuştur. Banka desteği, bankanın sözleşme kapsamında yüklenicilerin harcamalarını kontrol ettiği bir hizmettir. Bu bağlamda, Bakanlar Kurulu, devlete ait Ayıl Bank, Keremet Bank ve RSK Bank bankalarını "Kamu Alımlarında Banka Desteği" hizmetlerini sağlamak üzere görevlendirilmiştir.

İhale Ajansının kamu ihalelerinin yürütüldüğü ve duyurulduğu internet sitelerine (<http://zakupki.gov.kg/>) ve (<https://zakupki.okmot.kg/popp/>) adreslerinden erişim sağlanmaktadır. Bahse konu internet sitesi Kırgızca, Rusça ve İngilizce olarak hizmet vermekle birlikte kamu ihale belgeleri genelde Rusça olarak yayımlanmaktadır.

Ülkenin ihale mevzuatında kamu alım usulleri tek aşamalı; iki aşamalı, basitleştirilmiş; fiyatı düşürmek için, doğrudan sözleşme olarak bölünmektedir.

Diğer taraftan, anılan kamu ihalesi web sitesinde önemli altyapı ihaleleri veya büyük miktarda mal ve hizmet alımı ihaleleri her zaman yayımlanmayabilmektedir. Bu bağlamda, firmalarımızın ülkede ofis açmaları ve ihaleleri yerinde takip etmeleri; kamu ve özel kurumlar nezdinde güçlü bağlantı kurmalarının yararlı olabileceği değerlendirilmektedir.

Ayrıca, uluslararası donör kurumlar tarafından finanse edilen projeler için mal ve hizmet alımları, ortak uluslararası ihale bilgileri kanalları aracılığıyla duyurulur. Bununla birlikte, bazı devlet satın alma işlemleri, düzenli satın alma kanallarının dışında gerçekleşmektedir. Bazı durumlarda, teklifler son teklif verme tarihinden sadece bir veya iki gün önce açıklanabilmektedir.

Kamu ve özel sektör ihalelerin duyurulduğu bazı web siteleri aşağıda yer almaktadır:

Kırgızistan'da faaliyet gösteren uluslararası donör kurumların ihaleleri: <http://www.donors.kg/>

Dünya Bankası Proje İhaleleri: <https://projects.vsemirnyibank.org/>

Ticari şirketlerin ihalelerine ilişkin veriler, çeşitli elektronik ticaret platformlarına yerleştirmektedir. <https://www.tenders.kg/>, <http://procurement.kg/>

Yol inşaatı ve taşımacılık konusunda yapılan ihaleleri <http://mtd.gov.kg/category/investitsionnye/> web adresinden takip etmek mümkündür.

Ulaştırma ve yol inşaatı ihaleleri: <http://piumotc.kg/>

Rus-Kırgız Kalkınma Fonu İhaleleri: <https://www.rkdf.org/>

Gazprom şirketinin 2022 yılı mal alımı ihaleleri: <https://kyrgyzstan.gazprom.ru/>

Kalkınma ve Yatırım Toplamları Ajansı ihaleleri: <https://www.aris.kg/>

Avrupa Kalkınma ve İmar Bankası İhaleleri: <https://www.ebrd.com/work-with-us/procurement/notices.html>

Asya Kalkınma Bankası İhaleleri: <https://www.adb.org/projects/tenders>

3. ÖNEMLİ SEKTÖRLER

Tarım ve Hayvancılık

Kırgızistan’da tarım sektörü ekonominin anahtar sektörlerinden biridir. 2024 yılında tarım sektörünün ülke Gayrisafi Yurtiçi Hasılasındaki payı %8,6 olarak gerçekleşmiş; anılan sektörde ülkenin toplam çalışabilir nüfusunun yaklaşık %20’si faaliyet göstermektedir.

2024 yılında tarım sektöründe 395,6 milyar som tutarında üretim yapılmış ve üretim hacmi bir önceki yıla kıyasla %6,3 oranında artmıştır. Bu bağlamda, genel olarak tarım sektöründe yapılan üretimin yüzdesel dağılımı; hayvancılık (%48,8), bitki ürünleri üretimi (%46,7 hizmetler (%2,5), ormancılık (%0,3) ve balıkçılık (%1,7) şeklindedir. 2024 yılında ülke genelinde tarımsal ürünlerin ekim alanı 1.246,1 bin hektar olmuştur ve bir önceki yıla kıyasla 8,8 bin hektar artmıştır. Ekilen alanların ürüne göre dağılımı: 602,9 bin hektarda tahıllar (toplam ekim alanının %48,4’ü) (baklagiller, pirinç ve karabuğday hariç); 404,3 bin hektar yem bitkileri (% 32,4); 66,4 bin hektar patates (% 5,3); 53,2 bin hektar baklagiller (% 4,3); 54,8 bin hektar sebze (% 4,4); 23,1 bin hektar diğer mahsuller (pirinç, kavun vb.) (%1,9); 12,9 bin hektar pamuk (%1,0); 14,3 bin hektar yağlı bitkiler (%1,1) ve 13,5 bin şeker pancarı (% 1,1).

Tarım sektöründe 472.283 işyeri faaliyet göstermektedir. Bunlardan %99’u çiftlikler, kalanları kooperatiflerdir.

2023 yılında Temel Tarım Ürünleri Üretimi

Ürün	Bin ton	
	2023	2024
Toplam Tahıllar (baklagil, pirinç hariç)	1.623,8	2.085,5
Buğday	440,4	664,8
Arpa	382,1	611,1
Mısır	799,9	805,3
Baklagiller	72,3	78,6
Yağlı bitkiler	15,3	18,4
Şeker pancarı	621	957,4
Tütün	1,4	1
Pamuk	63,4	46,3
Patates	1.286,8	1.190,2
Sebzeler	1.216,6	1.227,5
Kavun, karpuzlar	235,6	280,9
Meyve bitkileri	278,9	346,2

Kaynak: K.C. İstatistik Komitesi

Ülkede toplam tahıl üretiminin önemli bir hacmi Çüy bölgesinde (%44,8), Oş (%17,2), Celal-Abad (%14,7) ve Issık-Göl (%10,6)’de üretilmiştir.

Meyve ve sebzeler hava ve lojistik koşullarının uygun olması nedeniyle ülkenin Çüy, Oş ve Celal Abad bölgelerinde yetiştirilmektedir. Bitkisel ürünlerin ihracat hacmi istikrarlı bir şekilde büyümektedir. Her bölgenin iklim şartları ve toprak özelliklerine göre bahçecilik gelişmiş olup,

örneğin kuzey bölgesinde yer alan Issık Göl, Talas ve Çüy illerinde kayısı, elma, kara erik bahçeciliğine önem verilmekte; ülkenin güneyinde Oş, Celal-Abad, Batken illerinde kayısı, kavun, karpuz, hurma, incir, armut yetişmektedir. Celal Abad ilinde yer alan meşhur Arslanbob doğal parkı antep fıstığı, ceviz, fındık ağaçların en büyük ormanlarından biri olarak bilinmektedir. Kırgızistan meyve ve sebze ürünlerinin nispeten önemli bir kısmı AEB – BDT ülkeleri pazarına ihraç edilmektedir. Dünya Bankası Karşılaştırmalı Üstünlükler Endeksi çalışmasına göre, Kırgızistan'ın taze kayısı, ceviz ve taze eriklerin karşılaştırmalı olarak en yüksek avantajlara sahip olduğu açıklanmıştır.

Kırgızistan'da 2024 yılında tarımsal üretim alanında aktif olarak faaliyet gösteren 59 yeni tarım kooperatifi kurulmuştur. Toplam ekili alanları 4,5 bin hektar, üye sayısı ise 413'tür. Kırgızistan'da tarım kooperatiflerinin kurulmasına ilişkin durum, henüz başlangıç aşamasındadır. Halihazırda ülkenin tarım sektörü, çoğunlukla küçük arazi parsellerinde ve zayıf maddi ve teknik altyapıya dayanan küçük ölçekli üretim olarak değerlendirilmektedir. Arazinin küçük parsellere bölünmesi, ürün rotasyonunun etkin bir şekilde uygulanmasına olanak vermemekte, bu da sulama, ekipmanları ve finansal kaynakların akılcı olmayan şekilde kullanılmasına yol açmaktadır. Ayrıca, küçük çiftliklerin çoğu, tercihli krediler şeklinde verilen devlet desteklerinden yararlanamaktadır.

Kırgızistan'da seracılık, potansiyel arz eden sektörlerden biridir. Doğal şartlar seracılığı geliştirmek için elverişlidir. Seracılık alanında rekabet çok düşüktür. Mevsim dışında Kırgızistan'ın yaş sebze ile piyasanın sadece küçük bir bölümünü karşılayabildiği tahmin edilmektedir. Ülkede toplam sera alanı 282 hektarlık 1.796 adet sera bulunmaktadır.

Damlama sulamanın avantajlarına ilişkin Kırgız çiftçilerinin bilgileri yetersizdir. Kırgızistan su kaynakları zengin bir ülkedir. Ancak buna rağmen tarımsal arazilerde sulama sorunları mevcuttur. Kırgızistan'da uygulamaya başlayan damlama sulama sistemlerinin önemli bir kısmı ÇHC'den ithal edilmektedir. Belirli miktarda Türkiye, İtalya ve İsrail'den ithalat da yapılmaktadır.

Ülkede organik tarım ürünleri yetişmektedir. Küçük çaplı çiftliklerin organik tarım ürünleri ihracatını artırma potansiyeli bulunmaktadır. Bilindiği gibi dünyada bu tür ürünler için her zaman pazar bulunmaktadır. Bu bağlamda, kırsal nüfus, organik tarım tekniklerinin uygulanmasından önemli ölçüde faydalanabilir. Organik tarımsal kalkınma politikaları ve uygulamaları ülkenin ulusal sürdürülebilir kalkınma stratejisinde de yer almaktadır. Sonuç olarak organik tarım, ülkenin çeşitli bölgelerinin yatırım ortamını iyileştirebileceği ve ülkede ek yatırım çekebileceği değerlendirilmektedir.

2025 yılı için Devlet tarafından "Tarımın Finansmanı-13" projesi onaylanmıştır. Su Kaynakları, Tarım ve İşleme Sanayii Bakanlığı verilerine göre söz konusu proje kapsamında en az 4,9 milyar som tutarında %10 oranında kredi sağlanması öngörülmektedir. Hayvancılık, tarım ve su tasarrufu sağlayan sulama teknolojileri sektöründe faaliyet gösterenler için proje uygulama süresi 36 ay; tarım makineleri kiralama sektöründe faaliyet gösterenler için ise 84 aydır. Krediler, 300.000 som tutarına kadar teminatsız, 1.000.000 som tutarına kadar teminatlı olarak Aiyl Bank ve Eldik Bank bankaları aracılığıyla verilmektedir. Hayvancılığa 1 milyar 227 milyon 800 bin som, tarıma 818,6 milyon som, su tasarrufu sağlayan sulama teknolojilerine

409,2 milyon som, tarım makinelerinin kiralınmasına ise 1 milyar 637,1 milyon som kaynak ayrılmıştır.

Kırgızistan hayvancılığa elverişli bir ülke olmakla birlikte hayvancılık daha çok geleneksel yöntemlerle yürütülmektedir. Endüstriyel bazda hayvancılık son yıllarda yeniden yapılmaya başlanmıştır.

2024 yılında başlıca hayvansal ürünlerinin üretim miktarlarında bir önceki yıla kıyasla artış sağlanmıştır.

Hayvancılık ürünleri üretimi

	2023	2024
Kesilmiş hayvan ve kuşlar (canlı ağırlığı) ton	448.703,6	459.668
Ham süt (litre)	1.777.614,9	1.823.796,7
Yumurta (bin adet)	685.738,6	790.281,5
Yün (fiziksel ağırlığı) ton	12.914,6	13.159,3

Kaynak: K.C. İstatistik Komitesi

2024 verilerine göre Kırgızistan'da Hayvan Takip Sisteminde kayıt edilen hayvanların sayısı: 45,5 bin büyük baş hayvan, 15,4 bin küçük baş hayvan, 3,8 bin at ve 150 domuzdur. 2024 yılında kesimlik ve kümes hayvanı üretiminde 2023 yılına kıyasla gerçekleşen artış süt için %2,6, yumurta için %15,2 ve yün için %1,9 oranındaki artışla sağlanmıştır. İnek başına ortalama süt verimi 2.022,4 kg olmuştur. Genel olarak ülkede hayvanlar temiz hava ve kimyasal maddeleri olmayan meralarda otlamaktadır. Bu bakımdan, Kırgızistan'da et sektörü öncelikli alanlardan biridir. Ülkede çok sayıda doğal yem arazisi bulunması, koyun ve sığır yetiştiriciliğinin yanı sıra hayvancılığın ana dalı olmasına katkı sağlamıştır. Ayrıca, buzul sularında yetişen Kırgız alabalığı da sektörde ön plana çıkan ürünler arasında yer almaktadır.

Kırgızistan AEB üyeliği sonucunda Kırgızistan'ın 180 milyon kişilik pazara sahip olması ülkenin tarım sektörünün gelişmesine büyük olanaklar sağlamaktadır. Kırgız tarım ürünlerinin potansiyeli Rusya, Kazakistan, ÇHC ve diğer ülkelerde yeterince değerlendirilmediği gözlenmektedir. AB (AB) tarafından Kırgızistan'a GSP+ statüsü verilmiştir. Bu çerçevede, AB Parlamentosunun ilgili kararnamesinde yer alan Kırgız menşeli tarımsal malların AB'ne girişlerinde bahse konu GSP+'nin sunduğu haklar geçerlidir. Bu statünün elde edilmesindeki temel amaç, Kırgızistan mallarının AB ülkelerine ihracatını teşvik etmek, uluslararası ticaret sistemine entegrasyonu güçlendirmek, ülkenin yatırım çekiciliğini ve uluslararası imajını artırmaktır.

GSP+ kapsamında Kırgızistan menşeli 6.200 emtia (toplam emtia yelpazesinin %66'sı) için gümrük muafiyeti ve gümrük vergilerinin düşürülmesi sayesinde önemli maliyet ve rekabet sağlanmaktadır. Ayrıca program, tercihli pazarları genişleterek ve ülkenin insan hakları, çalışma ve çevre koruma alanındaki uluslararası sözleşmelerin gerekliliklerine uygun olarak imajını güçlendirerek yatırım çekiciliğini ve ülkenin tanınırlığını artırmaktadır.

GSP+ tercihli ticaret sistemine uygun mal kalemleri meyve/sebzeler, kuru meyveler, tekstil ürünleri, hayvancılık ürünleri, gıda maddeleri, kimyasal ürünler dâhil olmak üzere çok çeşitli ürünleri kapsamaktadır. Kırgızistan'ın AB'ye başlıca ihraç ürünleri olarak fasulye, bal ve arı ürünleri, keçe ürünleri, giyim ve tekstil ürünleri, mantarlar, tıbbi hammaddeler (mumiyo, diyet

takviyeleri), elma, doğal yağ (ceviz, badem), kuru baklagiller, çiğ tütün ve tütün ürünleri atıklar, çiçek tohumları, hurda ve demir dışı metallerin atıkları ile avcılık ganimetleri sayılabilir.

Kırgızistan, meyve ve sebze işleme, hayvan yemi, besicilik, kümes hayvancılığı, süt ürünleri, fonksiyonel gıda, su ürünleri yetiştiriciliği ve destek ürünleri (özellikle soğuk zincir dağıtımı, seracılık, sulama ve gübreleme) gibi tarım endüstrisinin alt sektörlerinde önemli yatırım fırsatları sunmaktadır.

Sanayi

Kırgızistan'da 2024 yılında 585,2 milyar Kırgız somu (yaklaşık 6,6 milyar ABD doları) tutarında brüt sanayi ürünleri üretimi yapılmış ve söz konusu üretim bir önceki yıla kıyasla %15,0 oranında artmıştır. Bahse konu yılda, sanayi üretiminin büyümesi, rafine edilmiş petrol ürünleri (1,9 kat), ağaç ve kağıt ürünleri, baskı ürünleri (%30,5), ilaç ürünleri (%21,7), gıda ürünleri (içecekler dahil) ve tütün ürünleri imalatı (%20,1), tekstil ve giyim imalatı (%15,3), kauçuk, plastik ürünleri ve yapı malzemeleri (%10,8), elektrik, gaz, buhar temini (arız) (%15,8) ve madencilik (%4) sektörlerindeki büyümeden kaynaklanmıştır.

Bahse konu yılda, sanayi üretiminin toplam hacmi içinde madenciliğin payı %10,7; imalat sanayinin payı %77,1; elektrik, gaz, buhar ve şartlandırılmış hava temininin payı %11,2; su temini, arıtma, atık arıtma ve ikincil hammaddelerin payı %1,0 olarak gerçekleşmiştir.

Kırgızistan'da işleme sanayii sektöründe gıda ve tütün ürünleri, hazır giyim, ayakkabı, deri ürünleri, ahşap ve kâğıt ürünleri, temizlenmiş petrol ürünleri, kimyasal maddeler, ilaç sanayi, kauçuk ve plastik ürünleri, metalürji ürünleri, elektrik cihazlar, taşıt araçları üretimi yapılmaktadır.

Sanayi sektöründe hafif sanayi, özellikle hazır giyim üretim sektörü, Kırgızistan ekonomisinde, sosyal sorunların çözümü, çarpan etkisi ve ihracat potansiyeli açısından önemli sektörlerden biridir. Kırgızistan'ın hafif sanayi sektörü, "tekstil üretimi", "giyim üretimi ve deri, deri eşya üretimi" ve "ayakkabı üretimi"ni kapsamaktadır. Hazır giyim dikim sektörünün büyük oranda Bişkek'te ve Çüy bölgesinde toplanmıştır. Bunun sebebi Bişkek ve Çüy bölgesinin lojistik açıdan elverişli konumudur.

Hazır giyim dikim sektöründe 35.000'den fazla işletme faaliyet göstermekte olup, 90.000-150.000 arası kişi istihdam edilmektedir. Sektörde kolaylaştırılmış vergi sistemi ve patent vergisi uygulanmaktadır. Giyim ve/veya tekstil üretimi alanında faaliyet gösteren şirket, 1 Ocak 2027 tarihine kadar bu faaliyete ilişkin olarak elde edilen kazancının %0,25'i oranında vergi ödemektedir. Ayrıca, küçük çaplı tekstil atölyeleri patent vergisi esasında faaliyet gösterebilmektedirler. Sektörü teşvik etmek amacıyla, 50'den fazla çalışanı bulunan şirketler için sosyal fon kesinti oranı %27,25'ten %12'ye düşürülmüştür.

Sektörün özellikle işgücü ve elektrik enerjisi (ortalama 0,03 dolar cent) maliyetleri bakımından önemli avantajları bulunmakla birlikte rekabetçi üretimin sağlanması amacıyla, hazır giyim sektörünün üretim teknolojilerinin geliştirilmesi, kalifiyeli işgücü yetiştirme ve eğitime ihtiyacının bulunduğu gözlenmektedir. Diğer taraftan, K.C. Hükümeti tarafından sektörün kümelenmesine ilişkin reformlar da yapılmaktadır.

Tekstil sektöründe, pamuk işleme ve pamuk kumaşı veya pamuk karışım kumaşların üretimi, yün işleme, yün kumaşı üretimi, ipek üretimi, tekstil sanayii aksesuarların üretimi alanlarında yatırım potansiyeli bulunduğu değerlendirilmektedir.

Hizmetler

Kırgız İstatistik Komitesi'nin 2024 yılı bilgilerine göre, hizmet sektörünün GSYİH'ındaki payı %52,1'dir. 2024 yılında tüzel ve gerçek kişiler tarafından sağlanan hizmetlerin piyasa hacmi 2.143,5 milyar som olmuş ve 2023 yılına kıyasla %16,2 oranında artmıştır. Sektörde milli gelire katkı esas olarak toptan ve perakende ticaret yapan işletmelerden sağlanmaktadır. Toptan ve perakende ticaret ile araba tamirat hizmetlerinin toplam hizmet sektöründeki payı %76,6'dır.

Kırgızistan'da alt sektörler itibariyle piyasa hizmetleri değerlerine ilişkin tablo aşağıdaki gibidir:

Hizmetler	Hacim (milyon som)	Hacim (milyon dolar)	% Pay
Hizmet toplam hacmi:	2.143.515,80	24.497,32	100
Toptan ve perakende ticaret ile araba ve motosiklet tamirat hizmetleri	1.706.402,90	19.501,75	76,6
Taşıma ve depolama hizmetleri	93.379,40	1.067,19	4,3
Otel ve restorancılık	55.396,00	633,10	4,8
Bilgi ve iletişim	55.790,20	637,60	3,0
Mali aracılık ve sigortacılık	114.784,80	1.311,83	4,8
Gayrimenkul hizmetleri	27.908,60	318,96	1,2
Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler	26.680,20	304,92	1,0
Eğitim	15.912,90	181,86	0,5
İdari ve yan faaliyetler	16.903,00	193,18	1,4
Sağlık ve sosyal hizmetler	13.746,30	157,10	1,1
Eğlence ve sanat	4.033,20	46,09	0,3
Diğer hizmet faaliyetleri	12.578,30	143,75	1,0

Kaynak: K.C. İstatistik Komitesi

Hizmet sektöründe temel alanlar: toptan ve perakende ticaret ile araba tamirat hizmetleri, mali aracılık ve sigorta, taşıma ve depolama hizmetleri, otel ve restoran faaliyetleri, bilgi ve iletişim, gayrimenkul işlemleri, mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler, eğitim ve sağlık hizmetleri, sanat, eğlence ve dinlenme gibi diğer hizmet türleridir. Bu alanların gelişimi, gelirlerin artırılması, turizmin geliştirilmesi, küçük ve orta ölçekli işletmelerin yaygınlaşması ve dijital teknolojilerin entegrasyonu ile desteklenmektedir.

Ulaştırma

K.C. Ulaştırma ve İletişim Bakanlığı tarafından hazırlanan "2023-2030 Yılları Arasında Karayolu Sektörünü Geliştirmenin Esas Yönleri Raporu"nda yer alan bilgilere göre, ülkede bulunan 34.000 kilometre karayolunun 23.000 kilometresi asfalt, 140 kilometresi otobandır. Başkent Bışkek çevresindeki yollar genel olarak iyi durumda olup, diğer bölgelerdeki karayollarının önemli ölçüde bakıma ihtiyacı bulunmaktadır.

Ülkede kullanıma açık yollar, yolcu trafiğinin yaklaşık %98'ini ve yük trafiğinin %96'sından fazlasını sağlamaktadır. Yılda 40 milyon tona kadar çeşitli kargo ve 640 milyona kadar yolcu taşınmaktadır.

Karayolları, ekonomik ve idari amaçlarına göre üçe ayrılmaktadır: uluslararası öneme sahip karayollarının toplam uzunluğu 4.326 km, ulusal öneme sahip karayollarının uzunluğu 5.335 km ve yerel öneme sahip karayollarının uzunluğu 9.149 km'dir.

Sert yüzeyli kamuya açık yolların toplam uzunluğu 7.580 km'dir: bunlardan 10 km'si çimento beton, 5.698 km'si asfalt beton ve 1.871 km'si siyah çakıl yollardır. Çakıl taş yolların uzunluğu 9.388 km'dir. Ayrıca, toplam uzunluğu 1.617 km olan toprak yollar bulunmaktadır.

1997'den bu yana Asya Kalkınma Bankası, Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası, Çin İhracat-İthalat Bankası, Dünya Bankası, Avrupa Birliği, Avrasya Kalkınma Bankası, Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı, Arap Koordinasyon Grubu, Çin Halk Cumhuriyeti Devlet Bankası ve diğer uluslararası kurumlardan finansman sağlanarak uluslararası öneme sahip 2.043 km'lik karayolu rehabilite edilmiştir.

K.C. Ulaştırma ve İletişim Bakanlığı'ndan edinilen bilgilere göre, ülkede karayolu taşımacılığındaki ana uluslararası güzergahlar aşağıdaki gibidir:

- Kazakistan üzerinden Rusya ve Beyaz Rusya, Avrupa, Gürcistan ve Türkiye
- Özbekistan aracılığıyla, Türkmenistan, İran, Türkiye ve Körfez ülkeleri
- İrkeştam, Torugart, Bedel Sınır Geçiş Kapıları aracılığıyla Kırgızistan-Çin

4 Eylül 2024 tarihinde Çin ile Kırgızistan arasındaki üçüncü geçiş kapısı olan Bedel'in açılış töreni düzenlenmiştir. Halihazırda Bedel kontrol noktasının geçici altyapı oluşturularak basitleştirilmiş bir prosedürle açıldığı belirtilmiştir. Elektrik tesisatı döşenmiş, kontrol noktasına kadar 58 km uzunluğunda geçici "Barskoon-Uçturfan-Aksu" yolu yapılmış ve köprüler inşa edilmiştir. Otoyolun tam ölçekli inşası ve uluslararası standartlara uygun gümrük ve sınır altyapısının oluşturulmasının 2027 yılına kadar ortaklaşa hayata geçirileceği açıklanmıştır.

Kırgızistan-Türkiye arası mesafe yaklaşık olarak 4.672 km'dir. Türkiye'den Kırgızistan'a karayolu yük taşımacılığında ise genel olarak aşağıdaki güzergahlar kullanılmaktadır:

- Türkiye-Gürcistan-Rusya-Kazakistan-Orta Asya karayolu
- Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan-Kazakistan-Orta Asya
- Türkiye-İran-Türkmenistan-Özbekistan-Orta Asya karayolu

K.C.'nin 2021-2025 Demiryolu Taşımacılığının Geliştirilmesi Konsepti'nde yer alan bilgilere göre, ülke genelinde toplam 424,6 kilometrelik demiryolu bulunmaktadır. Ülkenin demiryolu ağı coğrafi olarak kuzey (Türksib – Bişkek – Rybachye – 323,4 km) ve güney (101,2 km) olarak iki bölüme ayrılmış olup, komşu devletler Kazakistan ve Özbekistan demiryolu ağına erişim sağlayan dağınık, bağlantısız hatlarla temsil edilmektedir.

Demiryolu taşımacılığının geliştirilmesi için finansman eksikliği, Kırgız demiryolunun ray altyapısının aşınması ve yıpranmasında önemli bir artışa ve demiryolu altyapısının modernizasyonu ve onarımı konusunda ihtiyaç duyulan çalışmaların birikmesine yol açmıştır.

Çalışır durumdaki rayların %17'si veya 146,4 km'si aşırı yük taşınması dolayısıyla aşınmış durumda olup yenilenmeye ihtiyaç duyulduğu değerlendirilmektedir. Mevcut yük vagonu filosunun %55,3'ü amortisman süresini tamamlamış ve eskimiş durumdadır. Genel olarak, ülkenin iç hattı, Bişkek şehrinin termik santrali için Balıkçı istasyonundan kömür taşınmasının yanı sıra "Kayındı-Kant" şeker fabrikası için şeker pancarının taşınmasını sağlamak amacıyla kullanılmaktadır. Kırgız Demiryolunda trenlerin hareketi, 6 yeni dizel lokomotifin yanı sıra, 40 yıl önce inşa edilen lokomotifler tarafından gerçekleştirilmektedir. Kırgız demiryolunun ana itici gücü olan ana hat dizel lokomotiflerinin çoğunun normatif hizmet ömrü 1993-2001 yıllarında tükenmiş; ancak, ana hat dizel lokomotifleri hala çalışmaktadır. Manevra lokomotifleri için de durum benzerdir. Kırgız demiryollarının 6 yeni dizel lokomotif dışındaki tüm dizel lokomotif filosu hurda olarak ayrılmaya tabidir. Kırgız demiryolunun üretim üssünün karmaşık teknik seviyedeki dizel lokomotiflerin revizyonuna izin vermediği de belirtilmelidir (bir ana hat dizel lokomotifinin revizyonu yaklaşık 65 milyon Kırgız somu gerektirmektedir.). Bununla birlikte, yeni nesil lokomotiflerin satın alınması, araçların tamir ve bakımı için yerel üretim ve teknik tabanının geliştirilmesi gerektiği değerlendirilmeleri yapılmaktadır.

Dünya Ekonomik Forumu'nun Küresel Rekabet Edebilirlik Raporu, Küresel Rekabet Edebilirlik Endeksi'ne dayanarak ülkelerin rekabet gücünü değerlendirmektedir. Rekabetçilik endeksinin bileşenlerinden biri de altyapıdır. Söz konusu değerlendirmeye göre Kırgızistan, 77 endeksi ile düşük kaliteli demiryolu altyapısına sahip bir ülke olarak sınıflandırılırken; olumlu derecelendirme 30'dan fazla değildir.

Kırgızistan'da önemli hacimlerdeki yük taşımacılığı, demiryoluna kıyasla büyük ölçüde karayolu taşımacılığı ile gerçekleştirilmektedir. Bu eğilimin ana nedenlerinden biri, ülke topraklarından geçen transit demiryolu trafiğinin olmamasıdır. Son 10 yılda, K.C.'deki demiryolu taşımacılığının yük trafiğinin yapısındaki payı önemli ölçüde değişmemiştir: 2008'de-%5,3, 2016'da-%5,4, 2018'de-%6,8 ve 2019'da-%6,5.

Kırgız Temir Colu Devlet İşletmesi, demir yolu ile ulusal ve uluslararası yük taşımacılığının yanı sıra yolcu taşımacılığını da gerçekleştirmektedir. Şirket bilgilerine göre, Kırgız Temir Colu Devlet İşletmesi yılda 7 milyon tondan fazla yük taşıyor. Taşınan yük yapısındaki en büyük hacim; petrol, kömür, inşaat, mineral gübreler ve diğerleri tarafından temsil edilmektedir.

Ülkenin kuzeyi ile güneyini bağlayan demiryolu ulaşım sistemi bulunmaması, ulaştırma altyapısı ve transit potansiyelinin geliştirilmesinin yanı sıra Güneydoğu, Batı Asya ve Orta Doğu pazarlarına maden ve kargo ihracatının geliştirilmesinde sınırlayıcı bir faktördür. Hâlihazırda ülkede mevcut toplam uzunluğu 425 km olan dağınık çıkmaz demiryollarının iç ulaşım ihtiyaçlarını tam olarak karşılamadığı ve transit potansiyeli ile deniz limanlarına doğrudan en kısa erişimin olmamasının ülkenin dış ekonomik ilişkilerinin geliştirilmesini zorlaştırdığı belirtilmelidir. Ülkenin kuzey ve güneyinin demiryolu ile bağlanması sadece birleşik bir iç demiryolu ağı oluşturmakla kalmayacağı, aynı zamanda ülkenin kuzeyinden Kazakistan Cumhuriyeti ve Rusya Federasyonu'na transit ihracat ve ithalat kısımlarını da yönlendireceği beklenmektedir. Bu projenin bir diğer avantajının da Kırgızistan ve ÇHC arasında turizm ve sosyo-ekonomik iş birliğinin gelişmesine ivme kazandıracak olan Çin-Kırgızistan-Özbekistan demiryolu projesiyle bağlantılı olduğu değerlendirilmeleri yapılmaktadır. Çin-Kırgızistan-Özbekistan demiryolu projesi Kırgızistan'daki en önemli demiryolu inşaatı projelerinden biridir

ve K.C.'nin 2018-2040 Ulusal Kalkınma Stratejisi'nde yer almaktadır. Bu proje sadece Çin'den Orta Asya, Orta Doğu ve Avrupa'ya daha ucuz ve daha hızlı kargo geçişi sağlamakla kalmayacağı; aynı zamanda bölgedeki mevcut demiryolu koridorlarıyla da büyük ölçüde rekabet edeceği değerlendirilmeleri yapılmaktadır.

Kırgız Demiryolundaki iletişim sisteminin temel sorunu, bugün yüksek kaliteli iletişim sağlayamayan modası geçmiş analog sistemdir. Tüm kanallar, yollar ve ekipmanlar hava ve kablolu iletişim hatları kullanılarak inşa edilmiştir ve hızlı bozulma ve hasara maruz kalmaktadır. Mekanik (manuel) merkezi kilitleme sistemlerinin kullanılması, Kırgız Demiryolunun istasyon tesislerinin kapasitesini ve verimliliğini önemli ölçüde sınırlamaktadır. İşlenen bilginin hacmindeki ve işlenmesinin verimliliğindeki artış, modern işletim sistemlerinin, yazılımların kurulması, sunucu ve ağ ekipmanlarının kaynaklarının güçlendirilmesi açısından Kırgız Temir Colu Devlet İşletmesi'nin bilgi ve bilgi işlem desteği şubesinin donanım ve yazılım kompleksinin modernizasyonunu gerektirmektedir.

K.C. Ulaştırma ve İletişim Bakanlığı'ndan edinilen bilgilere göre, demiryolu taşımacılığında aşağıdaki birkaç rota kullanılmaktadır:

- Kırgızistan – Kazakistan – Rusya ve sonradan Baltık ülkeleri ve Avrupa;
- Kırgızistan – Kazakistan – ÇHC;
- Kırgızistan – Özbekistan – İran ve sonradan Güneydoğu Asya ülkeleri;

Ülke içinde işletilen ulusal demir yolu güzergâhları:

- Bişkek-Tokmok
- Bişkek-Kara-Balta
- Bişkek-Balıkçı

Hâlihazırda ülkede faaliyet gösteren Bişkek Manas, Oş, Issık-Göl, Karakol ve Batken havaalanları uluslararası niteliklidir. Diğer havaalanları (Celal-Abad, İsfana, Karavan, Kazarman, Narın ve Talas,) yalnızca yurt içi hava taşımacılığı sağlayan bölgesel havaalanlarıdır. Halihazırda daimi olarak Manas, Oş, Celal-Abad ve Issık-Göl havalimanları faaliyet göstermektedir. Havaalanları işletmeciliği Kırgızistan Havalimanları A.Ş. şirketi tarafından yapılmaktadır. Şirketin yaklaşık %80 hisse payı devlete aittir.

Ülkenin ana havaalanı, saatte 1.700 kişi kapasiteli, Orta Asya'nın en büyük havalimanlarından biri Bişkek'ten 23 kilometre uzaklıkta yer alan Manas Uluslararası Havalimanı'dır.

Oş Uluslararası Havalimanı, ikinci büyük ve en yoğun havalimanıdır. Fergana Vadisi'ndeki en büyük havalimanlarından biridir. Oş, Bişkek'e 601,10 km, Taşkent'e 420,37 km, Namangan'a 142,08 km ve Andican'a – 71,83 km uzaklıktadır.

Issık-Göl Uluslararası Havalimanı (Tamçı köyü), Issık-Göl'e 35 km uzaklıkta bulunan bir havalimanıdır. Issık Göl bölgesi, önemli turizm merkezlerinden biri olup önemli düzeyde gelişme potansiyeli taşımaktadır.

Kırgızistan Sivil Havacılık Ajansı'nın basın açıklamalarına göre, 2024 yılının ilk 9 ayında ülkedeki havalimanlarında 4.328.132 yolcuya hizmet verilmiş ve büyüme oranı %3,5 olmuştur. Uçuş seflerinin %11'i iç hatlardan kalanı dış hatlardan gerçekleştirilmiştir.

Kırgızistan'da havayolu taşımacılığı alanında yük terminali olarak sadece Manas Havalimanı'nda bulunan Hava Kargo Merkezi hizmet vermektedir. Söz konusu terminal Manas Management Company JSC şirketi tarafından işletilmekte ve her türlü uçağın boşaltılması, yüklenmesi, kargo elleçlenmesi, kargonun geçici süre ile depolanması ve ayrıştırılması hizmetlerini sağlamaktadır. Merkez toplam 3.360 m2 alanda yer almakta olup iklim kontrol sistemi ve güvenli depolama tesisleri ile donatılmıştır. Hava Kargo Merkezi'nin inşaatı IATA standartlarına uygun olarak gerçekleştirilmiş olup değerli, patlayıcı, toksik, radyoaktif ve diğer özel kargoların depolanması için dondurma ve soğutma üniteleri ile ayrı odalar bulunmaktadır. Söz konusu merkezin mevcut altyapısında; palet ve konteyner yükleyici (15 ton), bantlı konveyörler, palet arabaları, 20 ve 40 feet'lik konteynerler için kargo arabaları, elektrikli forkliftler, elektronik teraziler (500 kg ve 10 ton), elektrikli traktörler, dizel forklift (10 ton), dizel traktörler ve çok amaçlı traktörler bulunmaktadır.

(<http://www.airport.kg/about/branches/cmm>)

K.C. Sivil Havacılık Ajansı bilgilerine göre, havayolu yük taşımacılığında kullanılan önemli ve esas güzergâhlar:

- Rusya (Moskova),
- Çin (Şangay),
- Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) (Şarja),
- Türkiye (İstanbul, Ankara).

Kırgız Hükümeti ile Rusya Federasyonu Hükümeti arasında, Kırgızistan'da doğal gazın taşıması, dağıtım ve satımı alanında ulusal tekel operatör olan "KırgızGaz A.Ş." şirketinin %100 hissesinin tüm aktifleri ile birlikte sembolik olarak 1 dolara Rus şirketi "Gazprom A.Ş." şirketine devredilmesini içeren Hükümetlerarası bir anlaşma 2024 yılında imzalanmıştır. Bahse konu Anlaşma çerçevesinde, ülkenin 30 yıldan daha eski gaz borularının yenilenmesi ve gaz dağıtım sisteminin modernizasyonu için önümüzdeki 5 yıl içinde Gazprom A.Ş. tarafından toplam 20 milyar ruble (610 milyon dolar) tutarında yatırım yapılması planlanmıştır. Gazprom Kırgızistan şirketi ülkenin gaz iletim ve dağıtım ağlarını işletmekte ve doğal gaz ithalatında monopol bir şirket olarak faaliyet göstermeye devam etmektedir. Kırgızistan'ın gaz altyapısı 35 yılı aşkın bir geçmişe sahip olduğundan önemli ölçüde yenilenmeye ihtiyaç duyulmaktadır.

Ülkenin genel gazlaştırma seviyesi 2014'te %22 iken 2024 yılı ilk altı ayında %40'a yükselmiştir. Gazprom Kırgızistan Şirketi, 2030 yılına kadar Kırgızistan'ın %60'a kadar gazlaştırma seviyesine ulaşmayı planladığını açıklamıştır.

Doğalgaz, Buhara-Taşkent-Bişkek-Almatı boru hattı aracılığıyla Kırgızistan'a ithal edilmektedir. Bu boru hattıyla yapılan ithalat, ülkenin gaz ihtiyacının %92'sini karşılamakta; geriye kalan %8'lik kısım ülkenin kendi rezervlerinden sağlanmaktadır.

Doğalgaz boru hatlarının toplam uzunluğu 4.195 km olup bunlardan:

- Ana boru hatları – 796 km,
- Orta basınçlı boru hatları – 817 km
- Alçak basınçlı boru hatları – 2.582 km.

Ulaştırma alanında son dönemde ön plana çıkan büyük altyapı projelerinden biri olarak Çin-Kırgızistan-Özbekistan demir yolu inşaatı projesinin gerçekleştirilmesi ile Kırgızistan'ın Güney-

Doğu ve Batı Asya ülkeleri ile bağlantısının geliştirilmesi ve ülkenin transit potansiyelinin artırılmasına olanak sağlanması hedeflenmektedir. Söz konusu demiryolu hattı, Basra Körfezi ülkeleri, Türkiye ve Avrupa demiryolu ağına bağlanmak için tasarlanan yeni bir hat olup, projeye konu üç ülkede üretilen ürünler için yeni pazarlar erişim imkanlarının artırılması beklenmektedir. Ayrıca, projenin ön verilerine göre, Doğu Asya'dan Orta Doğu ve Güney Avrupa ülkelerine olan güzergahın yaklaşık 900 kilometre ve taşıma süresinin 7-8 gün kısalması; Orta Asya ülkelerinin ulaşım altyapısının gelişmesi, Basra Körfezi ve Pasifik Okyanusu limanlarına kolay erişimin sağlanması ve doğal kaynakların kullanımının geliştirilmesi hedeflenmektedir.

K.C. Ulaştırma ve İletişim Bakanlığı'ndan alınan bilgilere göre, aşağıdaki güzergâhlarda kombine yük taşımacılığı işlemleri yapılmaktadır:

- ÇHC (Karayolu)-Kırgızistan (Demiryolu)-Özbekistan (Demiryolu);
- ÇHC (Karayolu)-Kırgızistan (Demiryolu)-Özbekistan (Demiryolu)-Afganistan (Demiryolu);
- Asya-Pasifik ülkeleri (Denizyolu)-ÇHC (Karayolu)-Kırgızistan (Demiryolu)-Özbekistan (Demiryolu)-Türkmenistan (Denizyolu)-Azerbaycan (Denizyolu)-Türkiye (Karayolu)-Avrupa (Karayolu).

Telekomünikasyon ve Bilişim Teknolojileri

Kırgızistan, internet kullanıcıları sayısı açısından Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkeleri arasında ilk sıralarda yer almaktadır. 2024 yılı verilerine göre ülkede internet kullanıcıların sayısı bir önceki yıla göre %1,6 oranında artış ile 5,41 milyon kişiye ulaşmış olup nüfusun internete erişim oranı %79,8'dir.

Kırgız İstatistik Komitesi bilgilerine göre, her 100 evin 12'sinde bilgisayar bulunmaktadır. 12.258 şirket ve kuruluşta yapılan araştırmaya göre, 255.315 adet bilgisayar kullanıldığı; bunlardan 24.000'den fazla bilgisayarda lisanslı program yüklü olduğu açıklanmıştır.

Yine İstatistik Komitesi tarafından bilişim teknolojileri kullanımı ile ilgili yapılan araştırmada, 24 bin işletme ve kuruluş incelenmiş, incelenen işletmelerin 12.258 tanesinin (yaklaşık %51) bilgi ve iletişim teknolojilerini aktif kullandıkları tespit edilmiştir. Bilişim teknolojileri kullanan işletmelerin ağırlıklı payı %32,5 ile eğitim; %11,7 ile kamu yönetimi ve savunma, zorunlu sosyal güvenlik; % 9,6 ile toptan ve perakende ticaret, otomobil ve motosiklet tamiri; %5,7 ile mesleki, bilimsel ve teknik alanında faaliyet gösteren işletmelerdir. Devlete ait yaklaşık 6.000 işletmenin 1.000'den fazlasının kendi web sitesinin bulunduğu; bunlardan 438'inin Kırgızca içerikli olduğu bildirilmiştir.

Bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanan işletme ve kuruluşların en büyük oranı Bişkek şehrinde (yaklaşık %35), en düşük oranı ise Talas bölgesinde (%5) görülmektedir.

2022 yılında bilgi ve iletişim teknolojileri alanında faaliyet gösteren işletme ve kuruluşların uzman sayısı 20 bin kişiye ulaşmış; bunlardan 5 bini eğitim kurumlarında çalışmaktadır. Bu tür uzmanların en büyük kısmı Bişkek şehrinde (toplam sayının %37,4'ü), en az kısmı ise Narin bölgesinde (%1,4) bulunmaktadır.

Kırgızistan'daki toplam mevcut 78 üniversiteden 21'inde Bilişim Teknolojileri Fakültesi veya bölümü yer almaktadır. Bununla birlikte, okul eğitim programında bilişim teknolojileri

müfredatı olmasına rağmen, ülkedeki 2.377 okulda 215 adet bilgisayar sınıfı bulunmasının bilişim teknolojileri eğitim altyapısının zayıf olduğunun göstergelerinden biri olduğu değerlendirilebilir. Öte yandan, devlet tarafından okulların bilişim teknolojileri sınıflarının yaygınlaşması ve donanımına önemli destek verilmektedir.

Yeni çağdaş projelerin ve taleplerin ortaya çıkmasıyla birlikte farklı alanlarda yüksek bilişim eğitim düzeyine sahip uzmanlara olan talep de artmaktadır. Soros Fonu tarafından yapılan değerlendirmede, 2030 yılında Kırgızistan'da 50.000 bilişim uzmanı olması halinde bilişim sektörünün yaklaşık 4 milyar ABD doları tutarında gelir edebileceği tahmin edilmektedir. Bu çerçevede, ülkede kısa süreli bilişim teknolojileri eğitim merkezlerinin her geçen gün arttığı; insanların üniversiteye gitmeksizin anılan kurslarda kısa zaman içinde eğitim alarak bilişim sektöründeki farklı proje ve şirketlerde yer alabildikleri görülmektedir. Kırgızistan'ın, genç nüfusun eğitilmiş olması ve temel telekomünikasyon altyapısının varlığı gibi bilişim teknolojilerinin gelişmesi için gerekli ön koşullara sahip olduğu değerlendirilmektedir.

Ülkede fiber iletişim hattı uzunluğu 52.680 kilometredir.

Telekomünikasyon altyapısı, Dünya Bankası ve Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası finansmanı ile modernize edilmiştir. Kırgızistan piyasasında 4 esas mobil telefon operatörü faaliyet göstermektedir. Bunlar abone sayılarına göre sırasıyla 'Sky Mobile' (Beeline markası ile), Alfa Telecom (Megacom markası ile), Nur Telekom (O! markası ile), KT Mobile (Salam markası ile). 2023 yılında aktif mobil iletişim abone sayısı 7,6 milyon aboneye ulaşmıştır. Mobil telefon operatörleri tarafından 2022 yılında yapılan araştırmaya göre ise Kırgızistan'da mevcut 2.220 yerleşim yerinden:

- 2.195 (%98,8) yerleşim yeri 2G teknolojisi kapsamında;
- 2.180 (%98) yerleşim yeri 3G teknolojisi kapsamında;
- 2.153 (%96,9) yerleşim yeri 4G teknolojisi kapsamında mobil iletişim ağlarına bağlanmış durumdadır.

Yeni teknolojilerin geliştirilmesi açısından, altyapıyı 5G internet teknolojisine yükseltmek, 2022 yılından beri ana gündem konularından biri olmuştur. Bazı mobil operatörler 2022 yılının ikinci yarısında deneme çalışmalarını yapmışlardır. Ancak, hâlihazırda, henüz 5G internet erişimine yaygın olarak geçiş yapılmamıştır. 5G teknolojisine geçişe ilişkin 2024 yılında yerel kaynaklarda bazı değerlendirmeler yer almıştır. Buna göre, 5G'nin başarılı bir şekilde uygulanması, karmaşık ve pahalı bir altyapının kurulmasını gerektirmektedir. 4G ve 3G ağlarının bazı bölgelerde hala stabilite ve hız sorunları yaşaması, daha ileri teknolojiye geçişi zorlaştırmaktadır. Hâlâ baz istasyonlarından korkan ve ekipmanların kurulmasını engellemek için mümkün olan her şeyi yapan insanların olduğu da (radyofobi) belirtilmektedir. Mühendisler ve teknisyenler saldırganlık ve fiziksel şiddetle karşı karşıya kalmakta, telefon kabloları kesilerek pahalı ekipmanlar devre dışı bırakılmaktadır. Ayrıca, 5G büyük şehirlerde kullanılabilir hale gelse bile, bölgesel eşitsizlikler sorunu devam edebilir. 5G ağlarının uygulanması ve başlatılması, abone başına aylık yaklaşık 3,5 ABD doları olan ortalama aylık gelir dikkate alındığında, yatırım fonlarını telafi etmek için K.C. nüfusu için iletişim ve internet hizmetleri fiyatlarında kayda değer bir artış getirecek olan önemli finansal yatırımlar gerektirdiği vurgulanmaktadır. K.C.'deki toplam akıllı telefon sayısının yalnızca %19'unun ayarlarında 5G desteği var. Modern cihazlara sahip olmayan çoğu sıradan kullanıcı için 5G'ye geçiş, yeni bir akıllı telefon satın alma ihtiyacı anlamına geliyor. Bu, özellikle sınırlı kaynaklara sahip bölgelerde yaşayanlar için önemli

bir mali yük haline gelebilir. Birçok insan sık sık ekipman değiştirmeyi göze alamaz ve bu durumun, nüfusun yalnızca varlıklı kesimlerinin yeni teknolojilerin avantajlarından yararlanabilmesine yol açabileceği değerlendirilmiştir.

İnternet altyapısının geliştirilmesi çalışmaları bağlamında, basında yer alan bilgilere göre, daha önceden 2023 yılı için öngörülen Kırgızistan'da Starlink küresel uydu sistemi aracılığıyla yüksek hızlı internet temin edilmesi 2024 yılına ertelenmiştir. Bahse konu program, 2021 yılında SpaceX yetkililerinin ülke ziyareti kapsamında, Starlink temsilcilik ofisinin açılması hususuyla birlikte gündeme gelmiştir. Programın, ülkeye düşük maliyetli ve yüksek hızlı uydu interneti sağlaması planlanmaktadır. SpaceX, yüksek hızlı uydu interneti Starlink'i uygulamak için Kırgızistan'da Starlink KG LLC adlı bir yan kuruluş açtı. 16 Kasım 2023 tarihinde şirkete veri iletim hizmetleri sağlamak için bir lisans verildi. Önceki tarihli açıklamalara göre, Starlink'in Kırgızistan'da 2024'te başlatılması beklenmekteydi.

Speedtest Global Index Eylül 2024 verilerine göre, Kırgızistan, mobil internet hızı dünya sıralamasında 111 ülke arasında 66'ncı; geniş bant internet hızı sıralamasında dünyada 161 ülke arasında 83'üncü sırada yer almaktadır. Söz konusu araştırmaya göre, komşu ülke Kazakistan mobil internet hızı açısından 53'üncü sırada yer alırken, Özbekistan 71 inci, ÇHC 13'üncü sırada yer almaktadır. Sabit geniş bant hızı açısından Çin 16'ncı sırada yer alırken, Özbekistan 80'inci sırada, Kazakistan 92'nci sırada ve Tacikistan 124'üncü sırada bulunmaktadır.

Cable İngiltere Araştırma Merkezi'nin yaptığı geniş bant internet fiyatı sıralaması araştırmasında Kırgızistan dünyada 223 ülke arasında 17'nci sırada (aylık paket ücreti 11,04 ABD doları); dünyanın 237 ülkesinde 1 gigabayt mobil internet ücretleri üzerinde yapılan araştırmasına göre ise Kırgızistan en ucuz mobil internet kullanan ilk 8'nci ülke olmuştur. Sıralamaya göre ilk sırada İsrail (2 dolar cent/1 gigabayt), sonra sırasıyla İtalya ve Fiji (9 cent), San Marino (10 cent), Kamboçya ve Pakistan (12 cent), Hindistan (16 cent) ve Kırgızistan (17 cent) gelmektedir. Dolayısıyla, Orta Asya ülkeleri arasında en ucuz mobil internet Kırgızistan'da bulunmaktadır.

Yapay zeka alanına ilişkin olarak, ülkede yerleşik The Cramer Project ekibi Kırgızca konuşan yapay zeka "AkyIAI"yi geliştirmiştir. Proje ekibi, 2019'dan beri ilerleme kaydetmekte; faaliyetlerinin bir parçası olarak, Kırgızistan'da yapay zekayı aktif olarak geliştirmeye ve teşvik etmeye çalışmaktadır. Projenin geliştirilmesinde, ülkedeki en ciddi sorunlardan birinin Kırgız dili ile çalışmak için teknoloji eksikliği olduğu; Kırgızca konuşan nüfus için en temel araçların bile bulunmadığı hususları etkili olmuştur. Bu projenin nihai sonucu, yapay zekaya dayalı Kırgız dilinde bir chatbot olması; özünde, Kırgız dilinde bir ChatGPT olması. Ayrıca, Manas Üniversitesi Dilbilim Bölümü, KSTU Bilgisayar Dilbilim Bölümü ile de iş birliği yapılmakta; Yüksek Teknoloji Parkı ve Cumhurbaşkanlığı İdaresi bünyesindeki Dil Komisyonu'ndan da destek alınmaktadır. Hâlihazırda AkyIAI'nin tam sürümü üzerinde çalışılmakta; 2024 yılı içerisinde hayata geçirilmesi öngörülmektedir. Çalışmalar neticesinde, bir sohbet botu değil, aynı zamanda "Yandex" daki "Alice" gibi Kırgızca bir sesli asistan da geliştirilmesi planlanmaktadır. Değerlendirmelere göre, Kırgızistan'da yapay zekanın kullanılabileceği pek çok alan bulunmaktadır. Örneğin, teknoloji eğitimde büyük ölçüde yardımcı olacaktır. Özellikle bölgelerde çok ciddi bir öğretmen açığı var ve çocuklara yönelik eğitim programlarında da

sorunlar var. AkylAI'yi başlatıldığında, her şeyden önce okul çocuklarının ve öğrencilerin onun yardımıyla bilgi edinmelerine yardımcı olunması beklenmektedir.

"Digital Almaty 2024: Industry X" Forumu'nda, Kırgız dilini konuşmak ve anlamak üzere eğitilmiş yapay zeka tanıtılmıştır. Alice ve Siri gibi popüler sesli asistanların Kırgız dilini desteklemediğine dair endişeler daha önce dile getirilmekteydi. Foruma katılan Bakanlar Kurulu Başkan Yardımcısı Sn. Adılbek Kasımaliev, bir sonraki önemli adımın K.C. mevzuatında yapay zekayı eğitmek olacağını ve bunun sadece vatandaşlara değil, aynı zamanda devlet memurlarına ve kolluk kuvvetlerine de yasal tavsiye vermeyi mümkün kılacağını ifade etti.

Yapay zeka alanına ilişkin bir diğer örnek gelişme olarak, büyük miktarda veri ile çalışmak için Kırgızistan'ın vergi sistemine yapay zeka teknolojilerinin tanıtılması planlanmaktadır. Sn. Başbakan tarafından vergi reformlarına ilişkin yapılan değerlendirmelere göre; vatandaşlar tarafından gerçekleştirilen nakit dışı ödemeler oranının %92 olması gerektiği, devlet idarelerinin tüm yapısal birimlerindeki fon hareketlerinin kontrol edileceği ve mali dolandırıcılık hikayesi yakında sona ereceği; vergi yapısında büyük miktarda verinin yoğunlaşması nedeniyle verilerin sadece insan emeği ile işlenmesinin mümkün olmadığı; Hükümetin bu alanda yapay zekadan faydalanacağını ifade etmiştir.

Dijital Kalkınma Bakanlığı tarafından açıklandığına göre, 2024 yılı ilk dönemi verilerine göre, Kırgızistan'da bulut elektronik imza kullanıcılarının sayısı 1,2 milyon kişiye yaklaşıyor. Bu Bakanlığa göre, Kırgızistan'da 2024 yılı başı dönemine kadar 1 milyon 195 bin 66 imza atıldı: Kırgızistan'da bulut elektronik imzaların verilmesine ilişkin istatistikler: uzaktan-490 bin 957; K.C. Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla-286.

Turizm

2024 yılında turizm sektöründe 141,5 binden fazla şirket faaliyet göstermektedir. 2024 yılında turizm sektörü hizmet ihracatı 1 milyar ABD doları olmuştur. Turizm sektörünün GSYİH'ye oranı %3,8'dir. 2024 yılında ülkeye gelen turist sayısı yaklaşık 8,5 milyon kişi olmuştur. Yabancı turistlerin akışının büyük çoğunluğu Özbekistan (%61,7), Kazakistan (%28,3) ve Rusya'dan (%5,6) gerçekleşmektedir. Ayrıca Çin, Türkiye, Hindistan, Almanya, Pakistan, Güney Kore, ABD, Fransa, İngiltere, BAE, Malezya, Belarus ve diğer ülkelerden de turistler gelmektedir.

Aralık 2024 tarihinde K.C. Bakanlar Kurulu tarafından "2030'a Kadar Sürdürülebilir Turizm Geliştirme Programı" onaylanmıştır. Program, ülkede rekabetçi, sürdürülebilir ve popüler bir turizm sektörünün gelişmesi için elverişli koşulların oluşturulmasını hedeflemektedir. Programda 2030 yılına kadar turizm alanında uygulanacak devlet politikasının optimizasyonu, düzenleyici çerçevenin ve stratejik yönetimin iyileştirilmesi gibi dokuz öncelikli alanlar yer almaktadır. Program kapsamında, ülkenin, Dünya Ekonomik Forumu analitik grubunun belirlediği turizm ve seyahat rekabet endeksinde 2030 yılına kadar ilk 50 ülke arasına girmesi; 2030 yılına kadar turizm sektörünün ülke GSYH'si içindeki payının en az %7'ye çıkarılması; yabancı ve yerli turist akışında yıllık %10 oranında artış sağlaması; uluslararası dağ turizmi güvenlik derecelendirmesinde 70 ve üzeri puan alınması hedefleri belirlenmiştir.

Turizm sektörüyle ilgili bilgilerin etkin bir şekilde yaygınlaştırılması amacıyla K.C.'nin 8 dilde desteklenen ulusal turizm web sitesi "www.discoverkyrgyzstan.org" faaliyet göstermektedir.

Ayrıca Kırgızca, Rusça ve İngilizce olmak üzere üç dilde hizmet veren "<https://tourism.gov.kg/>" adlı resmi bir web sitesi de bulunmaktadır.

Kırgızistan'ın turizm alanında dünya sıralamasındaki performansının her geçen yıl iyileştiği görülmektedir. "2030'a Kadar Sürdürülebilir Turizm Geliştirme Programı"nda, ülke turizminin sıklıkla uluslararası sıralamalarda yer aldığı ve hatta dünya kuruluşları ve yayınları tarafından derlenen sıralamalara göre ilk 10, 20 ve 30 turizm ülkesi arasında yer aldığı belirtilmektedir. Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi'nin ilgili raporuna göre, önümüzdeki 10 yıl içinde ülke turizminin yılda %8,2 oranında büyümesinin beklendiği açıklanmıştır.

Dünyanın en misafirperver ülkelerinin yıllık interaktif sıralaması olan "Misafirperver Ülkeler Sıralaması-2023"te Kırgızistan 199 ülke arasında 53. sırada yer almıştır. Kırgızistan, 2023 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SDG) göstergeleri açısından 166 ülke arasında 45. sırada yer alarak Orta Asya'da lider konumdadır.

Ülkede turizm sektörünün gelişmesinde önemli etkenlerden biri de 2022 yılında 1 milyar som sermayeli "K.C. Turizm Gelişimini Destekleme Fonu"nın kurulması olmuştur. Fonun çalışmaları kapsamında, popüler turistik rotalarında RestPoint, turistik hizmet merkezleri, GoBus otobüs ağı, Issık Göl'de glamping ve ekolojik parkurlar gibi projeler gerçekleştirilmiştir.

Rekreasyon turizmi

Kırgızistan'da turizm açısından başlıca lokasyonlar arasında yer alan Issyk-Göl, Çatır-Göl, Sonköl gibi göller aynı zamanda rekreasyon ve sağlık gibi değişik türdeki turizm faaliyetleri için potansiyel alanlardır. Issık-Göl dünyanın en büyük ikinci krater gölüdür. Issık Göl, Kırgızistan'ı dinlenme amaçlı ziyaret eden turistlerin yaz aylarında en çok tercih ettiği destinasyondur. Ayrıca, Issık Göl bölgesinde önemli termal kaynaklar da bulunmaktadır. Ülke'nin önemli turizm bölgesi olan Issık Göl genellikle Temmuz – Ağustos aylarında yüksek turist talebi ile karşılaşmaktadır.

Termal turizm

Kırgızistan termal kaynaklara sahiptir. Bunların temellerini ise tedavi edici nitelikte çeşitli mineral, su ve çamur kaynakları oluşturmaktadır. Issık Göl bölgesinde önemli termal kaynaklar da bulunmaktadır. Ülkedeki potansiyeli değerlendirmek üzere, özellikle Issık – Göl ve Calal – Abad çevrelerinde içerisinde sağlık personelinin de hizmet verdiği nitelikli tesisler yapılmıştır.

Dağ ve kış turizmi

Ülkede dağlık alanların büyük bir kısmı Tanrı Dağlarından, bir kısmı ise Pamir Dağlarından oluşmaktadır. Kırgızistan'da dağcılar arasında tercih edilen 8 bölge bulunmaktadır. Bunlardan 5 tanesi Tanrı Dağları'nda (Tyan-Şan, Terskey Ala-Too, Ala-Arça, Batı Kökşal –Too, Ak-Şiyrak), diğer 3 tanesi ise Pamir Dağları'nda (Zaalayskiy, Türkistan ve Alay sıradağları) bulunmaktadır. Kırgızistan'da kayak sporunun merkezinin Karakol olduğu değerlendirilmektedir. Kışık-Alay ve Çon-Alay, dağ kayağı için popüler olan bölgelerdir. "Nooruz" dağ kayak evi dışında Ala-Arça bölgesinde ve Bişkek çevresinde Aspara Cilamiş, Kara Balta, Kegeti, vs. bölgelerde çok sayıda kayak merkezleri bulunmaktadır. Kırgızistan'da kış turizmi, kayak merkezlerinin Condé Nast Traveler ve Financial Times gibi saygın yayınlarda yer almasıyla uluslararası turistler için giderek daha tanınır hale gelmektedir.

Kırgızistan'da son dönemde önde gelen projelerden biri "Üç Zirve" Kayak Merkezinin (Kyrgyz Courchevel) İnşası projesidir. Proje Issık Göl bölgesindeki üç dağ zirvesini kapsıyor. Plana göre bu bölgede toplam uzunluğu yaklaşık 200 kilometre olan kayak pistleri inşa edilecek. Projenin hayata geçirilmesinin ardından 4,8 bin kişilik istihdam oluşturulması bekleniyor. Vergi ödemeleri 146 milyon Avro tutarında olacak. Tesisler yılın 10 ayı faaliyet gösterecek ve 850.000 kadar turist tarafından ziyaret edilecek. "Üç Zirve" kayak kümesinin inşaat projesinin uygulanması için, muhtemel diğerleri yanında, sadece devlet bütçesinden 916 milyon som tahsis edilecek. Bu yılın başlarında "Kyrgyz Courchevel" devlet şirketinin K.C. Devlet İnşaat Komitesi ile birlikte "Üç Zirve" kayak kümesinin bir parçası olacak turistik "Jırgalan" kasabasının master planının geliştirilmesini tamamladığı biliniyordu. Şirkete göre, "Üç Zirve" kayak kümesi 2025 yılının sonunda ilk misafirlerini ağırlamaya hazır olacak. Kümenin toplam alanı 16,5 bin hektar olacaktır. Projedeki her bir tepe, kalan 20 kilometrelik yeni yollara bağlanacak. Ayrıca 4.000 araçlık park yeri de bulunacaktır.

Jırgalan: Jırgalan tatil beldesinin pistlerinin uzunluğu 120 kilometre olacak ve bu pistler 17 teleferikle birbirine bağlanacaktır. Tesiste 9.000 yataklı bir dağ köyü, 1.500 metrekare alana sahip bir spa kompleksi, kafe ve mağazaların bulunduğu bir meydan, bir etno-kasaba ve panoramik bir restoran inşa edilmesi planlanmaktadır.

Ak-Bulak: Ak-Bulak, 13 teleferikle birbirine bağlanan 50 kilometrelik birinci sınıf pistlere sahip olacaktır. Ayrıca 4.950 yataklı bir turist köyü, bir keşif turizmi merkezi ve bir dağcılık merkezi de bulunacaktır. Gelecekte Ak-Bulak tüm yıl boyunca festivaller ve spor müsabakaları için bir mekan haline gelecektir.

Boz-Üçük: Boz-Üçük yıl boyunca hizmet veren bir aile tesisi haline gelecektir. Tesiste 2.000 metrekarelik bir termal kompleks, binicilik merkezi, kımız tedavisi için bir alan ve doğancılık yapma imkanı bulunacak. Dağ köyünde 4.900 yatak bulunacak ve 25 kilometrelik çeşitli parkurlar altı asansörle birbirine bağlanacak.

Kültür turizmi

Kırgızistan tarih ve kültür turizmi bakımından zengin bir mirasa sahiptir. Söz konusu miras, ülkeyi özellikle kültürel amaçla ziyaret etmek isteyen turistler için cazip bir yer haline getirmektedir. Bahse konu turizm türü esas olarak BDT ülkeleri dışından gelen turistler tarafından tercih edilmektedir. Tokmok şehrinde Karahanlılar Devleti'nden kalma Burana ve Oş şehrinde yer alan Süleyman Dağı en çok ziyaret edilen tarihi yerlerdendir.

Av turizmi

Kırgızistan'da av turizmi her yıl temmuzdan itibaren aralık ayına kadar sürmektedir ve genellikle Batı Tyan-Shan ve Pamir-Altay bölgelerinde yapılmaktadır. Ülkeye av turizmi amacıyla daha çok Rusya, Avrupa ülkeleri Meksika, Amerika ve Kanada'dan turist gelmektedir. Güz ve kış döneminde Marko Polo keçisi, oğlak, karaca, bildirgin, porsuk, yaban domuzu ve sülün avı gibi etkinlikler yapılabilmekteyken; bahar döneminde sadece su kuşları avı mevcuttur.

Kırgızistan tarafından 61 ülkenin vatandaşlarına yönelik vizesiz rejim uygulanması ülkeye ziyarette bulunan turist sayısının artışına yol açmıştır.

Madencilik

Kırgızistan'da ekonominin önemli sektörlerinden biri madenciliktir. Kırgız maden ocaklarına yönelik Sovyetler döneminde jeolojik araştırmalar yapılmıştır, dolayısıyla ilgili devlet kurumlarında maden ocağı ile ilgili altyapı bilgileri bulunmaktadır. Sektörde birçok şirketin faaliyet göstermesi nedeniyle, kalifiye eleman istihdamı ve maden sektörüne yönelik teknik mal ve hizmet sağlayan şirketler de bulunmaktadır. Diğer taraftan, belirli dönemlerde, ülkenin doğal kaynaklarının yabancı yatırımcılar tarafından işletilmesi sosyal ve siyasi açılardan tepkilere yol açabilmektedir. Bu bakımdan, sektöre yatırım yapmak isteyen iş adamlarının ortaya çıkabilecek siyasi ve özellikle yerel halkın tepkileri gibi riskleri göz önünde bulundurmalarında fayda görülmektedir.

Kırgızistan'da madencilik ekonominin önemli ve tarihsel olarak en çok yatırım çeken sektörlerinden biri durumundadır. K.C. Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı açıklamalarına göre, Kırgızistan, yakıt ve enerji hammaddeleri (yaklaşık 1,3 milyar ton) dahil olmak üzere 100'den fazla hammadde türüne sahiptir. Ülkede, altın, gümüş, kömür, kalay, bakır, tungsten, çinko, alüminyum, demir, kurşun, antimon, cıva, uranyum, toryum, titanomanyetit, berilyum, mangan, molibden, krom, kobalt, nikel, vanadyum, tantal-niyobyum, kobalt, zirkonyum, lityum gibi çok çeşitli maden kaynaklarının bulunduğu bilinmektedir. Ayrıca, Kırgızistan'ın toprak altı, doğal veya işlenmiş durumda farklı sanayi dallarında kullanılan çeşitli maden dışı mineral türlerine sahiptir. Kırgızistan'da yer alan maden ve mineralleri jeolojik bakımından gösteren İngilizce ve Rusça dillerindeki interaktif haritaya http://open.geology.kg/minresources/f1_en.aspx web adresinden erişim sağlanabilmektedir. Benzer şekilde, bazı minerallere ilişkin bilgileri içeren diğer bir interaktif haritaya <https://mnr.gov.kg/en> web adresinden ulaşılabilmektedir.

Ülkedeki en önemli maden türlerinin başında altın madeni gelmektedir. Kırgızistan Jeoloji ve Maden Kaynakları Ajansı verilerine göre ülke topraklarında 2 bin 500'e yakın altın damarı keşfedilmiştir. Bazı kaynaklarda toplam rezervin yaklaşık 847 ton; diğer bazı kaynaklarda ise 616 ton ve 560 ton olduğu bildirilmektedir. Altın rezervleri açısından yüksek rezerve sahip bazı yataklar şu şekildedir: 200 ton'dan fazla (Kumtor); 70-200 ton arası (Jerui, Taldybulak Levoberezhnyi); ortalama-30-70 ton (Makmal, Bozımçak, Unkurtash, İştamberdy, Altyn Djilga, Tohtazan); 5-30 ton arası (Solton-Sary, Jamgyr, Terek, Perevalnoe, Terekkan). Ayrıca, tahmin edilen kaynakları 5 ton'dan az olan çok sayıda kaynak rezerv alanı keşfedilmiştir.

Ülkenin en önemli altın madenlerinden biri, Başkent Bişkek'in 350 kilometre güney doğusunda ve ÇHC sınırına 60 kilometre mesafede bulunan Kumtor altın madenidir. Kumtor şirketinin kuruluşundan bu yana devlet ortaklık payı, siyasi olarak hassas bir konu haline gelmiş; aynı zamanda, çevre-orman koruma ve teknik güvenlik konularında yerel topluluklar ile sıklıkla anlaşmazlıkların ortaya çıktığı gözlenmiştir. 2022 yılında ülke ekonomik gündemine konu en önemli olaylardan biri, Kanadalı Centerra Gold Şirketi tarafından işletilen ve yaklaşık 4 bin işçinin çalışması, ülkenin gayrisafi yurt içi hasılasının kaydadeğer bir kısmını sağlaması dolayısıyla Kırgız ekonomisine büyük katkısı olduğu değerlendirilen Kumtor altın madeninin Kırgız devletine devredilmesidir. Ülkenin bir diğer önemli altın madeni ocağı Celal Abad bölgesinde yer alan Charaat altın madenidir. 2013 yılı verilerine göre mezkûr maden ocağındaki altın rezervi 76,7 ton olarak belirtilmiş olup, İngiltere şirketi Charaat Gold tarafından işletilmektedir.

1997 yılında Tien Shan dağlarında Kumtor altın madeninin faaliyete geçmesiyle altın üretimi toplam sanayi üretiminin %40'ına ulaşmıştır. Bu bağlamda, sektörde küçük ve orta çaplı maden şirketlerinin geliştirilmesi ve yeni yatırımların yapılması ihtiyaçları bulunduğu değerlendirilmektedir. Ancak maden rezervlerin çoğunluğunun küçük olması ve maliyetlerin yüksekliği gibi sebeplerle yatırımcılar açısından cazibesi azalabilmektedir. Halihazırda, 14 madencilik işletmesi 9 ana altın yatağını geliştirmektedir: Kumtor, Makmal, SoltonSarı, Jerüi, Terekkan, Ishtamberdi, Jamgır, Karakazyk ve Taldy-Bulak Levoberezhniy. Plaserlerden altın madenciliği ise Celal-Abad bölgesinde Sulu-Tegerek, Karatube Buzuk, Baymak, İştamberdi, Çanaç, Narın bölgesinde Kumbelsu ve Kyndy, Çuy bölgesinde Tokoyluu ve Karabulak yataklarda yapılmaktadır.

Doğal Kaynaklar Bakanlığı'nın basın açıklamalarına göre, Kırgızistan'da 2024 yılında 26 ton altın; 400 kg'lık da plaser altın çıkarıldığı bildirilmiştir.

Önemli bir diğer maden kaynağı türü kömür madenidir. Toplam rezerv yaklaşık 1 milyar 682 milyon tondur. Ülke topraklarında yaklaşık 70 yatak ve kömür oluşumu bulunmuştur. Bunlar dört havza halinde gruplandırılmıştır: Güney Fergana (Sülüktü, Kızıl Kıya, Beshburkhan, Abshyr, Almalyk), Uzgen (Kök Cangak, Kumbel, Zindan); Kuzey Fergana (Taş Kömür, Kara-Tut, Tegenek); Kavak (Kok-Moinok, Min Kuş, Kara Keçe) ve üç kömür taşıyan bölge: Alai, Alabuka-Chatyrkul ve Güney Issık Göl.

Diğer bazı kaynaklara göre ise tahmini rezerv 6,4 milyar ton olup bunun 5,2 milyar tonu linyit kömürü-Sülüktü, Kızılkıya, Şurab, Almalık ve Kavak kömür yataklarından; 1,08 milyar ton taş kömürü-Özgön havzasında; 119,6 milyon ton kok kömürü-Kök Cangak, Taş-Kömür ve Tegenek yataklarında yer almaktadır. Sanayi kömürü rezervlerinin gelişme düzeyi %0,14'tür.

Kömür türüne göre, ülkenin keşfedilen rezervlerinin yapısı, %55'ten fazla olan kahverengi kömür (liniyit), yaklaşık %40'ını taş kömürü ve yaklaşık %5'ini kok kömürü oluşturmaktadır. Bunlar esas olarak derinliklerde yoğunlaşmakta olup, geliştirme için ek jeolojik çalışma ve önemli sermaye maliyetleri gerektirmektedir.

İşletilen kömür ocaklarından en büyükleri: Kara Keçe, Min Kuş, Beşterek, Taş Kömür, Kızıl Kıya, Cırgalan, Sülüktü, Kök Cangak, Kanjı Say kömür madenleridir. Bişkek ve Oş şehirlerindeki merkezi ısıtma santrallerinin ana yakıt kaynağı kömürdür ve ısınma için kömür kullanımı şehirlerde ve özellikle de müstakil evlerde hala yaygındır.

Ülkenin kömür sanayii, yakıt ve enerji sektörünün önde gelen sektörlerinden biridir. Kömür madenciliği 100 yıldan uzun süredir yapılmış ve bu sektör en fazla emek gerektiren, tehlikeli ve düşük verimliliğe sahip süreçlerden biri olmuştur. Kırgız Devletinin bazı açıklamalarına göre, ülkenin kömür yataklarının geliştirerek ithal ikamesi ve ihracatının arttırılması çalışmaları planlanmaktadır. Özellikle Kırgız kömürünün ithalatına Çin şirketlerinin ilgi gösterdikleri bazı basın açıklamalarında yer almaktadır. 2023 yılın Kırgızistan'da kömür kaynağı 6,4 milyon ton olarak gerçekleşmiş; bunun 4,1 milyon tonu iç üretimden, 1,1 milyon tonu ithalattan elde edilmiştir. Bu bağlamda, ülkenin iç ihtiyaçlarının genel olarak yerli üretimde karşılandığı gözlenmektedir.

Kömür rezervlerin çoğu yeraltı madenciliği içindir. Gelişim için en perspektifli alanlar, 435 ve 116 milyon tonluk keşfedilmiş rezervleri ile Kara-Keçe ve Minkuş yataklarıdır. Kara-Keçe yatağında kömür üretiminin artmasıyla birlikte, üretimin %70'inden fazlasının evsel tüketime uygun olmayan ince taneli kömür olduğu belirtilmektedir. Bu bağlamda, söz konusu yatak temelinde briket üretimi, kömürün kimyasal bileşiminin özellikleri dikkate alınarak sıvı yakıt, metan, yarı kok, organik asitler, yakıt ve yağlayıcıların üretimi olanakları bulunmaktadır.

Kömür madenciliği özel kömür şirketleri ve Kırgız Kömür Devlet İşletmesi (435 milyon tonun üzerinde rezerve sahip Kara-Keçe yatağı) tarafından gerçekleştirilmektedir. Son yıllarda Kara-Keçe'deki üretim, Bişkek Isıtma Santrali ve Kırgıztepeploenergo İşletmesi'ne kömür tedarik etmek amacıyla artırılmıştır. Kırgız Kömür Devlet İşletmesi'nin orta vadede kömür üretimini 5 milyon tona çıkarma hedefi bulunmaktadır. Kömür madenlerindeki kapasitelerin geliştirilmesi, Bişkek Isıtma Santrali, Oş ve Celal-Abad bölgelerindeki çimento fabrikalarına kömür tedarikinin artırılması ve Çin Halk Cumhuriyeti, Rusya ve Tacikistan'a kömür ihracatının yapılmasına olanak sağlamıştır.

2023 yılında ülke içinde 2,8 bin ton kömür kullanılmıştır. Kömürün en büyük tüketicileri şunlardır: özel sektör çalışanlarının oluşturduğu nüfus (toplam kömür tüketiminin %45-48'i); yakıt elektrik istasyonları (%40-43); diğer ısı üreten işletmeler (kazan tesisleri %15-19).

Kırgızistan farklı ülkelere kömür ihracatı gerçekleştirmektedir. İhracatın yanı sıra, kömür tüketimindeki uzun vadeli azalma eğilimine rağmen, değerlendirmelere göre önümüzdeki yıllarda özellikle ülkenin bazı bölgelerinde, kömürün Kırgızistan'da ısıtma sezonu boyunca ana ısı kaynağı olmaya devam edeceğini göstermektedir. Bunun nedeni hem ülkedeki mevcut ısıtma altyapısının yetersizliği hem de alternatif enerji kaynaklarının yavaş ve pahalı bir şekilde devreye girmesidir.

Ülkedeki diğer önemli maden uranyumdur. Kökömeren uranyum yatağı Bişkek'in güneyinde, Çüy bölgesinde Barskoon uranyum yatağı ise güney-batı tarafında yer almaktadır. Uranyum madenciliği Minkuş, Aktuz, Kajısay ve Maylısu bölgelerinde verim düşüklüğü nedeniyle durmuş bulunmaktadır. Yerel kaynaklarda yer alan bilgilere referansla, 27/6/2024 tarihinde Sn. Cumhurbaşkanı'nın açıklamasına göre, güncel olarak Kızıl-Ompol yatağının geliştirilmesi planlanmaktadır. Cumhurbaşkanı'na göre, "Kızıl-Ompol'de bir dizi değerli metal bulunmaktadır ve yatağın uranyum içeriği yalnızca %0,001'dir. Diğer metallerin değerinin 6,5 milyar ABD doları olduğu tahmin ediliyor ve bu sadece tek bir saha için geçerli. Toplamda 65-70 milyar ABD doları değere sahip bu türde on site var. Bu iki Kumtor altın madeni gibi". Kırgız Devleti, Aralık 2019'da Kırgızistan'daki uranyum yataklarının aranması, araştırılması ve çıkarılmasına yasak getirmişti. 27/6/2024 tarihinde ise, Cumhurbaşkanı "K.C.'de Uranyum ve Toryum Yataklarının Araştırılması, Keşfi ve Geliştirilmesi Amacıyla Toprak Altının Jeolojik İncelenmesi ile İlgili Faaliyetlerin Yasaklanması Hakkında" Kanunu geçersiz kılan bir yasa imzaladı.

Diğer bölge ülkeleriyle karşılaştırıldığında, K.C.'de petrol ve doğalgazın ekonomiye katkısı göz ardı edilebilir bir seviyede bulunmaktadır. Bazı kaynaklarda toplam petrol rezervinin 100 milyon ton; diğer bazı kaynaklarda ise 25 milyon ton olduğu bildirilmektedir. Doğal gaz rezervi ise 4 milyon metreküptür. Kırgızistan'da petrol ve doğalgaz potansiyeli bulunan toplam arazi büyüklüğü 22,3 bin km²'dir. Bunlardan 5 bin km²'den fazlası Fergana Vadisinde yer almakta

olup, keşfedilmiş ve geliştirilmiş petrol ve doğalgaz sahaları bulunmaktadır. Kırgızistan'da petrol ve gaz ana yatakları Celal-Abad bölgesinin güneyinde ve Batken'in kuzeyinde yer almaktadır.

Yerli petrol ve gaz üretimi ülke ihtiyacının küçük bir bölümünü karşılamaktadır. Dolayısıyla, K.C. enerjide ağırlıklı olarak komşu ülkelerden ithalata bağımlıdır. Halihazırda ülkenin yıllık yakıt ihtiyacı 1,6 milyon tondur. Ülkede yerli hammaddeye dayalı 10 adet küçük petrol ve gaz işleme tesisi faaliyet göstermektedir. Kırgızistan'da petrol ve doğalgaz için açılmış yaklaşık 2.400 kuyu bulunmaktadır. Mezkur kaynaklara ilişkin güncel gelişmelerden biri olarak, 2023 yılında Kırgızistan'ın güney bölgesinde yaklaşık 5 milyar m³ doğalgaz rezervi keşfedildi. Bazı değerlendirmelere göre, sahadaki gaz rezervi hacmi bölgenin 70-80 yıl ihtiyacını karşılayabilecek kapasitededir.

Kritik minerallere ilişkin yapılan değerlendirmelerde stratejik mineraller olarak da bilinen kritik minerallerin, küresel ekonomi için hayati önem taşıdığı ve sınırlı rezervler nedeniyle risk altında olabileceği bildirilmektedir. Avrupa Komisyonu, 17'si yaygın olmak üzere 34 tür kritik mineral belirlemiştir. Kırgızistan Doğal Kaynaklar Bakanlığı'na göre, bu 17 mineralin tamamı Kırgızistan'da mevcut olup, antimon ve cıva da dahil olmak üzere 10 tanesi büyük miktarlarda bulunmaktadır. Nadir toprak elementlerine yönelik olarak, iki proje ulusal öncelikler listesine dahil edildi-Kyzyl-Ompol ve Kutessai II. Bildirildiğine göre, Kutessai II yatağı benzersiz bir bileşime sahip: 17 temel nadir toprak elementinin yanı sıra burada 5 ek mineral daha bulunmuştur.

Ayrıca, ülkede birçok inşaat malzemeleri hammaddesi bulunmakta olup, çakıl taş, çimento ve mermer fabrikaları faaliyet göstermektedir. Kırgızistan'da yüksek kaliteli dekoratif mermer yatakları bulunmaktadır. Bunların en ünlüsü, ülkenin güneyinde yer alan Arymskoye mermer ocağıdır.

Yabancı firmalar açısından, madencilik alanında fizibilite çalışmalarının hazırlanması, arama ve sondaj çalışmaları hizmetlerine ihtiyaç duyulabilmektedir. Ayrıca, maden alanında iş makine ve ekipmanları ile yeni teknolojilerin kullanımında da potansiyel bulunduğu değerlendirilmektedir.

Enerji

Elektrik Enerjisi

Kırgızistan Enerji Bakanlığı verilerine göre; 2024 yılı itibarıyla ülkedeki hidroelektrik ve ısı santrallerinin toplam kurulu kapasitesi 3.955 MW olup, bu rakamın 3.030 MW'ı büyük hidroelektrik santrallerine, 862 MW'ı ısı ve güç tesisine ve 63 MW'ı ise küçük hidroelektrik santrallerine aittir. Kırgızistan, sahip olduğu zengin su kaynaklarından dolayı önemli bir hidroelektrik üretim potansiyeline sahiptir. Dağlık yapısı, barajları ve nehirleri sayesinde hidroelektrik santralleri, ülkenin enerji sektörünün gelecek vaat eden gelişimi için ana kaynak olmuştur. Kırgızistan'ın hidroelektrik kaynakları 268 nehir, 97 büyük kanal ve 18 barajdan oluşmaktadır. Hidroelektrik enerjisi alanında genel enerji potansiyeli 142,5 milyar KWh ve ana üretim kapasitesi 3.093 MW düzeyinde olup ülkenin bu alandaki potansiyelinin ancak %10'unu kullanabildiği belirtilmektedir.

Kırgızistan'da yıllık elektrik enerjisi üretim hacmi ortalama 15 milyar kW'ı bulabilmektedir. Kırgızistan'da toplam 7 büyük hidroelektrik santrali faaliyet göstermektedir: Toktogul, Krupskaya, Taş Kömür, Şamaldı Say, Üç-Korgon, Kambarata-2 ve At Başı. Ayrıca, Bişkek ve Oş olmak üzere toplam 862 MW üretim kapasitesine sahip iki büyük termik santral santralde elektrik üretimi gerçekleştirilmektedir. Enerji tüketiminde hidroelektrik barajların payı %90'larda, ısı termik santrallerinin payı ise %10'un altındadır.

Enerji Sektöründe Kurulu Güç

Kurulu Kapasite	3.955 MW	% 100
Büyük Hidroelektrik	3.030 MW	% 76
Küçük Hidroelektrik	63 MW	%1,5
Isı Enerjisi	862 MW	% 22,5
Rezerv		
Hidroelektrik	142,5 milyar KW	
Kömür	1,3 milyar Ton	
Çıkarılabilir Hidrokarbon Kaynakları	Gaz: 6,5 milyar m ³ Petrol: 13 milyon Ton	

Kaynak: K.C. Enerji Bakanlığı

Ülkedeki Santrallerin Kurulu Kapasiteleri ve Kuruluş Yılları

	Kurulu Kapasite, MW	Kuruluş Yılı
Büyük Hidroelektrik Santralleri		
Toktogul Santrali	1380	1975
Kurpsai Santrali	800	1981
Tash-Kumyr Santrali	450	1985
Shamaldy-Sai Santrali	240	1992
Uchkurgan Santrali	180	1961
Kambar-Ata 2 Santrali	120	2010
At-Bashi Santrali	40	1970
Isı ve Güç Santralleri		
Bişkek Isı ve Güç Santrali	812	1961
Oş Isı ve Güç Santrali	50	1966
Küçük Hidroelektrik Santralleri		
Çüy Küçük HES	46	

Issık Göl Küçük HES	11	
Oş Küçük HES	6	

Kaynak: K.C. Enerji Bakanlığı

Toktogul Hidroelektrik Santrali, Kırgızistan'ın en büyük hidroelektrik santrali olup, ülkenin enerji sektöründe önemli bir rol oynamaktadır. Narın nehinde inşa edilen santral 5 Ocak 1975'te işletmeye açılmıştır. Rezervuarın toplam hacmi 19,5 milyar m³; faydalı su hacmi 14 milyar m³; barajın yüksekliği 215 m'dir. Toplam elektrik enerjisinin yaklaşık %30'u söz konusu HES'te üretilmektedir. HES'in kurulu kapasitesi 1.380 mW; yıllık ortalama üretim 5,5-6 milyar kWh'dir. Elektrik talebindeki yıllık artışı da göz önünde bulundurarak, 2017 yılından bu yana Toktogul HES'te yeniden inşa ve modernizasyon çalışmaları yürütülmektedir.

K.C. Enerji Bakanlığı'nın basın açıklamalarına göre, 2023 yılı itibariyle Elektrik Santralleri A.Ş.'nin ana ekipmanlarının amortisman derecesi hesaplanmış, buna göre, 1975-1976 yıllarında inşa edilen Toktogul HES'in iki hidroelektrik ünitesi %97 oranında yıpranmış; Kurpsai HES'inde kullanılan ekipmanın en eski ekipmanlardan biri olduğu, hidroelektrik ünitelerin 1982-1985 yıllarında inşa edildiği ve %81 oranında yıprandığı; 1982 yılından kalma transformatörlerin %72 oranında yıprandığı; Taş-Kömür HES'in 1985-1988 yıllarında inşa edilen hidroelektrik ünitelerinin %73 oranında, kurulan transformatörlerin %51 oranında yıprandığı; Shamaldy-Sai HES'te hidroelektrik ünitelerin (1992-1994) %47 oranında, transformatörlerin %41 oranında yıprandığı; en eski ve yıpranmış ekipman Uç-Kurgan HES'ine ait olup, 1961-1963 yıllarında inşa edilen hidrolik üniteler ve 1985-1987 yıllarında kurulan trafoların %100 yıpranmış durumda olduğu açıklanmıştır. Dolayısıyla, toplamda Kırgızistan'daki transformatörler %93, hidroelektrik üniteler ise %79 oranında eskimiş durumdadır.

İkinci büyük işletme Bişkek Isıtma Merkezi, kapasitesi 812 mW'dir. Ayrıca, Enerji Bakanlığı basın açıklamalarına göre, halihazırda Kırgızistan'da toplam 24 küçük hidroelektrik santrali faaliyettedir ve bunların toplam kapasitesi 66,5 MW'tır. Bunlardan dokuzu Çakan HES şirketinin yönetiminde olup toplam kapasiteleri 38,5 mW'tır. 2024 yılı ilk yarısında 43,06 MW kapasiteli küçük hidroelektrik istasyonları inşaa edilmiştir. 2024 yılında yeni devreye giren küçük HES'lerden önde geleni Talas bölgesinde yer alan 25 MW'lık kapasiteli Bala Saruu HES'i olmuştur.

Üretim, Dağıtım, Tüketim

Kırgız devleti, elektrik enerjisi üretimi, iletimi, dağıtımı ve satışı üzerinde fiili bir tekele sahip olduğundan, bu sektörde karmaşık bir yapı ve düşük bir rekabet seviyesi bulunmaktadır. Kırgızistan'da elektrik enerjisi üretiminin %86'sı Elektrik İstasyonları Anonim Şirketi (Elektriçeski Stansii) (<https://www.energo-es.kg/>) tarafından yapılmaktadır. Yukarıda belirtilen 7 HES şirkete bağlıdır. Şirketin %97 hisse payı devlete aittir. Toplam kurulu kapasite, 3.155,6 MW; yıllık elektrik üretimi 12 ila 14 milyar kWh arasında değişmektedir.

K.C. Enerji Bakanlığı basın açıklamalarına göre, 2024 yılında hidroelektrik santrallerde 12,8 milyar kWh; ısıtma santrallerinde 1,8 milyar kWh, küçük hidroelektrik santrallerinde ise 400 milyon kWh toplam elektrik üretimi gerçekleştirildiği bildirilmektedir. Tüketime ise 17,5 milyar kWh seviyesinde olduğu; açığın ithalatla kapatıldığı, bu bağlamda, Kazakistan'dan yılda

1,13 milyar kWh; Türkmenistan'dan 1,7 milyar kWh; Özbekistan'dan ise 485 milyon kWh ithalatın söz konusu olduğu bildirilmektedir.

K.C. Enerji Bakanlığı tarafından yapılan açıklamalara göre, ülkede 2026 yılına kadar elektrik enerjisi tüketim ve üretiminin eşitlenmesinin planlandığı; üretimin 18,25 milyar kWh, tüketimin ise 18,1 milyar kWh'a yükselmesinin öngörüldüğü; 2026'dan sonra artan enerji kaynağı fazlasının ihraç edilmeye başlanması; Kambar-Ata-1, Kazarman, Sarı-Caz ve Verhniy Narın HES'lerin faaliyete geçirilmesi; 2035 yılına kadar 25 milyar kWh tüketim ve 40 milyar kWh üretim gerçekleştirilmesi hususlarının beklendiği bildirilmektedir.

Elektrik enerjisi dağıtımı Kırgızistan Milli Enerji Şebekesi Anonim Şirketi (NESK) tarafından yapılmakta, sonradan bölgesel dağıtım şirketleri aracılığıyla son tüketiciye elektrik enerjisi iletimi sağlanmaktadır. Elektrik enerjisi iletim hattının toplam uzunluğu 64.700 km'dir. Şirket, Kırgızistan genelindeki elektrik santrallerinden üretilen elektrik enerjisini evlere, büyük sanayi kuruluşlarına ve diğer tüketicilere ulaştıran ve dağıtan enerji şirketidir.

NESK, ayrıca sistem operatörü olup, ülke içi elektrik enerjisi ve kapasite akışlarının rejimlerinin merkezi operasyonel ve sevk yönetimini gerçekleştirmektedir. "NESK"ın bilançosunda aşağıdaki altyapı bulunmaktadır:

- Toplam uzunluğu 7.641 km olan 110 kW, 220 kW ve 500 kW gerilimli havai enerji nakil hatları,
- 110-500 kW gerilimli 199 trafo merkezi,
- 70 binden fazla km 35-0,4 kW'lık dağıtım şebekeleri,
- 518 adet 35 kW trafo merkezi.

Enerji güvenliği ve sürdürülebilir kalkınma sadece ülke içindeki hidroelektrik enerjinin değil, aynı zamanda birbirine bağımlı olan komşu ülkelerin enerji sistemlerinin de karakteristik özelliğidir. Bunların potansiyeli yaklaşık 143 milyar kWh ve mevcut üretim kapasitesi 3.093 MW düzeyinde olup, ülkenin bu alandaki potansiyelinin ancak %10'unu kullanabildiği belirtilmektedir. Bu çerçevede, Ülke'nin enerji politikaları büyük oranda büyük hidroelektrik güç kaynaklarının geliştirilmesine ve elektrik ağının genişletilmesine dayanmaktadır.

K.C.'de yakıt ve enerji sektörleri ile elektrik enerjisi sektöründeki mevcut ekonomik durum hem kapasite güçlendirme hem de sektörün gelişimi için finansal kaynaklardaki yetersizlik enerji sisteminin tamamında giderlerin gelire göre daha hızlı büyümesine yol açmıştır. Bu durum, etkin olmayan tarife politikasından kaynaklanmakta ve sektörün zarar etmesine yol açmış olup, enerji sektörünün başarısızlığını ve ülkede derin bir enerji krizinin ve enerji taşıyıcılarının yetersizliğinin kanıtıdır.

12 Nisan 2024 tarihli ve 172 sayılı K.C. Bakanlar Kurulu Kararı ile "2035 Yılına Kadar Kırgızistan'ın Milli Enerji Programı" onaylanmıştır. Söz konusu programda hidroenerji sektörünün durum analizi ile ilgili aşağıdaki bilgiler yer almaktadır. Programın öncelikleri: yakıt ve enerji sektörlerinin sürdürülebilir gelişimi; reel sektörde ve toplumda enerji talebinin yönetimi, uluslararası işbirliği ve dış enerji politikasının güçlendirilmesi; enerji verimliliği, enerji tasarrufu, ekoloji ve iklim değişikliğine uyum; mali toparlanma ve ekonomik açıdan sağlam bir tarife politikası; kurumsal reformların iyileştirilmesi, yenilikçi gelişimin sağlanması ve personel eğitimi.

Bu kapsamda. Programda yakıt, enerji ve yenilenebilir enerji sektörlerinin sürdürülebilir gelişimine yönelik aşağıdaki görevler belirlenmiştir:

- Elektrik üretiminin büyümesini sağlayarak, enerji sisteminde kapasite rezervi yaratacak, gelecek vaat eden hidroelektrik santralleri, termik santraller ve yenilenebilir enerji santrallerinin inşa edilmesi;
- Sanayideki sabit kıymetlerin modernizasyonu ve yeniden inşası;
- Enerji kayıplarının azaltılması;
- Akıllı teknolojilerin tanıtılması ve dijital enerji sisteminin oluşturulması.
- Bişkek şehri termik santralinin modernizasyonu;
- Kazan dairelerinin gaz veya yenilenebilir enerjiye dönüşüm imkânı ile modernizasyonu;
- Bişkek şehrinde yeni kazan dairelerinin inşası;
- Balıkçı-Köçkor-Kara-Keçe demiryolunun inşası;
- Maliyetlerin ve kayıpların azaltılması;
- Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanıldığı bölgelerde ısı temininin geliştirilmesi.
- Sürekli jeolojik araştırma çalışmaları;
- Kara-Keçe yatağındaki kömür üretiminin yıllık 3 milyon tona çıkarılması.
- Uzgen kömür havzasında çevre dostu teknolojiler kullanılarak kömür işlenmesi;
- İşletme yataklarında kömür üretiminin artırılması;
- Zenginleştirme tesislerinin inşası ve dumansız kömür briketi üretimi.
- Petrol ve gaz sektöründe yeni kuyuların devreye alınması;
- Sürekli jeolojik araştırma çalışmaları;
- Yeterli miktarda petrol ve doğalgaz ithalatı;
- Petrol rafinasyon hacimlerinin artırılması.
- Gaz tedarikinde gaz ulaşım sisteminin güvenilirliğinin artırılması;
- Kesintisiz doğal gaz temini;
- K.C. Genel Gaz Tedarik Planının uygulanmasının hızlandırılması;
- -K.C.'de belediye ulaşımının doğal gaza dönüştürülmesine ilişkin Programın geliştirilmesiyle ulaştırma sektöründe doğal gazın kullanılması.

Bu alandaki faaliyetlerin geliştirilmesi çalışmaları elektrik enerjisi üretimi yapan Elektrik Santralleri Anonim Şirketi, elektrik enerjisi dağıtımı yapan Kırgızistan Milli Enerji Şebekesi Anonim Şirketi (NESK), küçük çaplı HES'lerde elektrik üretimi yapan Çakan HES şirketleri tarafından yapılmaktadır.

Kırgızistan'da elektrik enerjisi üretiminin %86'nı Elektrik Santralleri Anonim Şirketi (Elektriçeski Stansii) tarafından yapılmaktadır. Elektrik Santralleri A.Ş. şirketi, güçlü bir potansiyele sahip olup, net bir şekilde belirlenmiş hedeflere ve görevlere sahiptir. Şirket, 2001 yılında «Kyrgyzenergo» şirketinin yeniden yapılandırılması sonucu kurulmuş olup, sermaye payı olarak devletin sahip olduğu hissesi %97,56'dır. Şirketinin toplam çalışan sayısı 2454 kişidir.

Şirket bünyesinde 7 hidroelektrik santrali bulunmaktadır. Toplam kurulu kapasite: 3.155,6 MW. Yıllık elektrik üretimi: 12 ila 14 milyar kWh arasında değişmektedir.

Yenilenebilir Enerji Kaynakları

Kırgızistan'ın toplam 566,4 milyon kW olarak hesaplanan alternatif enerji kaynaklarına (Güneş, rüzgâr, biyo kütle vb.) sahip olduğu belirtilmektedir. Kırgızistan'ın 490 milyon kW ısıtma amaçlı güneş enerjisi, 22,5 milyon kW elektrik üretimi amaçlı güneş enerjisi, 44,6 milyon kW rüzgâr enerjisi, 8 milyon kW küçük nehirler üzerinde kurulabilecek santraller vasıtasıyla elde edilebilecek hidroelektrik enerjisi ve 1,3 milyon kW biyo kütle kaynaklarından elde edilebilecek alternatif enerji kaynaklarına sahip olduğu hesaplanmaktadır. Ülkenin yeşil enerji kaynaklarından da etkin bir şekilde faydalanılması mümkündür. Bazı değerlendirmelerde ülkenin özellikle güneş enerjisi kaynaklarının geliştirilmesi potansiyeli bakımından bölge ülkeleri arasında en avantajlı ülkelerden biri olduğu belirtilmektedir. Ülkenin yıllık ortalama güneş ışığı süresi 2.100-2.900 saat; rüzgar enerjisi potansiyeli ise 2 milyar kWh'dır.

IRENA (The International Renewable Energy Agency) tarafından ülkede yapılan güneş PV kaynaklarının ön değerlendirmesi sonuçlarına göre, ülke yüzölçümünün 3.645 km²'den fazlasının güneş PV sistemlerinin kurulumu için uygun olduğunu (yani uygunluk puanının %50'nin üzerinde olduğunu) göstermektedir. Toplam 26 km²'lik alanı kapsayan, %75'in üzerinde uygunluk oranına sahip üç ideal bölge, toplam kapasitesi yaklaşık 650 MW olan endüstriyel güneş fotovoltaik sistemlerinin kurulumu için kullanılabilirliği açıklanmıştır.

IRENA'ye göre, Kırgızistan'da potansiyel rüzgar kaynakları yaklaşık 94 bin km²'yi kapsıyor ve karasal rüzgar enerjisi sistemleri için %50'nin üzerinde uygunluk derecesine sahip. Analizde ayrıca, yaklaşık 5,8 GW kapasiteli rüzgar enerjisi projelerinin geliştirilebileceği, toplam 2.304 km²'den fazla alanı kapsayan, %83'ün üzerinde uygunluk derecesine sahip 77 ideal rüzgar bölgesi belirlenmiştir. Rüzgar kuşaklarının Oş bölgesinin güneyinde, Narın bölgesinin kuzey ve güneyinde, Issık Göl bölgesinin güneyinde yoğunlaştığı belirtilmektedir. Batken bölgesinin batı kesiminde ve Çüy bölgesinin güneyinde de bu tür bölgeler bulunmaktadır.

Ülkenin başlıca jeotermal kaynakları Issık Göl bölgesinde yer almaktadır. Geriye kalan jeotermal kaynaklar ise Çüy bölgesinde bulunmaktadır. Turistik merkezlerin bulunduğu bölgelerde bu kaynaklar belirli durumlarda ısınma ve sıcak su temini amacıyla da kullanılmaktadır. Diğer yerlerde ise çoğunlukla kaplıca veya tıbbi amaçlı kullanılmaktadır.

Jeotermal kaynaklar nispeten düşük sıcaklıklara (en fazla 55-60 °C) ve yüksek mineral içeriğine sahip olup, bu durum malzemelerin kireçlenmesine ve korozyonuna yol açarak kullanımlarını kısıtlamaktadır.

Alternatif enerji kaynakları alanında yatırımlar için gerçekleştirilecek anlaşmaların niteliğine göre devlet tarafından bazı garantiler sağlanabileceği görülmektedir. Enerji kaynağı türüne göre enerji tarife oranlarının maksimum seviyede belirlenmesi, arz edilen enerjinin dağıtım şirketleri tarafından alım zorunluluğu, enerji iletim hatlarına garantili olarak bağlanma hakkı, teknik ekipman ve donanımların ithalatı ve ihracatında gümrük vergileri muafiyeti, elektrik enerjisi üretim faaliyetlerinin lisans (ruhsat) alma zorunluluğundan muaf tutulması gibi teşvikler sağlanabilmektedir.

Isıtma

Bişkek ve Oş şehirlerindeki merkezi ısıtma santralleri, toplam şehir nüfusun yaklaşık %19'una ısı sağlamaktadır. Ana yakıt kaynağı kömürdür. Isınma için kömür kullanımı şehirlerde ve

özellikle de müstakil evlerde hala yaygındır. İşletilen kömür ocaklarından en büyükleri: Kara Keçe, Min Kuş, Beşterek, Taş Kömür, Kızıl Kiya, Cırgalan, Sülüktü, Kök Cangak, Kanji Say kömür madenleridir. Ancak kömür maden ocağında eski yöntemler ile yıpranmış makine ve ekipmanlar kullanılmakta; madenin işletilmesi süreci tehlike arz edebilmektedir. Bu bağlamda, maden ocaklarının modernizasyonuna ihtiyaç duyulabileceği değerlendirilmektedir.

Ülkenin 4 şehrinde merkezi ısıtma sistemi mevcuttur. Merkezi ısıtma Bişkek'te konut alanının %85'i, Oş'ta %35-40'ı, Kızıl-Kiya'da %60'ı, Karakol'da ise %26'sını kapsamaktadır. Talas, Çuy, Celal-Abad, Narın, Isık-Göl ve Oş bölgelerinde merkezi olmayan ısı sistemleri bulunmaktadır.

Bişkek'in termal enerji kaynağı Termik Enerji Santrali (TES)-1 olup, "Bişkekteploenergo" işletmesinin 74 adet kazan dairesi bulunmakta olup, bunlardan 22'si kömür yakıtlı, 38'i doğal gaz yakıtlı, 13'ü elektrikli ve 1 buhar yakıtlıdır. "Bişkekteploset" A.Ş. Bişkek şehrindeki merkezi ısıtma sistemini işleten şirkettir. 2024 yılı ağustos ayında "Bişkekteploset" A.Ş. şirketi Bişkek Belediye Başkanlığı'na devredilmiştir. Bu bağlamda, Ağustos 2024 ayında "Bişkek teplotsentral" (Bişkek Termik Santrali) Belediye İşletmesi kurulmuştur. Halihazırda şirket 454,1 km ısıtma şebekesine ve 19 adet pompa istasyonuna hizmet vermektedir. Isı tüketicileri; konut, idari, kültürel binaları, endüstriyel işletmeler ve diğer tesislerdir. Bağlı tüketici abone sayısı 132 bini aşmıştır. TES-1'in ana yakıt kaynağı kömürdür. Bişkek merkezi ısıtma sistemindeki temel sorun, yüksek tüketim artış oranları ve ısıtma şebekelerine yeni tüketicilerin bağlanmasıyla ortaya çıkan ısı açığıdır. Tesisin ekipmanları amortismanının %77'ini aşması nedeniyle, tesisin yeniden inşası, bireysel ısıtma noktaları ve pompa istasyonlarının yeniden inşasına yönelik ilave termal enerji üretimi ve büyük ölçek hedefli yatırımlar gerektirmektedir.

Ayrıca elektrik şebekeleri ve ekipmanları üzerindeki yükü azaltmak amacıyla Kırgızteploenergo Devlet İşletmesi'ne ait kazan dairelerinin alternatif yakıtlara (kömür ve doğalgaz) dönüştürülmesi, Gagarin, Ortosay ve Rotor kazan dairelerine güneş enerjili su ısıtma kollektörlerinin takılması çalışmaları sürdürülmekte olup yılda 49 km mesafede ısıtma şebekelerinin poliüretan köpük borularla değiştirilmesi planlanmaktadır.

Küçük ve orta ölçekli şehirlerin ısı temini, K.C. Enerji Bakanlığı'na bağlı Kırgıztepeploenergo Devlet İşletmesi'nin kazan daireleri ile belediye ve sanayi işletmeleri gibi kuruluşların kazan daireleri tarafından sağlanmaktadır. Şirket, 27 yerleşim merkezinin halkına, sosyal ve diğer tesislerine ısıtma ve sıcak su temini hizmetini sağlamaktadır. Abone sayısı 45.849'dur.

Benzer şekilde, Kırgızistan'ın ikinci büyük termik santrali olan Oş Termik Santrali Oş Şehri Belediye Başkanlığı'na devredilmiştir. Santral 1964 yılında hizmete başlamış ve başta ülkede üretilen doğalgazı kullanmak üzere tasarlanmış; ancak, başlangıçta yardımcı yakıt olarak kullanılması planlanan mazot ana yakıt kaynağı olmuştur. Santral, 17'si elektrikle, 63'ü kömürle çalışan 80 kazan dairesi işletmekte olup toplam üretim 71 bin kWh ve ısıtma şebekelerinin uzunluğu 60,7 km'dir.

Kırgızistan, Orta Asya'nın birleşik enerji sistemine dahildir. "Enerji halkası" olarak bilinen Orta Asya Birleşik Elektrik Sistemi, Özbekistan, Tacikistan, Türkmenistan, Kırgızistan ve Güney Kazakistan'ın bazı bölgelerini birbirine bağlayan ortak bir elektrik iletim ağıdır. Orta Asya Birleşik Enerji Sistemi'nin tarihi kökleri, eski Sovyetler Birliği'ndeki güç sistemlerinin işleyişine

dayanır. 1960 yılında, Özbekistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Güney Kazakistan'ın bazı bölgelerinin elektrik iletim şebekesinin birbirine bağlanmasıyla sistem gelişmeye başlamıştır. Ayrıca, komşu bölgelerle de iş birliği ve etkileşimi teşvik etmektedir.

Ayrıca, 2019 yılında AEB üyeleri, Kırgızistan da dahil olmak üzere, Birliğin elektrik piyasasını oluşturmak için uluslararası bir anlaşma imzalamıştır. Birlik içindeki ortak elektrik piyasasının 1 Ocak 2025'te faaliyete geçmesi öngörülmüştür. Ancak, AEB'e üye ülkelerin talebi üzerine ortak pazarın kurulması 2027 yılına kadar ertelenmiştir.

CASA-1000 projesi, Kırgızistan ve Tacikistan'dan Afganistan ve Pakistan'a elektrik enerji sistemini bağlayan elektrik enerji iletim hatlarının inşaatını öngörmekte olup, projenin belirli bölümleri Türk şirketi tarafından gerçekleştirilmektedir.

Dünya Bankası tarafından finanse edilen Enerji Sektörü Modernizasyonu ve Sürdürülebilirlik Projesi devam etmektedir. Projenin bütçesi 50 milyon dolardır.

K.C. Cumhurbaşkanı Sadır Caparov'un 24 Temmuz 2023 tarihinde ilgili Kararnameyi imzalamasıyla, Kırgızistan'da enerji sektöründe olağanüstü hâl ilan edilmiştir. Enerji sektöründe olağanüstü halin 1 Ağustos 2023'ten 31 Aralık 2026'ya kadar geçerli olacağı ilan edilmiştir. Söz konusu acil durum önlemlerinin ülkeyi enerji krizinden çıkarmak için alındığını açıklandı. Enerji sektöründe olağanüstü halin getirilmesinin gerekçeleri olarak: İklim zorlukları, Narin nehri havzasında düşük su girişi, enerji tüketimindeki hızlı büyüme karşısında üretim kapasitesinin eksikliği gibi hususlar bildirildi. Cumhurbaşkanı ayrıca Bakanlar Kurulu'na, Enerji Bakanlığı'na yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımına uygun arsaları bir hafta içinde belirleme ve tahsis etme hakkının verilmesi ve ardından Yeşil Enerji Fonu'na devredilmesi talimatını verdi. Kararnameye göre Cumhurbaşkanı ayrıca, acil bir şekilde olağanüstü rejim dönemi için aşağıdaki konularda Enerji Bakanına münhasır hak verilmesi talimatını verdi.

4. PAZARDA DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR VE DİĞER BİLGİLER

İş Kültürü

Kırgızistan'ın Türk Cumhuriyetleri içinde Sovyetler Birliği dönemindeki sosyalist ekonomiden liberal ekonomiye en hızlı geçen, bu dönüşümün yasal altyapısına en çabuk uyum sağlayan ülkelerden biri olduğu değerlendirilmektedir. Eğitimli insan gücü bakımından dünyanın çeşitli ülkelerinde üniversite bitiren genç dinamik, arayış içinde olan eğitimli kesim, okudukları ülkelerdeki görgü ve bilgilerini ülkelerinde uygulama gayreti içinde çaba göstermektedirler.

Kırgızistan, misafirperverlik ve zengin kültürel mirasa sahip; iş dünyası nispeten gelişen bir ülkedir.

Kırgız iş adamlarının büyük çoğunluğunun Rusça dışında yabancı dil bilgileri azdır. Kırgızistan'da halk pazarlarının payı oldukça yüksek olduğundan, söz konusu pazarlarda faaliyet gösteren girişimcilerin devamlı ikametgâh adresi ve iletişim bilgilerine ulaşmak güç olup, ticari faaliyetler genellikle yüz yüze görüşme ve cep telefonları aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Bu bakımdan iletişimlerde e-posta kullanma ve devamlı takip alışkanlıkların seviyesi Türkiye'nin çok altındadır. İkametgâh adresi, iletişim bilgilerine ulaşılabilen şirketlerin ise bilgileri sıkça değişebilmektedir. Kentlerde genelde Rusça ve Kırgızca dili kullanılır; bazı görüşmelerde her iki dili de kullanmalarına sık rastlanmaktadır. Ancak kırsal bölgelerde genelde Kırgızca hatta bazı yerlerde sadece Kırgızca konuşurlar.

Görüşmelerde iş bilgi malzemelerinin (firma bilgileri, ürün katalogları, kart vizitler, video ve diğer tanıtım sunumları) Rusça veya Kırgızca sunulmasının önem arz ettiği düşünülmektedir. Selamlaşmada, "Salamatsızbı-Salamatçılık", "Koş kelipsiz" kelimeleri kullanılmaktadır. Selamlaşırken el sıkışma yaygın olarak kullanılmaktadır.

Hitap ederken muhatabın adı ve "Mırza (Bey)", "Ayım (Hanımefendi)" kelimelerinin kullanılması önemlidir. Resmî kurumlarda Rusça yapılan görüşmelerde halen Sovyetler döneminden kalan isim ve baba adı kullanımı yapılmaktadır. Ancak, bu gelenek sadece Kırgız tarafındaki muhataplar için geçerlidir.

Kırgız şirketleri ile toplantı ayarlanması durumunda biraz geç kalınması ağır bir ihlal olarak sayılmaz. Ancak geç kalınacağına ilişkin önden bilgi verilmesinin uygun olacağı değerlendirilir. Diğer taraftan, misafir geldiğinde onu bekletmek uygunsuz karşılanır. Misafir kapıda karşılanır, toplantı salonuna yol gösterilir. Müzakerelere başlamadan önce çay, kahve veya içecek ikram edilir. Kırgız şirketleri ile müzakerelerde selamlaşmadan sonra Kırgız tarafının ekip olarak toplantıya katılması durumunda hiyerarşiye göre ekibin tanıtımı yapılır. Müzakerelerde genelde taraflar karşı karşıya otururlar. Genelde konuşmayı kurumun/şirketin sahibi veya yöneticisi başlar. Görüşme başlangıcında kullanılmak üzere birkaç cümle Kırgızca öğrenilmesi sempati kanallarının açılması açısından faydalıdır. Misafirleri ofisten çıkana kadar uğurlama geleneği vardır.

Kırgızistan'da zamana karşı tutum nispeten sakindir.

Ülkede iş ilişkileri kaydadeğer düzeyde kişisel ilişkiler vasıtasıyla yürütülebildiğinden iş yapmada karşılıklı anlayış ve güvenin tesis edilmesinin önem taşıdığı değerlendirilmektedir.

Yurt dışında üniversite bitiren Kırgızlar arasında Türkiye üniversitelerinde lisans, yüksek lisans, doktora yapanların oranının yüksek olduğu değerlendirilmektedir. Bu itibarla, Kırgız halkı arasında Türkiye ile iş yapma (ticaret ve yatırım ortaklığı) düşüncesi çok yaygındır. Tarihsel ve kültürel bağlarımızın yakınlığından kaynaklanan Türkiye-Kırgızistan iş yapma potansiyelinin yeterince değerlendirilemediği düşünülmektedir.

Diğer taraftan, iş kültürünün geliştirilebilmesi; ticarete ve yatırımda uzun vadeli sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için, sözlü taahhütlere dayalı akdi ve yasal güvencesi olmayan ticari ilişkiler yerine şartları detaylıca düzenlenmiş yasal sözleşmeler ile iş yapılmasının tercih edilmesinin pazarda dikkat edilmesi gereken en önemli hususlardan biri olduğu değerlendirilmektedir. Bu kapsamda, hukuk ve mali/muhasebe danışmanlık şirketlerinden destek alınmasının faydalı olabileceği düşünülmektedir.

Para Kullanımı

Kırgızistan'daki resmî para birimi (ulusal para birimi) Kırgızistan somudur. K.C. piyasası, tedricen azalmakta da olsa, hala nakde dayalı bir piyasadır. Nakde dayalılığın, başta kayıt dışı ekonominin hala belirli düzeyde devam eden ağırlığının bulunması olmak üzere, nüfusun nispeten düzenli olmayan dağılımı nedeniyle banka fiziksel ağlarının özellikle karlılık kaygısıyla belirli bölgelerde mevcut olmayışı ve bankaların komisyon uygulamaları gibi çeşitli sebepleri bulunduğu değerlendirilmektedir. Nakde dayalılığın hâlihazırda belirli ağırlığının olmasının, özellikle kamu hizmetleri ödemeleri ve mobil iletişim ödemelerine yönelik nakit ödeme terminallerinin de ülkede yaygın olarak kullanılmasına neden olduğu değerlendirilmektedir.

Bununla birlikte, banka ağlarının ve ATM'lerin belirli bölgelerde yeterince yaygın olmaması, elektronik cüzdan uygulamalarının ülkedeki popülarlığını arttırmaktadır. Ayrıca, finans sektörü yeni gelişmekte olan ülkede AVM, market, kafe ve restoran gibi alışveriş yerleri ile internet alış-verişlerinde banka kartı kullanımı özellikle de şehirlerde yaygınlaşmaktadır. Ancak, ülke geneline bakıldığında, özellikle de köylerde ve merkezlere uzak olan yerlerde halkın banka hizmetleri alanında bilgi yetersizliği, kültür alışkanlığı ve dijitalleşmenin eksikliğinden dolayı banka kartları yeterince kullanılmamaktadır. Kredi kartı ve çek kullanımı ödeme kartı (bank-kart) kullanımı kadar yaygın değildir.

Banka Ödeme Kartları Piyasası

3 Aralık 2024 itibariyle ülkede dolaşımda bulunan banka kartı sayısı bir önceki yılın aynı dönemine kıyasla %33,3 oranında artışla 9,1 milyon banka kartına ulaşmıştır.

Ayrıca, ülkedeki ulusal ödeme sistemi "Elkart" ın banka ödeme kartlarının çıkarılması ve edinilmesine yönelik hizmetler 21 ticari banka ve uluslararası ödeme sistemleri (17 banka) tarafından sağlanmaktadır. Ulusal Elkart sisteminde 3,6 milyon kart bulunmaktadır.

Banka ödeme kartlarının çeşidine göre sayısı:

Uluslararası sistemlerde çalışan 5 milyon 533 bin 235 kart bulunmaktadır (%60,2); bunların 5 milyon 373 bin 066'ı VISA (%58,5); 69 bin 825'i Mastercard (% 0,8);; 3 bin 053'ü Union Pay International'dır (% 0,03), diğer (%1).

Bişkek şehri, ticari bankaların şube/tasarruf bankası yoğunluğu, finansal kaynaklar ve buna bağlı olarak ödeme hizmetleri pazarının en gelişmiş olduğu şehir olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, 2024 yılının dördüncü çeyreğinde banka kartı ile yapılan işlem hacminin en büyük payı, Bişkek – %54,7 ve en düşük payı ise %2,5 ile Talas bölgesinde gerçekleşmiştir.

2024 sonu itibariyle, banka ödeme kartları tüm ATM'lerde kabul edilmiştir. Ülkedeki toplam ATM sayısı 2.529 adettir. ATM sayısı geçen yılın aynı dönemine göre %11,9 artmıştır. 2.529 ATM'nin her birinde dokunmatik yüzey (5 rakamının üzerindeki çıkıntı), 294 ATM'de ses çıkışı (ses destekli işlemler), 1.251 ATM'de rampa bulunmaktadır.

2024 yılında banka kartları ülke genelinde kurulu 36.330 POS terminalinde de kabul edilmektedirler. 2023 yılına kıyasla POS terminali sayısı %57,9 oranında artmıştır. 36 bin 330 POS terminalinden 10 bin 743'ü dokunmatik klavyeye (5 rakamının üstüne bir çıkıntı) sahipken, 34 bin 801'i temassız ödeme fonksiyonuna sahiptir

Ayrıca, ülkedeki ödeme terminallerinin sayısı 3.192'dir. Geçen yılın aynı dönemine kıyasla sayıları %15 oranında artmıştır.

VISA ve Mastercard'ın uluslararası ödeme sistemleri 2 bin 510 ATM ve 32 bin 92 POS terminali; UPI-bin 732 ATM ve 23 bin 364 POS terminali tarafından gerçekleştirilmektedir.

2024 yılı sonuçlarına göre, kartlarla toplam 277,5 milyar som tutarında 63,7 milyon işlem gerçekleştirilmiştir. (geçen yıla göre işlem sayısı %9,2, hacim ise % 10,1 arttı). Bunlardan;

- Nakit çekim işlemlerinin sayısı 23,6 milyona ulaştı.
- Ticaret ve hizmet işletmelerinde POS terminalleri aracılığıyla gerçekleştirilen işlem sayısı geçen yılın aynı dönemine göre toplam 69,9 milyar som tutarında 40,1 milyon işlem gerçekleşirken, işlem sayısı %15,7, işlem hacmi ise %38,8 oranında artmıştır.

QR Kodlarını Kullanarak Ödeme Ve Transfer Yapma

Gelişim potansiyeli bulunan bir diğer trend ise QR kod kullanımıdır. Ülke, finansal ödemelerin yapılmasına yönelik QR kodu için ulusal bir standart geliştirmiş ve Kullanım Kurallarını belirlemiştir. Söz konusu kurallara göre, çeşitli ödeme sistemlerinin sistem içi entegrasyonunu (birlikte çalışabilirlik) sağlayan "etkileşim operatörü" kavramı tanıtılmıştır. Etkileşim operatörü, ulusal standart QR kodunu kullanarak nakit dışı ödemeleri sağlar ve ülke genelindeki tüm mobil ödeme uygulamaları kullanıcılarını tek bir sistemde birleştirir. Bu, ödeme ve transfer yapmak için çeşitli ödeme sistemlerinin QR kodlarını kullanan mükellefler için tek bir ödeme alanı oluşturmak amacıyla yapılmıştır. Buna ek olarak, Merkez Bankası QR kodu kullanarak ödeme yapmaya ilişkin kuralları kabul etmiştir. Tüm bunlar, farklı QR kod standartlarının kullanımından kaynaklanan uyumsuzluğu önleyecek ve ödeme yapanlara tek bir ödeme alanı sağlamak için çeşitli ödeme sistemlerinin sistem içi entegrasyonu olasılığını sağlayacaktır.

QR kodu kullanılarak yapılan ödemeler Kırgızistan'da popülerlik kazanmaktadır. Kırgızistan Milli Bankası'nın verilerine göre, Aralık 2024 itibariyle ticari bankalar ve ödeme kuruluşları, ülkenin bölgeleri de dahil olmak üzere ticaret ve hizmet işletmelerinde 62,8 bin QR kodu kurdu. Düzenleyici kurumun verilerine göre, Eylül 2024 itibariyle, ticari bankalar ve ödeme kuruluşları tarafından ülkenin bölgeleri de dahil olmak üzere işyerlerine 51 bin QR kodu yerleştirilmiştir. Sadece Temmuz-Eylül döneminde, etkileşim operatörü sistemi üzerinden 51,5 milyar som tutarında 33 milyon 9 bin ödeme yapılmıştır. Göstergeler 2023'ün aynı dönemine kıyasla sırasıyla 17,3 kat ve 26,4 kat artmıştır. Bunlardan kamu hizmetleri 1,6 milyar som tutarında 2,9 milyon ödeme yapılmıştır. 2024 yılı dördüncü çeyreği itibarıyla 21 bankadan 20'si ve 12 ödeme kuruluşu QR kodlar aracılığıyla sistemler arası entegrasyon, para transferi ve ödeme hizmetleri sağlamaktadır.

Elektronik Para

2024'ün dördüncü çeyreğinin sonunda, 3 ticari banka elektronik para ihracatçısı ve 9 yerleştirilmiş elektronik para mutabakat sistemi bulunmaktadır. Bir önceki döneme kıyasla, e-para göstergelerinde bir artış söz konusudur ve bu durum e-paranın kolaylığından kaynaklanmaktadır. Böylece, toplam elektronik cüzdan sayısı 3,2 milyona ulaşılmış, geçen yılın aynı dönemine göre %18,7 oranında artmıştır.

Elektronik cüzdanların Kırgız vatandaşları arasında giderek daha popüler hale geldiği gözlenmektedir. Elektronik cüzdanlar, kamu hizmetleri, cep telefonları ve diğer faaliyetlerde ödeme yapmak için yaygın olarak kullanılmaktadır. Kırgızistan'da en popüler ve yaygın kullanılan elektronik cüzdanlar: Mbank Online, O Dengi, Megapay, Optima vb.

K.C. Merkez Bankası tarafından lisans verilen uluslararası e-para operatörlerinin bilgileri: (<https://www.nbkr.kg/index1.jsp?item=3487&lang=RUS>) linkinde yer almaktadır.

Bu alanda, gündemde olan konulardan bir diğeri de Kırgızistan'ın ulusal para biriminin yeni bir şekli "Dijital som"dur. Söz konusu projeye ilişkin yerel kaynaklarda bazı bilgi ve değerlendirmeler yer almaktadır. Dijital para biriminin kullanılmaya başlanmasının, bütçe fonlarının harcanması üzerindeki kontrol alanı da dahil olmak üzere nüfus, iş dünyası, finans sektörü ve devlet için faydalı olması beklenmektedir. Dijital som'un 2026 yılının ikinci ve dördüncü çeyrekleri arasında uygulanması planlanmaktadır. Dijital som, tüm ekonomik kuruluşlar-vatandaşlar, işletmeler, finansal piyasa katılımcıları ve devlet-tarafından ödeme ve mutabakat yapmak için kullanılabilecektir. Dijital som esas itibariyle Kırgızistan'ın yeni bir ulusal para birimi türüdür ve geleneksel para birimi biçimlerinin yerini almayacak, onları tamamlayacaktır. Banknot ve madeni para şeklinde basılan nakit somların ve banka hesaplarına giriş anlamına gelen nakit olmayan somların aksine, dijital som benzersiz bir dijital kod olacaktır. Özel bir dijital cüzdanda saklanacaktır. Dijital somların transferi, Kırgızistan'ın bankacılık altyapısı aracılığıyla gerçekleştirilecek ve kullanıcıların herhangi bir sorun yaşamadan bir dijital cüzdandan diğerine para aktarmasına olanak tanıyacak. Özünde, dijital som günlük finansal işlemleri kolaylaştıran esnek bir araç haline gelecektir. Yapılan değerlendirmelere göre, uygulanması nüfusa, iş dünyasına, finans sektörüne ve bir bütün olarak devlete bir dizi fayda sağlayacaktır:

Nüfus ve iş dünyası için: Kırgızistan'ın dijital somu, uzak bölgeler de dâhil olmak üzere ülke genelinde finansal hizmetlerin kullanılabilirliğini ve yaygınlığını artırmayı vaat ediyor. Bu, dijital para biriminin özelliği sayesinde başarılabilir-çevrimdışı modda internete erişim olmadan ödeme yapma ve mal ve hizmetler için ödeme yapma yeteneği. Müşteriler dijital cüzdanlarına hesaplarının bulunduğu herhangi bir ticari banka aracılığıyla erişebilecekler. Yeni bir dijital cüzdan oluşturmak da mümkündür.

Finans sektörü için: Dijital som'un tanıtımı, finansal hizmetlerin geliştirilmesinde yeni bir adım olmalıdır. Piyasa katılımcıları, dağıtık defter teknolojisini kullanarak, ödeme etiketleme, akıllı sözleşmelerin kullanımı ve diğer işlevler dahil olmak üzere müşterilere yeni teknolojik ürünler ve hizmetler yaratabilecek ve sunabilecektir. Dijital somun finansal piyasa katılımcıları için ödeme altyapısının geliştirilmesine katkıda bulunacağını da belirtmek gerekir-ödemeler daha uygun hale gelecek, piyasa katılımcıları arasındaki etkileşim daha kolay ve hızlı olacak ve finansal işlemler daha şeffaf ve güvenli olacaktır.

Devlet için: Yeni dijital para biriminin en önemli avantajlarından biri, bütçe fonlarının hedeflenen harcamalarını daha etkin bir şekilde kontrol etme yeteneğidir. İzlemenin, mali akışların şeffaflığı ve izlenebilirliği için bir araç olarak dijital som platformu aracılığıyla gerçekleştirilmesi beklenmektedir. Buna ek olarak, dijital som kullanımı bütçe ödemelerini yönetme maliyetlerini önemli ölçüde azaltabilir. Bunun bürokratik engelleri en aza indirmesi ve bütçe sürecinin verimliliğini artırması beklenmektedir.

Dijital som, nakit ve gayri nakit olmak üzere geleneksel para birimleriyle birleştirilecektir. Sisteme bağlı ticari bankalar, Merkez Bankası'ndaki muhabir hesaplarından ilgili tutarın düşülmesi ve dijital eşdeğerinin dijital cüzdanlara yatırılması yoluyla belirli miktarda dijital som ile kredilendirilecektir. Bu süreç, müşterilere dijital finansal fırsatlara basit ve komisyonsuz erişim sağlayacak bir mobil uygulama aracılığıyla sunulacaktır. Dijital som, geleneksel para birimini tamamlayacak ve ek modern ve kullanışlı finansal yönetim araçları sağlayacaktır.

Pasaport ve Ülkeye Geçici Giriş Vizesi uygulaması

Vize ve Kayıt Şartları

K.C mevzuatına göre yabancı vatandaşların veya vatansız kişilerin Kırgızistan'a girişleri ve Kırgızistan'da kalışları vize, geçici veya daimi ikamet iznine göre geçerli bir belge ile yapılır.

Vize işlemleri için elektronik ortamda (<https://www.evisa.e-gov.kg/>) web sitesi aracılığıyla başvuru yapılabilir.

Hâlihazırda, elektronik ortamda alınan vize ile K.C.'ye aşağıdaki sınır kontrol geçiş noktalarından giriş gerçekleştirilmektedir:

Kırgızistan-Kazakistan sınır geçiş noktaları: (<https://cbd.minjust.gov.kg/58733/edition/18352/ru>)

1. Akcol Karayolu
2. Cayıl Karayolu
3. Çaldovar Karayolu
4. Ak Tilek Karayolu
5. Ken Bulun Karayolu
6. Tokmok Karayolu

7. Karkıra Karayolu
8. on Kapka Karayolu
9. Kayındı Demir Yolu

Kırgızistan-Çin sınır geçiş noktaları:

1. Torugart Karayolu
2. İrkeştam Karayolu
3. Bedel Karayolu

Kırgızistan-Tacikistan sınır geçiş noktaları:

1. Kızıl Bel Karayolu
2. Kulundu Karayolu
3. Bor Döbö Karayolu

Kırgızistan-Özbekistan sınır geçiş noktaları:

1. Dostuk Karayolu
2. Madaniyat Karayolu
3. Bek Abad Karayolu
4. Kensay Karayolu
5. Kızıl Kıya Demir Yolu
6. Celal Abad Demir yolu
7. Kara Suu Demir yolu
8. şamaldı Say Demir yolu

Havayolu ile gelenler için sınır geçiş noktaları:

1. Manas Havalimanı
2. Oş Havalimanı
3. Issık Göl Havalimanı
4. Karakol Havalimanı
5. Batken Havalimanı

Vize ve vizesiz rejimler

Vize kategorileri:

- Diplomatik vize (Tip D) K.C.'ye görev amacıyla gelen veya Kırgızistan'ı transit olarak geçen diplomatik pasaport sahibi olan yabancı ülke vatandaşlarına verilen vizedir. Diplomatik vize 1 yıla kadar veya akreditasyon süresi için veya karşılıklılık esasına göre verilmektedir.
- Hizmet vizesi (Tip O) K.C.'ye görev amacıyla gelen veya Kırgızistan'ı transit olarak geçen hizmet pasaport sahibi olan yabancı ülke vatandaşlarına verilen vizedir. Diplomatik vize 1 yıla kadar veya akreditasyon süresi için veya karşılıklılık esasına göre verilmektedir.
- Yatırımcı vizesi (Tip I), K.C.'de yatırım faaliyetlerinde bulunan ve ülkenin ekonomisine üretim, sanayi, tarım, bankacılık, enerji, eğitim, tıp, mühendislik, inşaat, bilgi ve iletişim teknolojileri alanlarında parasal ve maddi varlıklar şeklinde katkı sağladığını belgeleyerek gerekli destekleyici belgeleri ibraz eden yatırımcıya veya yabancı yatırım şirketinin başkanına verilir. Yatırım vizesi, başvuru sahibinin ülke ekonomisine en az 10 milyon som tutarında parasal ve maddi katkı sağlaması halinde 5 yıllık bir süre için verilir. Başvuru sahibinin ülke ekonomisine en az 20 milyon som tutarında parasal ve maddi katkı sağlaması halinde 10 yıllık süre ile vize verilir.

- Çalışma vizesi (Tip W) K.C. sınırları içerisinde çalışma veya özel girişimcilik faaliyeti için izin almak amacıyla başvuru sahibine verilir. Bu vize, başvuru sahibine Kırgızistan'a 60 güne kadar süreyle, çalışma veya özel girişimcilik faaliyetinde bulunma hakkı olmaksızın girme hakkı tanır. Çalışma izni alındıktan sonra Dışişleri Bakanlığı tarafından başvuru sahibine çalışma izninin geçerlilik süresi kadar, ancak 1 yılı geçmeyecek şekilde çalışma vizesi (Tip "W") verilir. Çalışma izninin geçerlilik süresi boyunca çalışma vizesi (Tip "W") K.C. dış temsilciliklerinde verilebilir.
- Özel çalışma vizesi (Tip SW) K.C.'ye çalışma vizesi almadan çalışmaya tabi yabancı vatandaşlar, basın mensupları ve yardım kurumları çalışanları için 60 güne kadar süreli verilen vizedir. Özel çalışma vizesi, Dışişleri Bakanlığı tarafından göç veya akreditasyon alanında yetkili bir devlet kuruluşundan alınan belgeye (gazeteciler ve muhabirler için) veya devlet kuruluşlarının başvurusuna (Kırgızistan'da projeler uygulayan hayır kurumları çalışanları için) dayalı olarak, ancak 1 yıldan fazla olmamak üzere verilir.
- Öğrenci vizesi (Tip S) Kırgızistan'a öğrenim amacıyla gelen başvuru sahibine 90 güne kadar süre ile verilir. K.C.'de kayıtlı eğitim kurumlarında öğrenim görmek isteyen öğrencilere 1 yıla kadar süreli öğrenci vizesi verilir.
- Özel ziyaretçi vizesi (Tip SG) K.C.'ye iş ve özel işler için, K.C. Cumhurbaşkanı, Bakanlar Kurulu Başkanı, Dışişleri Bakanı talimatı ile gelen yabancı ülke vatandaşlarına 1 yıla kadar süre ile verilen vizedir.
- Akraba vizesi (Tip RL) Yakın akraba ziyareti veya aile birleşimi durumunda başvuru sahibine 1 yıla kadar süre ile verilir. Gerekirse, mülteci olarak tanınan bir kişiye, destekleyici belgelerin varlığında, ulusal güvenlik makamlarıyla mutabık kalınarak, 60 güne kadar tek giriş-çıkışlı verilir.
- Meken Vizesi (Tip M) Etnik Kırgızlara, daha sonra "kayırılman" statüsü alma olasılığı ile K.C. veya Sovyetler döneminde Kırgız topraklarında doğan kişilere, 1 yıla kadar süre ile K.C.'yi ziyaret etmeleri veya K.C.'ne dönmeleri için verilir.
- Seyahat vizesi (Tip J) K.C.'ni turizm amaçlı, arkadaş ziyareti, sağlık hizmeti alma gibi çeşitli özel amaçlarla; ayrıca ekonomik diplomasi projeleri çerçevesinde devlet ve yerel yönetim organları, uluslararası örgütler ve tüzel kişiler ile K.C.'nin yabancı misyonları tarafından düzenlenen müzakereler, konferanslara ve toplantılara, spor müsabakalarına katılmak, K.C.'de çalışma veya özel girişimcilik faaliyetlerinde bulunma ve ayrıca kar amacı güden diğer faaliyetlerde bulunma hakkı olmaksızın ziyaret etmek isteyen başvuru sahibine 90 güne kadar süreli olarak verilir.
- Dini vize (Tip R) Dini kurumlarla işbirliği çerçevesinde ve Kırgızistan'ın din alanında yetkili kurum onayıyla K.C.'ye gelen yabancı ülke vatandaşlarına 60 güne kadar süre ile verilen vizedir.
- Yabancı vatandaşın aile fertlerine vize (Tip FF) (Karı koca, 18 yaşından küçük çocuklar, reşit olmayan çocukların ebeveynleri ve ayrıca engelli çocuklar ve bakmakla yükümlü oldukları ebeveynler) Hizmet kategorisindeki vize (O tipi), yatırım (I tipi), çalışma (W tipi), özel çalışma (SW tipi), akraba vizesi (RL tipi), eğitim vizesi (S tipi) sahiplerinin aile üyelerine verilir.
- Transit Vize (Tip TR) K.C. topraklarından üçüncü ülkelere geçiş yapan başvuru sahibine 5 güne kadar verilir.
- Çıkış vizesi (Tip L) 10 güne kadar bir süre için gecikmiş kalış süresinin tamamlanması dikkate alınarak K.C.'den ayrılması için başvuru sahibine verilir.
- Dijital Göçebe Vizesi (Tip DN) dijitalleşme ve elektronik yönetim alanında devlet politikasının uygulanması için yetkili devlet organının talebi üzerine, bilgi ve iletişim teknolojileri alanında faaliyet gösteren ve yazılım ürünleri geliştiren "Dijital göçebe" statüsünün sahibi yabancı vatandaşa, 1 aya kadar süre ile verilir.

(<https://cbd.minjust.gov.kg/98804/edition/25512/ru>)

Tüm vize kategorileri için ilk başvurular K.C. diplomatik misyon ve konsolosluklarında yapılmaktadır.

Aşağıdaki listede yer alan yabancı ülke vatandaşlarına basitleştirilmiş bir vize rejimi uygulanmaktadır. İlgili Kanuna göre, söz konusu listede yer alan yabancı ülke vatandaşlarının, K.C. yurt dışı diplomatik temsilcilik ve konsolosluk şubeleri, devlet sınır kapılarında bulunan K.C. Dışişleri Bakanlığı'na bağlı Vize ofisleri veya ve Kırgızistan'da bulunan Konsolosluk Dairesine özel başvuru yaparak 90 gün süreli Kırgızistan'a giriş-çıkış vizesini alma hakları vardır.

- Avustralya, Avusturya Cumhuriyeti, Belçika Krallığı, Bulgaristan Cumhuriyeti, Bosna Hersek, Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı, Macaristan Cumhuriyeti, Almanya Federal Cumhuriyeti, Yunanistan Cumhuriyeti, Danimarka Krallığı, İsrail, İrlanda Cumhuriyeti, İzlanda Cumhuriyeti, İspanya Krallığı, İtalyan Cumhuriyeti, Kanada, Kıbrıs Cumhuriyeti, Kore Cumhuriyeti, Litvanya Cumhuriyeti, Letonya Cumhuriyeti, Lihtenştayn, Lüksemburg Büyük Dükalığı, Makedonya Cumhuriyeti, Malta Cumhuriyeti, Monako Prenslığı, Hollanda Krallığı, Norveç Krallığı, Yeni Zelanda, Polonya Cumhuriyeti, Portekiz Cumhuriyeti, Romanya Cumhuriyeti, Sırbistan Cumhuriyeti, Slovenya Cumhuriyeti, Singapur, Slovak Cumhuriyeti, Amerika Birleşik Devletleri, Türkiye Cumhuriyeti, Finlandiya Cumhuriyeti, Fransa Cumhuriyeti, Hırvatistan Cumhuriyeti, Karadağ Cumhuriyeti, Çek Cumhuriyeti, İsviçre Konfederasyonu, İsveç Krallığı, Estonya, Andorra, Arjantin, Brezilya, Vatikan, Vietnam, Tayland Krallığı, Suudi Arabistan Krallığı, Meksika, Birleşik Arap Emirlikleri, San Marino, Filipinler, Arnavutluk Cumhuriyeti, Brunei Sultanlığı, Endonezya Cumhuriyeti, Güney Afrika, Şili Cumhuriyeti, Bolivya Cumhuriyeti, Venezuela, Katar, Kuveyt, Umman Sultanlığı, Bahreyn Krallığı, Japonya.

Vizesiz rejim

K.C. mevzuatına göre ve K.C. tarafından imzalanan uluslararası anlaşmalara dayanılarak uygulanmaktadır. Aşağıdaki listede yer alan ülke vatandaşları Kırgızistan'a vizesiz girebilir:

- AEB üye ülkeleri (Ermenistan, Beyaz Rusya, Kazakistan ve Rusya) 180 günlük bir süre boyunca 90 güne kadar;
- 120 günlük bir süre boyunca 60 güne kadar vizeden muaf olan ülke vatandaşları: Avustralya, Avusturya Cumhuriyeti, Belçika Krallığı, Bosna Hersek, Vatikan, Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı, Macaristan, Almanya Federal Cumhuriyeti, Hollanda Krallığı, Yunanistan Cumhuriyeti, Danimarka Krallığı, İzlanda, İrlanda, İspanya Krallığı, İtalya Cumhuriyeti, Kanada, Kore Cumhuriyeti, Letonya Cumhuriyeti, Litvanya Cumhuriyeti, Lihtenştayn, Lüksemburg Büyük Dükalığı, Malta Cumhuriyeti, Monako Prenslığı, Yeni Zelanda, Norveç Krallığı, Polonya Cumhuriyeti, Portekiz Cumhuriyeti, Singapur Cumhuriyeti, Slovak Cumhuriyeti, Slovenya Cumhuriyeti, Amerika Birleşik Devletleri, Finlandiya Cumhuriyeti, Fransa, Hırvatistan Cumhuriyeti, Çek Cumhuriyeti, İsviçre Konfederasyonu, İsveç Krallığı, Estonya Cumhuriyeti, Brunei Sultanlığı, Japonya, Karadağ, Andorra Prenslığı, Arjantin Cumhuriyeti, Brezilya Federatif Cumhuriyeti, San Marino Cumhuriyeti, Şili Cumhuriyeti, Arnavutluk Cumhuriyeti, Bulgaristan Cumhuriyeti, Vietnam Sosyalist Cumhuriyeti, İsrail Devleti, Kıbrıs Cumhuriyeti, Kuzey Makedonya Cumhuriyeti, Romanya Cumhuriyeti, Tayland Krallığı, Birleşik Meksika Devletleri, Özbekistan Cumhuriyeti;
- 180 günlük bir süre boyunca 90 güne kadar vizeden muaf olan ülke vatandaşları: Sırbistan, Türkiye, Ukrayna, Moğolistan;

- 360 günlük bir süre boyunca 180 güne kadar vizeden muaf olan ülke vatandaşları: Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar, Kuveyt, Umman, Bahreyn;
 - ABD, İngiltere ve Kuzey İrlanda Krallığı, Schengen bölgesi ülkeleri, Çin, Hindistan'dan uzun süreli (3 yıldan fazla süreli) vizeleri bulunan yabancı ülke vatandaşları Kırgızistan'dan ayrılış tarihinden itibaren 21 gün sonra vizesiz yeniden giriş hakkıyla 7 gün vizesiz kalabilirler;
 - Turizm alanında yetkili devlet organının talebi üzerine, organize turist grupları halinde Kırgızistan'a gelen Çin Halk Cumhuriyeti vatandaşları, vatandaşı oldukları ülkeye dönüş bileti olması halinde 21 güne kadar vizesiz kalabilirler;
 - Çin Halk Cumhuriyeti'nin Makao ve Hong Kong Özel İdari Bölgeleri'nde daimi ikameti bulunan vatandaşlar dönüş bileti bulunması şartıyla 30 güne kadar vizesiz kalabilirler.
- (<https://cbd.minjust.gov.kg/160476/edition/24265/ru>)

Oturma izni

Kırgızistan'da geçici ya da daimi ikamet eden yabancı uyruklu vatandaşlara veya vatansız kişilere verilir ve ülkede bulunma, vizesiz giriş ve çıkış yapma hakkını kazandırır.

Geçici oturma izni aşağıda belirtilen yabancı uyruklu vatandaşlara veya vatansız kişilere bir yıl süreyle verilir:

- K.C.'de çalışma amacıyla kalanlar;
- Eğitim amaçlı kalanlar; (Başvuru eğitim kurumunun ve K.C. Eğitim ve Bilim Bakanlığının talebi üzerine yapılır)
- K.C.'ye yatırım yapmak için gelen yabancılar.

Söz konusu kişiler, Kırgızistan'da en az 6 ay yasal olarak ikamet etmeleri şartıyla, belirlenen şekilde geçici oturma izni verilmesi için dilekçe ile bölgesel birime başvurma hakkına sahiptir.

Geçici oturma izni, bir yıllık süre ile verilir ve toplam süresi beş yılı geçmeyecek şekilde uzartılabilir. Başvuruları en fazla bir ay içerisinde değerlendirilir. Geçici oturma izni K.C. Hükümeti Devlet Kayıt Hizmeti'ne bağlı Nüfus Kayıt Departmanı tarafından verilmektedir.

Daimi oturma izni:

1. K.C. mevzuatı çerçevesinde Kırgızistan'da daimi ikamet için izin verilen kişilere ve K.C. vatandaşlığından çıkan ve ülkeye dönüş yapmış olan kişilere daimi oturma izni verilir.
2. K.C. vatandaşlığına geçmeyen Kırgızistan'da sürekli ikamet eden kişilere ya da K.C. Kanununa uygun olarak vatandaşlıktan çıkan kişilere verilir.
3. Yabancı uyruklu vatandaşlara ya da Kırgızistan'da sürekli ikamet eden vatansız kişilere 18 yaşına geldiklerinde verilmektedir.

Daimi oturma izni yabancı uyruklu vatandaşlara pasaportlarının geçerlilik sürelerini aşmamak kaydıyla 5 yıl süre ile verilmektedir. 45 yaşını doldurmuş yabancı uyruklu vatandaşlara daimi oturma izni pasaportlarının geçerlilik süreleri boyunca verilir. Vatansız durumda olan kişilere daimi oturma izni 5 yıl süre ile verilir, 45 yaşına geldiklerinde ise süresiz olarak verilmektedir.

Yabancı uyruklular ve vatansız kişiler için oturma izni belgelerinin değerlendirilme süreleri:

- 30 iş günü-geçici oturma izinleri için;
- 60 iş günü-daimi oturma izinleri için. Oturma izni için ikamet adresine göre K.C. Dijital

Kalkınma Bakanlığı'na bağlı Nüfus Kayıt Dairesi'nin bölgelerarası birimine veya Halka Hizmet Merkezlerine (TSN) başvurulması gerekmektedir.

(<https://cbd.minjust.gov.kg/230011559/edition/13812/ru>)

31 Temmuz 2024 tarihli 437 Sayılı K.C. Bakanlar Kurulu Kararı ile Kırgızistan'a yabancı yatırımcıları çekmek, yabancı yatırımcılar için ülkeye giriş kolaylığını sağlamak amacıyla, 10 milyon somdan fazla tutarda yatırım yaptığını kanıtlayan yabancı vatandaş için 6 ay süre kalma zorunluğu olmadan daimi oturma izni alma kolaylığı getirilmiştir.

Kayıt işlemi

Yabancı uyruklu vatandaşlar ve vatansız kişilerin kaydı, ikamet yeri ne olursa olsun, Kırgız mevzuatları uyarınca, nüfus kaydı alanında yetkili devlet organı olan K.C. Dijital Kalkınma Bakanlığı'na bağlı Halka Hizmet Merkezleri'nin pasaport ve nüfus kayıt dairelerinde, otomatik bir bilgi sistemi ve ayrıca web sitesi aracılığıyla <https://ereg.e-gov.kg/> gerçekleştirilir.

Yabancı uyruklu vatandaşlara ve vatansız kişilere geçici konaklama hizmeti veren gerçek ve tüzel kişiler (otel, misafirhane v.b.) ve bu kişileri konutlarında ağırlayan kişiler, yabancı uyruklu vatandaşlara ve vatansız kişilere eğitim veren ve onları yurtlarda barındıran eğitim kurumları, yabancı uyruklu vatandaşlarla ve vatansız kişilerle iş sözleşmesi imzalayan ve onlara daire konutu sağlayan ticari ve ticari olmayan kuruluşlar, yabancı uyruklu vatandaşları ve vatansız kişileri Nüfus Kayıt Dairesi'nin bölgelerarası birimlerine veya <https://ereg.e-gov.kg/> linki üzerinden online olarak kaydettirmek zorundadır.

Kırgızistan'a gelen Türkiye vatandaşlarının kaldıkları yer ve oteller ile ilgili yetkili devlet kurumlarında yapmaları gereken kayıt işlemlerinden 90 gün süre ile muafiyet sağlanmıştır. Eğer, Kırgızistan'da 90 gün kalış süresi aşırsa, kaldıkları yerde kayıt yaptırmaları gerekir.

Yabancı vatandaşların ve vatansız kişilerin kaydı için yapılan başvuru sonucunda, nüfus kaydı alanında yetkili devlet kurumu tarafından başvuru yapan vatandaşlar için kişisel kimlik numarası verilir.

Yabancı vatandaşların ve vatansız kişilerin kaydı, en geç K.C. topraklarında kayıtsız kalmalarına izin verilen son güne kadar yapılır. Yabancı vatandaşların ve vatansız kişilerin kayıt süresinin uzatılması, kayıt süresinin sona ermesinden önceki son günden geç olmamak üzere gerçekleştirilir.

Yabancı ülke vatandaşlarının ve vatansız kişilerin kaydı, Dışişleri Bakanlığı tarafından verilen vize süresince, uzatılan vize süresince kayıt yenileme hakkı ile yapılır. Yabancı vatandaşların ve vatansız kişilerin kayıt süresinin uzatılması, vizenin geçerlilik süresinin uzatılmasından sonra gerçekleştirilir. Aynı zamanda, yabancı uyruklu ve vatansız bir kişi, vizenin uzatıldığı tarihten itibaren bir iş günü içinde nüfus kaydı alanında yetkili kuruluşa başvurmalı veya bu kuruluşun web sitesinde kayıt prosedürünü gerçekleştirmelidir.

Rusya Federasyonu, Kazakistan Cumhuriyeti, Tacikistan Cumhuriyeti, Ermenistan Cumhuriyeti, Belarus Cumhuriyeti, Gürcistan, Azerbaycan Cumhuriyeti, Moldova Cumhuriyeti, Vietnam Sosyalist Cumhuriyeti, Küba Cumhuriyeti, Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti vatandaşlarının

kaydı, kalış amacına bağlı olarak daha fazla kayıt uzatma hakkı ile, ancak altı ayı geçmemek üzere gerçekleştirilir.

K.C.'nin taraf olduğu uluslararası anlaşmalar uyarınca, yabancı vatandaşların ve vatansız kişilerin reşit olmayan çocuklarının kaydı, ebeveynlerinin, vasilerinin ve diğer yasal temsilcilerinin kaydıyla ve reşit olmayan çocukların kimliğini kanıtlayan belgelerin sağlanmasıyla aynı anda yapılır.

Geçici veya daimi oturma izni olan yabancı vatandaşlar ve vatansız kişiler, ikamet kaydını yaptırmak zorundadır.

Yabancı vatandaşların ve vatansız kişilerin kaydı, davet eden (alıcı) tarafın başvurusunda belirtilen adreste yapılır. Alıcı tarafın başvurusu, bu kişilerin ikamet ettikleri yerin gerçek adreslerini belirtmelidir.

Alıcı taraf, yabancı bir vatandaşın veya vatansız bir kişinin, sahibi olmayan konut adresinde tescili için başvurursa, konut sahibinin noter tasdikli muvafakatini veya noter tasdikli vekâletnamesini teyit eder.

Yabancı uyruklu vatandaşların online kaydı ile ilgili sorular için K.C. Nüfus ve Vatandaşlık Dairesi Nüfus Kayıt Departmanı'nın +996 (312) 380098 ve +996 (999) 380025 WhatsApp Web numaraları üzerinden iletişime geçilebilir.

(<https://digital.gov.kg/registracziya-inostranczev/539/>); (<https://cbd.minjust.gov.kg/7-19023/edition/2665/ru>)

Çalışma İzni

K.C. devleti her yıl yabancı uyruklu çalışanları çekmek ve kullanmak için kontenjan belirlemektedir. Kontenjan, K.C. ekonomik sektörleri ve Bışkek şehrini de kapsayan bölgelere göre belirlenmektedir. İşveren tarafından, çalışma izni başvurusunda öngörülen yabancı uyruklu çalışanlar kontenjanı, verildiği tarihten itibaren üç ay içinde kullanılmazsa iptal edilmektedir. Bu bağlamda, K.C. Bakanlar Kurulu'nun 20 Aralık 2024 tarihli ve 818-r sayılı kararıyla, 2025 yılında K.C.'nin ekonomi sektörleri ve bölgelerine göre, istihdam amacıyla gelen yabancı uyruklu ve vatansız kişilerin azami sayısını belirleyen bir işgücü göçü kontenjanı belirlemiştir. Bışkek şehri için kontenjan 12.850 kişi, Oş şehri için 845 kişi olmak üzere genel olarak ülkede toplam 25.000 yabancı çalışan kontenjanı belirlenmiştir.

(<https://cbd.minjust.gov.kg/57-19397/edition/23764/ru?anchor=pr>)

Kırgızistan'da çalışma faaliyetlerini yapmak için yabancı uyruklu vatandaşlar ve vatansız durumda olan kişiler çalışma izni belgesini almak zorundadırlar.

Yabancı uyruklu vatandaşlar ve vatansız kişilerin K.C.'de kalış düzenlemelerini iyileştirmek amacıyla, K.C. Bakanlar Kurulunun 2 Aralık 2024 tarihli ve 721 sayılı Kararı ile Geçici Yönetmelik onaylanmıştır. Geçici Yönetmelik, "Elektronik Vize" web sitesi ile entegre "Tek Pencere" üzerinden K.C.'de yaşama ve çalışma hakkı veren "Tek İzin Belgesi"nin verilmesine ilişkin süreci belirlemektedir. Karar resmi yayına tabi olup, 1 Ocak 2025 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu bağlamda, Dışişleri Bakanlığı, yabancı çalışanlara yönelik "Tek İzin Belgesinin" verilmesine ilişkin pilot projenin 1 Ocak 2025 tarihinden itibaren yürürlüğe gireceğini bildirmiştir.

Bakanlığın basın servisinden yapılan açıklamaya göre, artık yabancı çalışanlar veya işverenleri, ayrı ayrı kontenjan ve çalışma vizesi başvurusunda bulunmalarına gerek kalmadan, doğrudan "Elektronik Vize" portalı üzerinden "Tek İzin Belgesi" başvurusunda bulunabileceklerdir. Tek bir izin bedeli, çalışma vizesi ve çalışma izni bedelinin birleştirilmesiyle oluşmaktadır.

Söz konusu değişiklikler ile birlikte, ödeme işlemleri de değişmiştir. Artık çalışma vizesi ve yıllık çalışma izni ücreti, başvuru sırasında tek bir ödenek ile ödenecektir. İşveren tarafından, davet eden kişi olarak sorumluluğunu artıracak ve yabancı uyrukluların ülkede kalışının yasallığını sağlayacak iade edilmeyen bir garanti ücreti ödenmesi gerekmektedir.

Daha detaylı bilgiler Dışişleri Bakanlığı Konsolosluk Departmanının +996 703 42 88 65 (WhatsApp), 0 312 66 30 70 telefon numaraları ve @visacenterkg (Instagram) sosyal medya hesabı aracılığıyla temin edilebilir.

Tek İzin Belgesi için yapılması gereken işlemler:

- <https://www.evisa.e-gov.kg/> web sitesinde kullanıcı hesabının açılması için, istihdam edilecek yabancı çalışanların sayısını belirterek başvuru yapılması gerekmektedir.
- Kullanıcı Hesabında davet eden taraf aşağıdaki bilgileri belirtir:
 - Davet edenin adı (tüzel kişinin veya bireysel girişimcinin vergi numarası, kayıt adresi, kayıt tarihi, faaliyet türü ve diğer bilgiler);
 - Talep edilen yabancı işçi sayısı;
 - Yabancı işçilerin vatandaşı olduğu ülke
 - Yabancı işçilerin çalıştığı sektör ve faaliyet türü.
- Kısa süreli (60 günlük) tek defalık izin belgesine başvurunun yapılması için aşağıdaki belgelerin ibraz edilmesi gerekir:
 - Yabancı işçiye ihtiyaç duyulduğu ve istihdamın ne amaçlı olduğunun açıklanması (Açıklamada şu bilgilerin mutlaka yer alması gerekmektedir: şirket kurucuları, faaliyet alanı, faaliyet yeri ve süresi, çalışan K.C. vatandaşlarının sayısı, K.C. Vergi İdaresi ve Sosyal Fon'a yapılan ödemeleri gösteren belge)
 - İşveren ile işgörenin K.C. İş Kanunu ve mevzuatlarında öngörülen gerekliliklerini yerine getireceklerine dair taahhütname
 - Şirket kuruluş belgeleri
 - Vergi İdaresinden vergi borcunun olmadığına dair belge
 - Şirket tüzüğü
 - Faaliyet lisansı (mevzuat gereğince zorunlu lisansa tabi faaliyetler için)
 - Belirlenmiş çalışma programı ve çalışan K.C. vatandaşları listesi (adı soyadı ve pasaport bilgileri), ayrıca açık iş pozisyonları hakkında bilgi (şirketler için).
 - Bireysel girişimci olarak faaliyet gösterilmesi durumunda, K.C. Vergi Hizmeti tarafından onaylanmış geçerli patent veya bireysel girişimci sertifikasının fotokopisi.
- Başvuru değerlendirmesinden sonra 60 günlük geçici izin belgesine istinaden, istihdam edilmesi öngörülen yabancı çalışan için 1 yıllık Tek İzin Belgesine başvuru yapılır. Bunun için aşağıdaki belgeler ibraz edilir:
 - Yabancı işçiye çalışma izni verilmesine dair dilekçe,
 - İşveren ile işgörenin K.C. İş Kanunu ve mevzuatlarında öngörülen gerekliliklerini yerine getireceklerine dair taahhütname

- Yabancı işçi ile yapılan iş sözleşmesi fotokopisi, (geçerlilik süresi, unvanı ve maaşı belirtilmeli);
- Şirket kuruluş belgesi, Vergi İdaresinden vergi borcu ve sosyal güvenlik kesinti borcunun olmadığına dair belge
- AIDS Belgesi (K.C.'de AIDS'e ilişkin Kanun gereğince zorunlu sağlık muayenesinden geçmesi gereken yabancı vatandaşlar için) (AIDS Devlet Merkezi, Logvinenko 8, Bişkek, Bokonbaev sokağı kesişiminde)
- Geçerli pasaport fotokopisi
- Bireysel girişimci olarak faaliyet gösterilmesi durumunda, K.C. Vergi Hizmeti tarafından onaylanmış geçerli patent veya bireysel girişimci sertifikasının fotokopisi.

İzin Belgeleri Ücreti:

K.C. Bakanlar Kurulunun 2 Aralık 2024 tarihli ve 721 sayılı “Yabancı Uyruklu Ve Vatansız Kişilere K.C. Topraklarında Oturma Ve Çalışma İzni Verilmesine İlişkin Usul Hakkında Geçici Kararı” gereğince ilgili ücretler belirlenmiştir. (<https://cbd.minjust.gov.kg/47-34/edition/23189/ru?lang=ru>)

İzin belgeleri için ödemeye ilişkin kasa makbuzlarının aslı teslim edilmektedir. Yabancı dildeki tüm evrakların Kırgızca veya Rusçaya tercüme kurumlarına tercüme ettirilip, noter tarafından tasdiklenmesi gerekir. Belgeleri teslim etme ve alma hakkı vekâleten yapılacaksa şirket tarafından vekâletname düzenlenmesi gerekir (ikamet adresi belirlenmeli ve vekilin pasaport fotokopisi de sunulmalıdır.)

Bireysel Girişimcilik faaliyetlerini yapmak üzere çalışma izni yine Tek İzin Belgesi kapsamında düzenlenir. Yabancı bireysel girişimci – K.C. vergi hizmetleri organı tarafından verilen bir patent veya sertifika temelinde bireysel girişimcilik faaliyeti yürüten yabancı vatandaş veya vatansız kişidir.

Resmi Tatiller ve Mesai Saatleri

Ülke Önemli Günleri	
Yeni Yıl	1 Ocak
Vatan Koruyucular Günü	23 Şubat
Uluslararası Kadınlar Günü	8 Mart
Nevruz (Bahar Bayramı)	21 Mart
Nisan Devrimi Halk Günü	7 Nisan
İşçi Bayramı	1 Mayıs
Anayasa Bayramı	5 Mayıs
Zafer Günü	9 Mayıs
Bağımsızlık Günü	31 Ağustos
Tarih ve ataların anısı Günleri	7-8 Kasım
Yılbaşı tatil günleri	1-6 Ocak
Uluslararası Kadınlar Günü	8 Mart
Nevruz (Bahar Bayramı)	21 Mart
Mayıs tatil günleri	1-8 Mayıs
Anayasa Bayramı	5 Mayıs
Zafer Günü	9 Mayıs

Bağımsızlık Günü	31 Ağustos
Ramazan Bayramı, Kurban Bayramı	Takvime göre

K.C. İş Kanunu'na göre haftalık çalışma saati 40 saattir, ancak özel sektör çalışma saatleri değişebilmektedir.

Genel olarak kurum ve şirketlerin mesai saatleri 09.00-18.00 arasındır.

Yerel Saat

GMT +6

Kırgızistan yerel saati Türkiye'den 3 saat ileridedir.

5. ŞİRKET KURULUŞU VE İŞ YAPMA İLE İLGİLİ BİLGİLER

Girişimcileri bilgilendirmek, tavsiyelerde bulunmak ve desteklemek, ayrıca yüksek kaliteli iş girişimlerinin oluşturulması ve tanıtılması yoluyla girişimcilik süreçlerine yardımcı olmak amacıyla Girişimcileri Destekleme Merkezi açılmıştır. Söz konusu merkez, girişimci ve yeni işyeri açmak isteyen iş adamları için bir one-stop-shop şeklinde hizmet vermektedir. Merkezde iş çevresine yönelik ilgili tüm devlet kurumlarının temsilcileri yer almaktadır. Şirket kuruluşu için söz konusu merkezde yer alan K.C. Adalet Bakanlığı birimine başvuru yapılması gerekmektedir.

Merkezde, iş faaliyetlerine yönelik izin ve lisansları alma işlemleri, şirket kuruluş işlemleri, finansman, vergi konuları, iş ve yatırım çevresine yönelik mevzuatlar konularında tek yerden bilgi alınabilmektedir. Girişimcileri Destekleme Merkezi ile ilgili daha fazla bilgi <https://ishker.kg/> web sitesinden temin edilebilir. Söz konusu web sitesinde şirket kuruluşu ile ilgili bilgiler <https://ishker.kg/ru/faq/11> internet adresindeki bölümde yer almaktadır. Ayrıca, şirket kuruluşu ile ilgili mevzuat bilgilerine (<https://cbd.minjust.gov.kg/160059/edition/24098/ru>) web adresi; ilgili gerekli belgeler listesine (<https://minjust.gov.kg/ru/pages/77/153>) web adresi aracılığıyla ulaşılabilir.

Şirket Türleri

Kırgızistan'da yaygın kullanılan şirket türü: Limited şirket ve Anonim şirkettir.

Limited Şirket (OcOO)

Limited Şirket (Ltd. Şti.) kurmanın avantajları:

Ltd. Şti. katılımcıları şirketin yükümlülükleri için sorumlu olmamakta ve şirketin faaliyetleri ile ilişkili zarar riskini kendi katkıları kadar taşımaktadırlar.

Ltd. Şti'nin yönetim organlarının yapısı ve yeterliliği yasalarla daha az düzenlenir, bu da şirketin yönetim sürecinde katılımcılar tarafından karar alma süreçlerinde daha esnek olunabilmesini sağlar.

Kuruluş sermayesi açısından mevzuatta herhangi bir asgari limit bulunmamaktadır. Dolayısıyla Ltd.Şti.'nin asgari kuruluş sermayesi 1 Kırgız somu da olabilir. Ancak şirketin ciddiyeti, uluslararası alanda faaliyet göstermesi, kredi işlemleri göz önüne alarak bu miktarın 10.000 somdan (az olmamasının faydalı olabileceği değerlendirilmektedir).

Ltd.Şti'nin kurucu sayısı en fazla 30 kişiyi geçmemelidir. Aksi takdirde, Ltd.Şti. 1 yıl içinde anonim şirkete dönüştürülmelidir.

Anonim Şirketi (A.Ş.)

A.Ş. hissedarları şirketin yükümlülüklerinden sorumlu değildir ve şirketin faaliyetleriyle ilişkili zarar riskini, hisse paylarının değeri kadar taşırlar.

Anonim şirket, K.C.'nin ulusal para biriminde hisse senedini çıkarmakla yükümlüdür. Anonim şirket, hisse senedinin yanı sıra, işletme sermayesini artırmak için başka menkul kıymetler (örneğin bonolar) çıkarma hakkına sahiptir.

A.Ş.'nin kuruluş sermayesi en az 100.000 Kırgız somu olmalıdır.

A.Ş.'ler, kapalı A.Ş. (3AO) ve açık A.Ş. (AO) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Kapalı A.Ş.'de kurucu sayısı en fazla 50 kişiyi geçmemelidir. Kurucuların sayısının belirlenen limitin aşması durumunda, 1 yıl içinde mevzuat çerçevesinde diğer tüzel kişilik türüne dönüştürülmesi gerekmektedir. Açık A.Ş.'de kurucu sayısı sınırlı değildir. Anonim şirketine Hükümet ve devlet kurumları kurucu olabilmektedir.

Anonim şirket olarak devlet kaydı yapıldığı tarihten itibaren 1 ay içinde, K.C. Devlet Finansal Piyasa Düzenleme ve Gözetim Hizmeti'ne kurucu hisse senetlerinin kayıt edilmesi zorunludur.

Şirket Kurma Prosedürü

Finans-kredi kurumları, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar, yabancı ve uluslararası kuruluşların devlet kaydı, gerekli belgelerin kayıt organına teslim etmesini müteakip 5 mesai günü içinde gerçekleştirilir.

Şirket devlet kaydı süresi 3 mesai günüdür. Finans – kredi kuruluşları ve ticari olmayan kuruluşlar hariç, şirket kuruluşu için belgeler K.C. Adalet Bakanlığı, Bakanlığa bağlı bölge müdürlükleri veya online olarak ibraz edilmelidir.

Tüzel kişiyi kayıt etmek için:

- Tüzel kişinin oluşturulması hakkındaki kurucunun veya kurucuların karar alması ve Karar Belgesinin düzenlenmesi gerekir.
- Tüzel kişi ve şubelerine ilişkin Devlet Sicil Kaydında mevcut olan tüzel kişi ve şube isimlerinden farklı bir isim seçilmesi. K.C. Bakanlar Kurulu'nun 16 Ocak 2025 tarihli ve 17 sayılı Kararı ile, tüzel kişilerin kurumsal adlarında kullanılmasına izin verilemeyen kelimeler, dini nitelikteki terimler ve bunların tanımları listesini onaylamıştır. Bu bağlamda, şirket isminin belirlenmesi sürecinde (<https://www.gov.kg/index.php/ru/post/s/24906-ministrler-kabineti-yuridikalyk-zakty-n-firmalyk-atalysynda-koldonuuga-zol-berilbe-gen-dinii-munozdoqu-sozdordun-tizmegin-bekitti>) web adresinde yer alan mevzuat kaynağı ve eki listede yer alan hususların dikkate alınması gerekmektedir.
- Tüzel kişinin ismi K.C.nin Devlet ve resmî dillerinde yazılması durumunda sadece Kırgız ve Rus alfabesinin kullanılması; İngilizce yazıldığında Latin alfabesinin kullanılması gerekmektedir.

Ticari kurumların devlet kaydının yapılması için talep edilen belgeler (Ltd. Şti, A.Ş.):

- Kayıt Birimi tarafından onaylanan standart (tip) başvuru dilekçesi (<http://85.113.17.182/ru/section/view/id/342>) web adresinden temin edilebilir.
- Kurucular tarafından düzenlenen şirket devlet kayıt kararının aslı,
- Kurucunun pasaport fotokopisi (gerçek kişi),
- Eğer kurucu yerel tüzel kişi ise tüzel kişinin kaydına ilişkin Devlet kayıt belgesinin fotokopisi,
- Eğer kurucu yabancı tüzel kişi ise, kendi ülkesi mevzuatlarına göre geçerliliğini tasdikleyen devlet sicil kayıt belgesi veya diğer belgenin hukukileştirilmiş nüshası Yabancı tüzel kişinin kendi ülkesinin kanunlarına göre tüzel kişiliğini haiz olduğunu gösteren, yabancı devletin yetkili

organının resmi internet sitesinden alınmış resmi sicil veya diğer belge örneğinin verilmesi mümkündür,

- Şirket kuruluş harcının ödendiğine dair belge,
- İlgili kararlarda yasal adres belirlenirken, gayrimenkul sahibinin onayı veya ilgili taşınmazın kira sözleşmesi veya diğer sözleşme,
- Kurulacak tüzel kişinin yöneticisinin pasaport fotokopisi,
- Vekil aracılığıyla yapılacaksa vekâletnamenin aslı.

Not: Kurucuların T.C. Vatandaşı olması durumunda, T.C. pasaportunun noter tasdikli fotokopisi ibraz edilir.

Yukarıda talep edilen belgelerin arasında en önemlisi tüzel kişinin oluşturulması hakkındaki kurucunun veya kurucuların kararıdır. Söz konusu kararda kesinlikle yer alması gereken hususlar şunlardır:

- Kayıt olunan tüzel kişinin Kırgızca ve Rusça dilindeki adı;
- Şirketin resmî adresi;
- Kurucu/lar gerçek kişi ise her kurucunun tam adı soyadı, ikametgâh adresi,
- Kurucu tüzel kişi ise, kurucu tüzel kişinin tam adı ve adresi;
- Kurulacak şirketin kuruluş sermayesi ve kuruluş sermayesinde her kurucunun payı;
- Şirketin icra yöneticisinin (Genel Müdür) adı ve soyadı,
- Tüzüğün onaylanması, kuruluş anlaşmasının yapılmasına dair bilgi
- Aşağıdaki metnin yazılması gerekir:

“Devlet tesciline ilişkin karar, bu kararda belirtilen bilgilerin ve devlet tescili için sunulan belgelerde yer alan bilgilerin güvenilir olduğunu ve devlet tescili sırasında yetkili sermayenin (pay fonunun) ödenmesine ilişkin prosedüre uyulduğunu teyit eder”.

Şirket Kuruluş Kararının her kurucu tarafından imzalanması ve her gerçek kişinin imza sirkülerinin noter tasdikli olması gerekmektedir. Yabancı dilde oluşturulmuş belgelerin Kırgızca veya Rusça diline tercüme edilerek noterle tasdiklenmiş nüshasının ibraz edilmesi gerekir.

Türkiye’de Kurulu şirketin Kırgızistan’da yeni bir şirket veya temsilcilik kurabilmesi için gerekli evraklar:

- Ticaret Sicil Gazeteleri’nin (kuruluşundan itibaren en son gazeteyle kadar bütün kayıtlar) noter tasdikli örnekleri.
- Oda Kayıt Belgesi (Noter tasdikli ve apostilli)
- Yönetim Kurulu Kararı (Noter onaylı ve apostilli)
- Vekalet (Noter onaylı ve apostilli)
- Şirket tarafından Kırgızistan’da yeni bir şirket kurmak üzere yetkilendirilen kişi T.C. vatandaşı ise pasaportunun noter onaylı ve apostilli tercümesi.

Not: Yeni şirket ve şube (temsilcilik) kurmada talep edilen evraklar aynıdır. Sadece Kırgızistan’da hazırlanacak karar ve vekaletname evraklarında duruma göre şirket kurma veya temsilcilik/şube olarak belirtilmesi gerekmektedir.

Kırgız Devlet Noterleri Türkiye’de yapılmış tercümeleri kabul etmemektedirler. Bu nedenle evrakların gerekli çevirileri Kırgızistan’da yapılmalıdır.

Şirket açılış işlemlerinde verilen belgelerde küçük hata ve noksanlıklardan dolayı şirket kayıt başvurusunun olumsuz sonuçlanıp belgelerin geri iade edildiği bilinmekte olup, sürecin başlangıcında hukuk danışmanlık şirketleri hizmetlerinden istifade edilmesinde fayda görülmektedir.

Şirket kuruluş belgelerinin K.C. Adalet Bakanlığı'na ibraz edilmesinden sonra devlet tescili "tek pencere" ilkesine göre gerçekleştirilir.

"Tek pencere" ilkesi şunları içerir:

1. Kayıt yapan makam tarafından eş zamanlı olarak K.C. Devlet Vergi Hizmeti, K.C. İstatistik Komitesi ve Devlet Sosyal Fonu nezdinde kayıt ve kayıt tutma işlemlerinin yapılması suretiyle devlet kaydının yapılması;
2. Devlet kaydına ilişkin bilgilerin, kayıt numarası, vergi mükellefi kimlik numarası (INN) ve ülke işletme ve kuruluş sınıflandırıcısının kodu (OKPO) atanarak devlet siciline girilmesi;
3. Kayıt makamı tarafından, şirket için tahsis edilen kayıt numarası, INN ve OKPO ile devlet kayıt belgesinin verilmesi.

"Tek pencere" ilkesine göre devlet tescili yapıldıktan sonra, K.C. vergi daireleri, istatistik makamları ve Sosyal Fonu nezdinde ek tescil ve kayıt yapılmasına gerek yoktur.

Şirket kayıt işlemleri resmî devlet harcı, toplam 1.119 som tutarındadır. (Ancak, hukuk danışmanlık şirketi aracılığıyla yaptırılacak olursa şirkete göre hizmet ücreti 100-500 dolar arası değişmektedir.) ve süresi 3 gündür.

Adalet Bakanlığı'nın yeni düzenlemelerine göre, şirket kayıt işlem süresi kısaltılmıştır. Bu bağlamda 1 gün için yapılan şirket kaydı için devlet harcı 3.500 som, 6 saat içinde yapılan kayıt işlemi 4.500 som, 3 saat içinde yapılan kayıt işlemleri için 5.500 som devlet harcı alınmaktadır.

Bireysel Girişimci Kaydı (İP)

Kırgızistan'da şirket kurmaksızın özel girişimci olarak faaliyet gösteren bireysel girişimci statüsü (İP) bulunmaktadır. İP'lerin Adalet Bakanlığı'nda kayıt zorunluluğu bulunmamakta, ancak K.C. Vergi Hizmeti'nde kayıt edilmesi zorunludur.

İP açmak ve kaydettirmek için, bölgesel vergi makamlarına uygun başvuruyu (STI-163 formu) ve K.C. vatandaşları için yalnızca orijinal pasaport, yabancı uyruklular için: devlet veya resmi dile noter tasdikli çevirisi olan orijinal pasaport, Nüfus Hizmetleri Merkezi'nden temine dedilen K.C. kişisel kimlik numarası, Nüfus Hizmetleri Merkezi'nden alınan Geçici ikamet adresinin belirtildiği kayıt kartı ibraz edilmelidir. Başvuru tamamlandıktan sonra Vergi Dairesi, 3 iş günü içerisinde İP olarak devlet kayıt belgesi ve seçilen vergi rejimine göre vergi türlerini belirten vergi mükellefi kayıt kartı verecektir. İP vergi kaydı, İP olarak devlet kaydı yapıldığını belirtmektedir. İP kayıt başvurusu online olarak <https://cabinet.salyk.kg/registration/registrationorder> linkinde yapılabilmektedir. Ancak bunun için, öncelikle Tunduk Elektronik Bilgi Sisteminden elektronik imzanın veya bulut elektronik imzanın alınması gereklidir. Kayıt yaptırırken, başvuruda seçilen vergi rejimini (genel veya özel vergi rejimi) belirtilmesi gereklidir. Başvuruda vergi rejimi belirtilmezse, genel vergi rejimi kapsamında vergi mükellefi olarak tanınacaktır.

Şirket Feshi

- a. Şirket veya mahkeme, tüzel kişinin tasfiyesine ilişkin karar alır ve tasfiye komisyonunu (tasfiye memurunu) seçer (atar),
- 2) Tasfiye komisyonu (tasfiye memuru), tüzel kişinin tasfiyesine ilişkin kararın alındığı tarihten itibaren 3 iş günü içinde Adalet Bakanlığı veya bağlı olduğu birimlerine bildirimde bulunur. Bildirimde, alacaklıların alacaklarını ileri sürme usul ve şartlarına ilişkin bilgiler yer almalı, tasfiye komisyonu (tasfiye memuru) tarafından imzalanmalı, tasfiye kararının ve tasfiye komisyonu (tasfiye memuru) atama kararının bir örneği eklenmeli, faaliyetin sona erdirilmesinin tescili için belgelerin verilmesi sırasında kararın aslı da sunulmalıdır. Aynı zamanda alacaklıların alacaklarını ileri sürmeleri için gereken süre, tasfiyenin yayımlandığı tarihten itibaren iki aydan az olamaz,
- 3) Kayıt otoritesi bildirimini alır:
 - Tasfiye halindeki tüzel kişiliğe ilişkin bilgileri 7 iş günü içinde devlet siciline bildirmek ve bu durumu Vergi ve Gümrük idarelerine, İstatistik dairelerine ve Sosyal Fon'a bildirmek,
 - Tasfiye halinde olan tüzel kişiliğe ilişkin bilgi, Adalet Bakanlığının resmi internet sitesinde 5 iş günü içinde yayımlanır,
- 4) Tüzel kişi, tasfiye halinde olduğunun duyurulduğu andan itibaren bildirimde belirtilen süre içerisinde alacaklıların taleplerini kabul eder,
- 5) Alacaklılarla yapılan hesaplaşmaların tamamlanmasının ardından tasfiye komisyonu (tasfiye memuru), tüzel kişinin malvarlığı sahibi veya tüzel kişiyi tasfiye etme kararını veren organ tarafından onaylanan bir tasfiye bilançosu düzenler, yani tüzel kişinin organı, tüzel kişinin üçüncü kişilere karşı garanti yükümlülükleri dahil hiçbir yükümlülüğü olmaması durumunda tasfiye bilançosunu onaylama kararı alabilir,
- 6) Tasfiye bilançosunun onaylanmasına karar verildikten sonra tüzel kişi, faaliyetlerin sona erdiğinin tescili için gerekli belge dosyasını toplar (Sosyal Fon, Vergi İdaresi, İçişleri birimlerinden belgeler ve Devlet Arşiv Fonundan raporlar),
- 7) Tüzel kişi, faaliyetin sona ermesine ilişkin tescil belgelerini kayıt makamına sunmadan önce, tüm şubeleri, temsilcilikler ve kitle iletişim araçlarını tasfiye etmek zorundadır,
- 8) Tüzel kişi, gerekli belge dosyasını topladıktan sonra, faaliyetin sona ermesinin tescili için bunları kayıt makamına sunar,
- 9) Kayıt makamı, 7 iş günü içerisinde sunulan belgeleri inceleyerek faaliyetin sona erdirilmesine veya reddedilmesine ilişkin tescil tutanağı düzenler,
- 10) Kayıt yapan makamın faaliyetin sona ermesinin tesciline ilişkin bir işlem düzenlemesi halinde, bu husus vergi daireleri, istatistik daireleri ve Sosyal Fon'a bildirilir, faaliyetin sona ermesine ilişkin bilgiler devlet siciline kaydedilir ve başvuru sahibine işlemin bir örneği verilir.

Kayıt makamının faaliyetin sona ermesinin kayıt altına alınmasını reddeden bir karar vermesi halinde, başvuru sahibine kararın bir kopyası ve bir belge dosyası verilir. Kayıt makamının belgesinde belirtilen eksikliklerin giderilmesinden sonra, belge dosyası tekrar kayıt makamına sunulur.

Tüzel kişilerin zorunlu tasfiyesi

Vergi İdaresi ve/veya Sosyal Fon İdaresi, tüzel kişinin Vergi İdaresi ve/veya Sosyal Fon İdaresine iki yıl üst üste aylık rapor vermemesi halinde, tüzel kişinin tasfiyesi için mahkemeye başvurma hakkına sahiptir. Belirlenen usule göre hukuki olarak yürürlüğe giren tüzel kişiliğin zorunlu

tasfiyesine ilişkin mahkeme kararı, tescil makamının faaliyetin sona erdirilmesine ilişkin tescil emri vermesinin dayanağıdır.

Şirket faaliyetlerinin feshine ilişkin kayıt yapılırken şirketin aşağıdaki belgeleri kayıt organına ibraz etmesi gerekmektedir:

- Standart başvuru dilekçesi,
- Tüzel kişilik organı veya mahkemenin şirketin feshi ve fesih komisyonunun oluşturulduğuna ilişkin kararın aslı,
- Tüzel kişilik kuruluş belgesi aslı,
- Tüzüğün aslı (siyasi parti, dini kurum ve diğer ticaret dışı kurumlar için),
- Sosyal Fon İdaresinden sosyal fon kesintisine dair borcun olmadığına ilişkin belge (belgenin geçerlilik süresi, söz konusu belgelerin düzenlendiği tarihten itibaren 6 ayı geçemez),
- Vergi Hizmeti'nden vergi borcunun olmadığına ilişkin belge (belgenin geçerlilik süresi, söz konusu belgelerin düzenlendiği tarihten itibaren 6 ayı geçemez),
- Bankadan şirkete ait banka hesabının kapandığına ilişkin belge,
- İçişleri Bakanlığı'nın ilgili biriminden şirket mührü ve beratının teslim edildiğine ilişkin belge,
- Fesih bilançosunun belirlendiğine ilişkin karar,
- Vergi Hizmeti'nin kabule dair yazısı ile fesih bilançosu,
- Fesih edilecek şirketin arşiv dosyalarının saklandığı yerine ilişkin devlet arşiv fonundan sonuçlandırma belgesi,
- Kayıt ücretinin ödendiğine dair fatura,
- Mevzuat gereği talep edilen diğer belgeler.

Sigorta

Kırgızistan'da sigorta sektörü finansal araçlar içerisinde en geri kalmış sektör durumundadır. Toplumun sigorta konusunda bilinçsiz olması, yasa ve mevzuatlardaki yetersizlikler, kalifiye personel yetersizliği, sektöre olan güvensizlik en başlı etkenlerdir. Genelde Bişkek'te ofisleri bulunan bu şirketlerin sadece bir kısmının Oş şehrinde şubeleri bulunmaktadır. Lisansı bulunan sigorta şirketleri ile ilgili ayrıntılı bilgiler (https://fsa.gov.kg/%d1%80%d0%b5%d0%b5%d1%81%d1%82%d1%80%d1%8b/?category_id=90&license_stat_us) linkinden temin edilebilir.

Sermaye Piyasası Düzenleme ve Denetim Hizmeti'nin 1 Ağustos 2024 tarihi itibarıyla Kırgızistan sigorta piyasasına ilişkin açıkladığı raporuna göre, hâlihazırda ülkede 16 sigorta şirketi hizmet vermekte, bunlardan 10 şirket %100 yerli sermaye ve 6 şirket yabancı sermayeli olarak faaliyet göstermektedir. 1 Ağustos 2024 tarihi itibarıyla sigorta primi hacmi 2023 yılının ilk 7 ayına kıyasla %51,3 artışla yaklaşık 2,4 milyar som (yaklaşık 27,2 milyon dolar) olarak gerçekleşmiştir. Sigorta ödemelerinin büyük kısmını konut sigortası-%57, hayat sigortası - %23, zorunlu sigorta-%11,3 ve sorumluluk sigortası - %8,7 oluşturmaktadır.

Sigorta piyasası mevzuat ve genel şartları Rusya Federasyonu sigorta mevzuat ve genel şartlarına benzerlik göstermektedir. Bu nedenle Türkiye sigorta sektörü ile karşılaştırıldığından evrak, işleyiş ve süreç bakımından farklılıklar dikkat çekmektedir.

Sigorta piyasasında prim üretimi çoğunlukla yabancı yatırımcılar, devlet ihaleleri, yatırım fonlarının sigorta zorunluluğu ve maden şirketlerinden elde edilmektedir. Bireysel satış oranı çok düşüktür. Sigorta ücretlerini yüksek olması, sigorta ödenmesi gerektirecek durumlarda sigorta bedellerinin alınması sürecinde ihtilafların ortaya çıkabileceği kaygısı gibi hususlar, sigorta hizmetlerinin yerel halk ve iş dünyası tarafından yaygın olarak tercih edilmemesindeki başlıca nedenler olduğu gözlenmektedir. Bazı sigorta şirketleri basın açıklamalarına göre ise, BDT ve Orta Asya ülkelerinde uygulanan sigorta prim ücretleri ile kıyaslandığında Kırgızistan'da geçerli sigorta prim ücretlerinin düşük ve hizmet sunumu açısından esnek olduğu ileri sürülmektedir.

Bu bağlamda, sigorta piyasasının geliştirmesi bağlamında, sigorta süreçleri ve sigortanın avantajları konusunda farkındalık oluşturulması amacıyla halka dönük geniş kapsamlı tanıtım faaliyetlerinin gerçekleştirilmesinin faydalı olabileceği değerlendirilmektedir.

20 Mart 2024 tarihinde K.C. Cumhurbaşkanı tarafından “K.C. Sigortacılık Pazarının Geliştirilmesine Yönelik Tedbirler Hakkında Emir” onaylanmıştır. Belge, Kırgızistan'daki ulusal sigorta pazarını geliştirme, tüketicilerin güvenini artırma ve zararların tazmin edilmesi için ekonomik koşullar oluşturmayı amaçlamaktadır. Belgede, Devlet organları, yerel yönetimler, Devlet ve Belediye işletmeleri, devletin %50'den fazla hissedarı olduğu şirketlerin, mal ve sivil sorumluluk sigortalarını “Devlet Sigorta Kurumu” (GSO) aracılığıyla yapacakları; devlet kurumları tarafından yıllık bütçe oluştururken sigorta maliyetleri için fon ayırmaları gerektiği; GSO'nun, özellikle ihracat riskleri için bir sigorta ve yeniden sigorta operatörü olarak belirlenmesi; 2027 yılına kadar GSO'nun sermayesinin artırılması için 5 milyar som tahsis edilmesi; zorunlu sigorta yasalarının uygulanması için çalışmaların takip edilmesi; GSO ile zorunlu sigorta sözleşmelerinin yapılması gereken durumların belirlenmesi gibi hususlar belirtilmiştir. (<https://cbd.minjust.gov.kg/5-10590/edition/7538/ru>)

Sigortacılık alanında gündemde olan konulardan biri taşıt araçları sahiplerinin zorunlu mali sigortasının uygulanması olmuştur. Kırgızistan'da araç sahipleri için zorunlu trafik sigortasına ilişkin Kanun yaklaşık dokuz yıl önce kabul edilmiştir. Ancak zorunlu trafik sigortasının uygulaması tarihleri birkaç kez ertelenmiştir. 1 Nisan 2023 tarihi itibarıyla Kırgızistan'da yabancı plakalı taşıt araçları ve ülkede kayıtlı şirketlere ait araçlar için zorunlu trafik sigortası alımı zorunlu olmuştur. Kırgız Vatandaşları için 1 Temmuz 2025 tarihi itibarıyla zorunlu olması öngörülmektedir.

Bankacılık Mevzuatı

Bağımsızlık sonrasında K.C. bankacılık sistemi yeniden yapılandırılmıştır. K.C. Milli Bankası'nın bankacılık sektörüne ilişkin 2024 yılı raporuna göre, halihazırda sektörde K.C. Milli Bankası'nın yanı sıra 21 ticari banka ülke genelindeki yaklaşık 304 şubesiyle faaliyet göstermektedir. Bunların 15'i yabancı sermayeli bankalardır. Söz konusu 15 banka içinde yabancı sermayesi %50'yi aşan 10 banka bulunmaktadır. En büyük 5 bankanın, piyasanın yaklaşık %50'sini oluşturduğu değerlendirilmektedir. Bankacılık sektörü penetrasyon oranı yaklaşık %50'dir. 5 ticari banka, İslami bankacılık ve finansman prensiplerine uygun olarak ulusal ve/veya yabancı para cinsinden hizmet vermektedir. Bankacılık sistemi 2024 yılında 31,1 milyar som (yaklaşık 355,4 milyon dolar) net kâr elde etmiştir. 2024 yılında bankacılık sektörünün kredi

portföyünün dolarizasyon düzeyi %20,1 seviyesinde, mevduat tabanının dolarizasyon düzeyi %42,9 seviyesinde gerçekleştirildi.

Kırgızistan'da faaliyet gösteren bankalar ile ilgili bilgiler (<https://www.nbkr.kg/index1.jsp?item=69&lang=RUS>) web adresinde yer almaktadır. K.C. Milli Bankası, K.C.'nin merkez bankasıdır ve devlete aittir. Merkez Bankası'nın amacı, uygun para-kredi politikasının uygulanması yoluyla fiyat istikrarını sağlamak ve sürdürmektir. K.C. Milli Bankası belirli bir seviyede bağımsızlığa sahip bulunmaktadır. Bankalar ağırlıklı olarak dış işlemlerden ve hazine kâğıtlarından kazanç sağlamaktadır. K.C. Milli Bankası, kredi kuruluşlarına yönelik olarak lisanslama, gözetim ve düzenleme işlevlerini yerine getirmektedir.

Bankaların faaliyetleri 11 Ağustos 2022 tarihli ve 93 sayılı "K.C. Bankalar ve Bankacılık Faaliyetleri Hakkında Kanun" ile düzenlenmektedir. Ticaret ve yatırımda döviz kontrolü uygulanmamaktadır. Döviz büroları piyasa fiyatlarından döviz işlemlerinde bulunmaktadır. Bankacılık sektörünü düzenleyen diğer mevzuatlar ile ilgili bilgileri K.C. Milli Bankası'na ait <https://www.nbkr.kg/index1.jsp?item=42&lang=RUS> web adresinde yer almaktadır.

Kırgız bankacılık sektöründe sermayelerin artırılması, tasarrufların teşvik edilmesi, banka denetim sisteminin iyileştirilmesi ve ilgili mevzuatın güçlendirilmesi gerekliliğinin bulunduğu değerlendirilmektedir. 2008 yılında bu doğrultuda atılan önemli adımlardan biri, Mevduatların Korunması Hakkında Kanun'un kabul edilmesidir. Söz konusu Kanuna uygun olarak, yarısı ticari bankalar (yıllık olarak toplam mevduatın %0,2'si), diğer yarısı devletin tarafından karşılanmak üzere Mevduatları Koruma Fonu oluşturulmuştur.

K.C. piyasası, tedricen azalmakta da olsa, hala nakde dayalı bir piyasadır. Piyasaya sunulan krediler genellikle kısa vadeli olmakta; fiziki varlıklar ile teminat altına alınmakta, ancak teminat değerlendirme ve kredi talep edenlerin geri ödeme potansiyellerinin tespit edilmesinde yaşanan güçlükler nedeniyle bankalar kredilendirme yerine hükümet bonolarına yatırım yapmayı tercih etmekte ve dolayısıyla ticari banka finansmanından yararlanma imkânı daralmaktadır.

Kırgızistan'da banka kuracak olan Kırgız veya yabancı uyruklu vatandaşlar K.C. Merkez Bankası'nın Banka Lisans Departmanı'na başvurarak gerekli bilgi ve izin (ruhsat) belgelerini alabilmektedir. Ticari banka, sadece anonim şirket (kapalı veya açık) şeklinde kurulabilir ve işletilebilir. K.C. Milli Bankası'nın, 15 Mart 2023 tarihli "Ticari Bankaların Yetkili Sermayesi ve Öz Sermayelerinin Asgari Büyüklüğü Hakkında Kararı"na göre, yeni kurulan bankalar için asgari kuruluş sermayesi en az 1 milyar som, 1 Temmuz 2024 tarihinden itibaren mevcut ticari bankaların asgari kuruluş sermayesi en az 800 milyon som; mevcut sistemik öneme sahip ticari bankalar (yabancı bankaların şubeleri dahil) için asgari kuruluş sermaye tutarı 2 milyar som olarak belirlenmiştir. Bir bankanın sistemik öneme sahip olması halinde, Milli Bankanın sistemik önem kriterlerine uyduğunu bildirmesinden itibaren bir yıl içinde bankanın kuruluş sermayesi belirlenen tutara çıkarılmalıdır.

K.C. mevzuatı gereğince, K.C.'de ticari banka kurma sürecinde, yerli ile yabancı yatırımcılar arasında eşit şartlar öngörülmüştür. Bankanın kurucuları ve hissedarları, K.C. vatandaşı, yabancı vatandaşı veya yabancı şirket olabilir.

Kırgızistan'da Banka Kurma Prosedürü

Bankacılık işlemleri yapma lisansını almak için, başvuru sahibi Kırgızca veya Rusça dillerinde aşağıdaki belgelerin asıllarını veya usulüne uygun olarak tasdik edilmiş nüshalarını K.C. Merkez Bankası'na ibraz etmelidir:

1. Kurucuların Genel Kurulca atanan yetkili bir kişi tarafından imzalanmış bankacılık işlemlerini yürütmeye ilişkin başvuru dilekçesi;
2. Kurucuların Genel Kurul toplantı tutanaklarının noter tasdikli iki nüshası;
3. Tüm kurucular tarafından imzalanan kuruluş sözleşmesi, iki asıl nüshası. Tüzel kişinin kurucularının yetkili temsilcilerinin imzaları tüzel kişinin mühürleri tarafından onaylanır. Gerçek kişinin imzası noterle tasdik edilir (imza sirküleri);
4. Bankanın tüzüğü, iki asıl nüshası;
5. Beyan edilen şirket adının kullanımı ile ilgili tüzel kişinin kaydına ilişkin yetkili devlet organının önceden onayı;
6. Bankanın ayrıntılı organizasyon yapısı;
7. Banka kurmanın ekonomik fizibilitesini içeren, bankanın hedefleri ve bu hedeflere nasıl ulaşılabileceğini açıklayan iş planı (2 nüsha halinde);
8. Banka kurucularının (hissedarlarının) listesi (2 nüsha halinde);
9. Kurucular (hissedarlar) ile ilgili bilgiler;
10. Terörizmin finansmanı ve suç gelirlerinin yasallaştırılması (aklanması) ile mücadele politika ve prosedürleri;
11. Bankanın Yönetim Kurulu tarafından onaylanan kredi politikası, operasyonel politikası ve diğer temel politikaları;
12. Bankanın açılması ve faaliyetinin düzenlenmesine ilişkin ayrıntılı bir eylem planı;
13. Mevduat koruma sistemine giriş başvuru dilekçesi vb.

Banka kurmak için izin verme süresi, başvuru tarihinden itibaren ve başvuru belgelerinin gerekliliklere uygun olması şartıyla 6 aydır. Ancak yabancı kurucu katılımı ile yapılan başvurular ilave 6 ay değerlendirilebilir. Merkez Bankası tarafından verilen bankacılık lisanslarının geçerlilik süreleri sınırsızdır ve K.C. genelinde geçerlidir.

Kaynak: T.C. Bışkek Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği